

ТИХОМИР ПЕТРОВИЋ

БЕСЕДЕ

Српска читаоница
“Лаза Костић” у Сомбору

Тихомир ПЕТРОВИЋ
БЕСЕДЕ

I издање

Издавач
Српска читаоница “Лаза Костић” у Сомбору

За издавача
Борислав Аврамовић

Издавачки одбор
Саша Радојчић
Милош Шумоња
Саво Николић

Рецензент
Градимиr Аничић

Компјутерска обрада
Боривоје Петровић

Штампач
СВЕН Ниш

Тираж 300.

Благоју Петровићу
(1919-1941)

Уводна реч

Излагање чињеница, ставова и мисли у разним приликама и равнима, претпоставља технику и средстава обликовања, као и готовост да се о свакој ствари правилно и лепо говори. Виши, пак, вид говорења призива у свести познавање материје, интелигенцију, реторичке ефекте и друге вербалне иманенције. Значајно је име субјекта који излаже.

На терену смо комуникације, фундаменталног аспета сваког чина људског друштвеног живота. Материјализација и реализација мисаоних процеса, средство и начин разумевања и осликавања појмовног света, језик је нешто најличније и најлепше до чега је човек дошао. Форма, а не супстанца, каква је боја или камен, прва човекова духовна манифестација, језик је нешто више од оруђа изражавања; префињен медиј песничке и научне инспирације, он преиначава и пробија бране и синтаксе речника, казује нешто више од неодступног, дословног смисла.

Текстови који следе јесу парадигма језика који има своју лингвистичку утемељеност, граматичку правилност и чистоту у значењу растерећености од емоционалних боја, застарелих или шатровачких речи. Исказ сложене свеобухватности, он књигу која се отвара пред читаоцима вољним да следе излагање чини, без сумње, схватљивом и разумљивом.

За потребе нашега рада, мора се на самом почетку учинити мала напомена. Наиме, спрам живе речи која се тиче присутних слушалаца, стоји графички код, реч као „говор-монолог“ са белим листом хартије који се оставља потомству. „Говоримо људима које никад нисмо видели или још нису рођени, те глас човек слуша вековима после његове смрти“, између осталих, потврђује Шпенглер (Oswald Spengler) ову чињеницу. *Littera scripta manet.*

Настала у часу измицања људском уму памћења обима информација, лексема која фиксира мисао је крајња супротност усменом језичком знаку као преносиоцу одређеног појма. О преимућству гласног говора најнаучнији филозоф антике износи: „Изговорена реч поприма крила, живи. Али чим је запишу њена душа умире.“ Без одређених комуникационих околности, оно што се из назива разабире као говорни језик за око, заустављено у књигама („сенка живе речи“, „мртав хијероглиф“), записана реч лишава комуникаторе контакта лице у лице, осујећује многодимензионалност резонанце и пуке акциденције. Унапред припремљен говор је неподесан, пошто ваља моћи сваког трена изменити употребљене формулације према произведеном утиску; манифестује, такође, сметње и шуме у контакту. Писана реч не одушевљава као природна.

Исто тако, сматрамо за умесно додати: материјал штампан за потребе читања наглас захтева, такорећи као у нотном систему, његово прилагођавање у делотворним размерама.

Човеку су генетски дате способности да своје мисли и сентименте обелодањује говором као стваралачким изразом. Рефлексивно-емотивни процес проистекао из динамичке ситуације, говор поприма сва означаја интелектуалне трансформације подложне аутономној индивидуалности. Слагање гласова у речи, а речи у реченице и њихова језичка артикулација, чини незанемарљиву дистанцу у поређењу са свечаном речи, ма колико је додирних тачака међу њима. У самој основи, посведневни, будикоји говор, прати спонтаност, лежерност, имплицитност, неусредсређење ни на шта; дијалог је његов најприроднији вид, његова душа. Формална материјализација мисли, њено свођење на вибрацију и несташне изразе, праћена је речничким паузама и изразима којима није потребна метафоричност уметничког језика нити акција тела. – Допустимо ли изванредан степен реторичке слободе, најравноправнији и најслободнији облик размене, (раз)говор нам је потребан као парче хлеба.

Вреди, у две речи, погледати историјски моменат. Беседништво чији се почеци сливају у нешто неодређе-

но и сиво, има своју повест која ставља у време и простор и објашњава свим оним чиме се може објаснити; извесно, реч је о дисциплини која је прошла кроз све повесно-културне и социјалне мене, критеријуме и методе. Испрва од примарног образовног значаја, тумачена као мудрост која усклађује човекове моћи и обједињује свеукупно знање, задуго неаутентична и вештачка конструкција, данас, у доба опште интеракције и „функционалне писмености“, поседује све атрибуте посебног говорног жанра. Рецимо, поетика се касније развила из реторике и дуго остала у њеној зависности; управо њено опадање убрзаће развој књижевности. Изузмемо ли античке и римске систематизаторе знања и умења, повест обележавају велика имена као што су Буда (Siddhartha Gautama Buddha), Цицерон (Marcus Tullius Cicero), Августин (Aurelius Augustinus), или на српском језику Сава Немањић, Николај Велимировић, Јован Скерлић, Матија Бећковић.

Настало на бази најсвојственијих предметних и формалних законитости, беседништво егзистира као жанр од информативно-обухватне вредности.

Рођена из дубине духа, језички чин самосвојног склада и лепоте, припремљена за пригодну прилику, прославу или свечаност, беседа укључена у збирку носи све одлике апартног, духовног чина. С тим на уму, приређивач се нада да су пред читаоцима исказ(а)ни облици упосебљено-значањског домашаја – могло би се рећи – јединствени акорд садржинског и естетског примања; по много чему, похвала мудрој речи. Јамачно, књига које се прима у руке више је замишљена као подесна лектира или смотра карактеристичних текстова, а не антологија у значењу ките цвећа састављене од баш лепих цветова. – Тек, аутор је непосредно одговоран за пренебрегавања обзира при избору беседа.

Видљив као на сцени при рецитовању, у средишту целине, посленик јавне речи је део беседе; сâм беседа. У самој ствари, поређани су аутори од духа и културе, темперамента и персоналитета, аутори етаблиране позиције и носиоци диплома, који одскачу својим значајем. По претпоставци, јавна реч имплицира субјекте енциклопедијске обавештености, усавршених науком и

књижевношћу. Осим реторичара виталних квалитета, извађених из антологија и чије је иступање мера речи, уводе се у јавност имена номиналне стручне компетенције, који нису у примарној улози, ретко добијају аплауз – напосе – могу да уступе своје место другима. Па опет, инхерентних диспозиција, са осећањем за лепо у књижевности, музици и ликовном стваралаштву, између њих се не пружа неки узан јаз који раздваја.

Природно је узети за погодбу: осећање за меру и тежину речи, естетска осетљивост и снага талента, који учине лепим и блиставим и оно што је далеко од лепоте – одају беседника који има душу писца. Успут, мало је сабраће који се баве пером и беседништвом. Писци су, каже Томас Ман (Thomas Mann), неоратори, нејаке беседничке снаге, а Иво Андрић: „Лакше ми је да напишем књигу него да говорим“. „Рад са микрофоном је сложенији и тежи, него рад са пером“, износи Миливоје Марковић. „Има људи који лепо говоре а не пишу лепо. То долази отуда што их место, слушаоци, распаљују, па им извлаче из духа више него што они у њему налазе без те распаљености“ (Паскал, Blaise Pascal).

Примили смо тврдњу, манифестована је присутност духа, виши ниво инспирације, лакорекост и лепорекост као специфичне креативно-психичке инстанције.

Вокабулар, тачност свих мисли, снага израза и основаност закључивања, неодвојиви су од физиономије интелигенције, карактера и темперамента као персоналних човекових црта. Чујте шта каже Сократ (Σωκράτης): „Прозбори да те познам.“ Кажимо читаоца ради, магнетизам и углед јесу делотворно средство уверавања; реч друкчије звучи у зависности од атмосфере и тренутка, колико од ауторитета и титуле која имплицира особине меродавности у значењу утицаја који неко има на некога на основу поштовања, осведочења, части, уверљивости и духовне снаге. Глас од престижне репутације, прима се с неумањеним респектом, и онда када он то није. Препоруке су и човекова спољашњост и звук који се ствара у грлу, а као дар и благонаклоност природе.

Премашило би свакако оквир уводне речи, ако бисмо, макар и укратко, приступили рашчлањивању појединачно оштампаних текстова овде присутних мислилаца и „естетичких стручњака“.

Универзални стваралачки принцип, носилац тематског ефекта и емоционалне реакције, форма је посебан квалитет говорења, према томе речи беседника уврштених у хрестоматију. Прикладност, уравнотеженост и јасноћа језичких облика, редукација свега што не придоноси уочљивости и приступачности теме и идеје, еминентно су закономерности јавних иступања. Ништа није сложеније од узрока који мотивишу аспект предметности, јединство материје и језичке форме; јер духовно-мисаоно и сликовито искуство или доживљај више пута су тешко изразиви. Интенција је пластична говорна радња, попут рељефа, прикладан положај речи у низу других језичких јединица, хармонично уклапање у систем садржајно-гласовних облика који моделују реченицу; у самој материји, стил нормалан, јасан и без компликованих речи, као за букварску наставу. Граматичка, логичка и стилска ублажавања, упола песнички, упола научни речник (ни права мисао ни права поезија), изостављања, синтетичност и запажљивост, речју, боља форма, прионљиви су слушаочевим мислима и емоцијама. Цитат не оставља никакву сумњу осмишљеног и сликовитог начина изражавања:

Књижевници су врач и жреци, учени доктори и ирачи на конојцу, који језику свакодневно ојивљају јулс, одређују му стварну и пожељну вредност, наводе га на садржаје у којима се раније није оледао. Писац је, у исто време, знаижељни јусолов захваћен златном прозницом, којом обема рукама зрће вербалну рудачу, и обазриви проценивач који, на айшекарским шеразијама, одмерава носивост сваке речи; безумни ирабљивац и иромишљени расийник...

(Милован Данојлић, „Поводом награде“)

Водиља је сажетија и строжа формулација, довођење ствари и појмова што је могуће ближе математичкој једноставности; друкчије речено, свођење вербалних средстава на онолики број које прималац поима без

већег напора. Највише мерило је предикативност, лапидарност, лексичка густина, елиминација граматичких категорија које се перципирају као минус-поступак, изостављање свега што се доцније увиди да је било непотребно. (Горки, Максим Горький каже овако: „Кад имате две мисли – једна је сувишна и штетна“, и Марсел Пруст (Marcel Proust): „Поновљена реч никада није права“.) Но потенцирање идеје иште понављање, које је – рекао је Наполеон (Napoléon Bonaparte) – фигура, слика која различитом оркестрацијом постиже усвајање истине до највишег ступња. образује се оно што се назива струја мишљења. Штедрост, сажетост до кристалне форме, артикулација у неколико сева речи, као код војног заповедника, не противречи јасноћи и доречености. Еталон је жанр пословица.

Обавезни смо донети беседу од 69 речи, која може да послужи као недостижан пример концентрисане мисли.

Јунаци!

Тачно у четири часа непријатеља треба разбићи вашим силним јуришем, разнети вашим бомбама и бајонетима. Образ Београда, наше престонице, мора да буде свежао.

Војници! Јунаци!

Врховна Команда избрисала је наш џук из бројног ситања, наш џук је жривован за часи Београда и Ошацибине. Ви немате дакле да се бринете за живите ваше, они више не постоје. Зато најпрег у славу! За краља и Ошацибину! Живео Краљ! Живео Београд!

(Мајор Драгутин Гавриловић, „У одбрану Београда!“)

Једноставност поима голем труд, прецртавања и друга ослушкивања. Толико је беседа, као онај дукат Вука Караџића: мали али вредан.

Од појма и акустичке слике, игра случајног споја гласовне са значењском страном, реч поседује садржајна значења која упућују на стварност или непосредну акцију; крајње сложена величина, симбол људске свести у најобухватнијем смислу, она подстиче или обесхрабрује, пружа утеху или ствара тескобу. Огледало у којем се види ствар, „материјални облик идеје“ (Пла-

тон), „снага која покреће људско срце“ (Данте), беседник се служи речју – помогмимо се и Феноловом сликом – „као разуман човек одећом, да се обуче, а не кинђури“.

Чулни знак и уобличен звук који означава један појам, мисао која смера живим људима – видели смо – спрам писане семантичке јединице, функционише спонтаније, јасније и делотворније. Снага артикулисаног склопа у његовом стилистичком и граматичком значењу, огледа се у истинитости и изворности, у сузначењу и асоцијативности, у речима сагледаним под разним граматичким и естетичким угловима, чистим и бистрим у њиховој топлини, складу и ритму, које крешу и севају као варнице. Пертинентних својстава – треба ли истаћи – реч изговорена у јавном простору носи собом велику одговорност.

Не сметнимо с ума неке формалне слабости које упропашћавају говор. Засигурно, искључујемо скучен вокабулар, неизбегавање речи разливеденог значења, сувишних и корозивних, претворених у поштапалице. Полепшавање, афектација, насилно појачавање значења и велеречивост, истицање обликовних конституената, није стил, него стилизација. Чувајући се да не прави од себе песника против своје воље, публика не изгуби занимање за даље слушање, беседник пренебрегава израз којем измиче аутентично значење и поруке реченице; подаље је од квазипоетског кинђурења и потеза који надвладавају садржину.

У беседама наших аутора сваки род речи атрибуира вокабулар друкчијег значења, као и лексем у друкчијим мисаоним корелацијама. Интегрални део њихових говорних радњи јесу теоријски појмови с различитим ступњевима, без много разилазних значења, дескриптори из фонда општих појмова, без којих је слушалаштво, у неком смислу, у опасности да се нађе у „мору без обала“. Недисциплинарна лексика уноси пометњу на нивоу ефективне комуникације. Корелативно тематској области, реторичка терминологија тендира ублажавању оштрине, беспризивности и апсолутности формулација; колико год ригорозног значења, емоционално необојена, лексика имплицира неки суд или зау-

зет став. Специфична лексика се зна приближити језику поезије.

Појмљиво је, егзактна мотивска грађа, сериозна аргументација, као што се и на овом месту да опазити, користи синониме као непожељну, неприкривену стручну лексику.

Пођимо ли корак даље, приљубљене језику, да се више не осећају као туђице, речи из другог језика препознајемо када идеји ваља дати нову нијансу и значење, актуализовати, осветлити, допринети формалној страни. Онде где су домаћа и страна лексема истоветног значења, природно, аутори *Besege*, узимају речи из матерњег језика, јер посуђеница, као нешто неприродно и тајанствено, између осталог, зауставља пажњу. Међутим, верзиранијем адресату, једнако реч дијалекатска или арго, не замагљује веродостојно значење; само субјекту изгубљеног осећања за властити језик и без укуса, туђа лексика, шатровизми па и песничке речи, угрожавају прозирност и доступност појмовног садржаја.

Највиши ступањ изражавања манифестује пуноћа мисли, проточност, интонација, кохерентност. Позорност је смерана на целину грађевине, али и саму реченицу као њену „циглу“; цени се поједностављено скројена структура, јасан циљ и ритам, избачена непотребна реч и све што отежава разумевање – ако није пренагљено рећи – у којој се може наћи све што се хоће. Дакле, једна реченица – једна идеја; дефинисана симетрична и несиметрична мисао и слика уједно. Сложенија, с већим бројем информација – не гломазна и монотоног ритма, која контемплацију чини непрегледном и заморном при слушању – подесна је за потпунију елаборацију и подвлачења значајних места. „Сажетост и дужина“, каже средњовековни списатељ, „непријатељ је слуху, као и премного хране телу.“ Оптималне су средње реченичне мисли, од двадесет изговорених речи, рецимо. Читалац је сачуван неравномерних, смисаоно и граматички нескладних конструкција, којима недостају именице, конструкција препуних глаголских прелаза, са скоковима и преломима неухватљивих потребом семантичке потенције, оптерећених уметнутим логичким

целинама, те реченица које – „притискају плућа и сме-тају куцању срца“.

Природно, латентно и потенцијално значење речи сагледавано је у језичком окружењу; у друкчијој, наиме, логичној целини, под новом светлошћу, значења се „по-мерају“, речи примају танан прелив, сенче или нешто губе од свог опште-појмовног, неконтекстуалног смис-ла. Овде места има Лав Виготски (Лев Семёнович Выгот-ский): „Реч истиче смисао само у реченици, а реченица – у саставу одељка, одељак – у саставу књиге, књига – у оквиру једног ауторовог стваралаштва. Стваран смисао сваке речи“ – како даље сматра аутор – „условљен је, нај-зад, целим богатством чинилаца који постоје у свести и тичу се онога што изражава та реч.“ Текст живи у кон-тексту, зар не, потврђују наслови ове публикације.

Безброј је речи намењених свима. Вођен, наиме, лепотом језичке јединице која баца светлост на дотад невиђено, њеном многозначношћу као пратиоцем сва-ке поруке, беседник, синхроно, ослабљује појмовну сна-гу свога израза; нужно настаје колебљивост и ремети јасност, увећавају тешкоће у перцепцији, разумевању и обухватности предмета. – Дубока логика језика поима знање свих значења једне речи.

Говорник своје интелектуалне ставове полаже у појмове са једним значењем, а књижевник у симболе са вишеструким значењем. Намерно избегавање непо-средног именовања, прикривање суштине предмета, тако што се разоткривају његове друге стране, реализује се посредством знакова чији се смисао схвата на тран-сцедентан, нејасан и мутан начин; и онај који овде ис-тупа, указује на нешто неисказиво, открива и прикрива уједно – више скрива него открива. Апстрактна предмет-ност, привидно неисцрпива, непосредно неописива, не-преводива ни у какав други облик, дочарана је знаком у чулној форми који је, упоређен са конвенционалним, универзалнији и моћнији у појачавању осећања ства-ри. – Дашта, реторички захтев гласи: речник разумљив већини, поједностављење садржаја.

Лепота увек привлачи; засигурно је човеку потре-бан неки минимум узбуђења, побуде и нешто ведрине. „Манифестација тајних закона природе, који би иначе

заувек остали скривени иза нас“ (Гете), лепо које тангира све човекове активности, без изузетка, суштаствена је страна беседничког жанра. Независно од карактера и циља комуникације, природна је склоност ка украшавању говора крилатицама и стилским обртима. Као поустановљена вредност, естетски доживљај обухвата и интелектуални и емотивни процес. Уочљив део доживљаја, емоције су когнитивне провенијенције, изведене.

Манифестовано је осећање за спољашњи израз, фина мера и благотворна равнотежа, апсолутно, емоционална писменост као поуздано мерило образовања и отмености – што, по очекивању, показују аутори у овој збирци. Лепота изражавања је знак респекта мисли.

Надмоћно над временом, неистрошиво, доживљено као чиста и трајна радост, стилско-естетско покреће мисли и уобразиљу, јача саопштење, даје језичкој манифестацији виталност и чар. Менталне слике, емоције и слутње, поетизација тематике и давање маха имагинацији ради бољег надовезивања предмета за реалност, доносе индивидуалну боју, узнемирење и задовољство. Добро речено, изложено је позорности, зари и приморавана да застанемо и проживимо, на једнак начин, неутралише уплив непријатних осећања:

Кад ми хришћани ђосмајрамо све ђо, кад видимо ђлогну разорену земљу, која се ђочиње одевајћи зеленилом, и кад видимо раскош земаљских ђпроизвода, и звезде над собом у ноћи, и сунце ђосле ноћи, и шело човечје у лејоши њејовој и ђром у сђрахојши њејовој, ми се зајлегамо и с ђубављу изјоворимо реч: Бој.

(Николај Велимировић, „Беседа о великом имену“)

Лирски устрептала реч, узлет имагинације, израз који није ништа друго до стилска чињеница, без других сузначења и неусловљени личним или моралним интересом, прекорачују меру реторике, претопе сваки резон и прелазе у уметничко излагање. (Лакше је саздати лепо, које боји неодређеност и магловитост – него описати на једноставан, дискурзиван начин; избегавање двосмислености је изванредно тежак задатак.)

Складан однос садржинских и естетских сегмената, неоспорна јасноћа, у првом реду грађа која имплицира експресивно-стилску и емотивну обојеност, без којих је јавна реч безначајна и хладна, приања уз све класе вредности беседе. Ако се право узме, с обзиром да отвара могућност нарушавања унутрашњих односа и сразмера композиције, ограничава знање и факте, естетско је категоријално ниже валоризовано.

У својим праелементима као опонашање гласова око себе, реч задовољава дух и уво: гласови у речи као ваздушној вибрацији и као мимичко средство, сваки призвук и акценат, обузимају помњу и носе лепо и за неко друго чуло. Тонска страна изговорене реченице (битна као синтаксичка за писану), ритам и хармонија, чине говор отменим.

Промена тона и нагласка, ритмички тактови као општи израз односа предикативности, осећање за унутарњу мелодију, танано нијансирање и благ звук, застиру нарацију сугестивним расположењем, расцветавају и оживљавају, фреквентно, делују мирно и умирујуће. – У емотивној обојености звука као материје говорног језика и речи приближене музици, огледа се естетичко дејство поређаних беседа.

Човеку од природе дато осећање, ритам (феномен – тако учимо – као што је ударање срца, људски ход, кружење воде, дување ветра, акција и реакција, закони по којима је конструисана васиона) даје вербалном изразу емоционално звучање и тон, олакшава декодирање. Повремено праволинијско измењивање сличних феномена придонosi речи, реченици и целини артикулације посебан смисао, јасноћу и сугестивност; структурирано – наиме – низање истих облика у разним размацима, оно што ствара подлогу ритма, дикцијски прилагођено предмету, приања слушаочевом поимању и преживљавању.

Темпо који не силази на ниво монотоније, приближен музици, не прекорачује границе бити теме, даје медију обресе јавног, рецитаторског изрази. Квалификација произлази из наслова укорићених у књизи *Besege*.

Сваки говорник „у себи има музике“ – према томе – и говорници који долазе. Сходно томе, излагање је по-

штеђено деформисаног гласовног склопа или несређене акценатске журбе; оне учесталости праћене прекидима која дроби континуитет значењске струје, угрожава разумљивост. Свеуједињујући садржинско-формални чинилац, душа беседе, ритам најнепосредније делује на душу реципијента.

Остајући у пољу овог одељка, апострофирамо застој гласа, прекиде и пресецања као регулаторе темпа унутар реченице. Говорни код, урамљени раздели акцентују самосталне јединице, дају фрази резон, логички склад и интензитет, одређују крај. Станка с времена на време, тренуци који ништа не евоцирају – па и привид тражења речи праве, озбиљне и јаке, конвергентне тежине збивања – интризично је интенцијама гласне реченице. Као противност изушћене речи, застајкивање (и као реторичка стратегија), илуструју приложене беседе у свим њиховим појединостима.

С једне стране слободно организован, а са друге потчињен регулама, језик казује колико допушта његова природа; лингвистичка норма, подсећамо, осујећује удаљавања која угрожавају комуникацију, те асоцијације које реч има за већину гласова језичке заједнице. Излаже се, међутим, и ученим и песничким стилем.

Де-инструментализација, рекреација семантике стандардног значења речи, извођење речи из свог денотативног значења и њено афективно бојење, прилагођавање идеји: необичност, допадљивост и изазвана пријатна осећања каталога наслова који следе – имају за позадину нарушавање скупа правила помоћу којих се речи сврставају у реченице. Високооднеговани стил, у којем су рефлексije и емоције истога реда, почива на необавезној употреби речи, језику у којем нема тачности и значења. Није, дакле, некоректна употреба говорних фигура, ако ће се природно разумети као фигуративна употреба језика. Региструјемо фрагменте живље имагинације и беспрекорности, значења и зрачења, слике које прекривају и откривају оно што није непосредно речено слично томе. Естетски импрегниране, озарене питомошћу, поетски треперавог тона, колоритне, речи доносе живо и пластично говорење – да се просто није могло наћи боља формулација. Зазвучи као песма.

Узмимо среда између толико других примера који би се могли навести:

Свеишћельство Лазара Костића видео сам једној шрена, између два ошкучаја срца, у блеску вечности, на леињем, ноњном небу, видео сам јасно и чисто. Њеово њеснишћиво, међушћим, виђао сам, и виђаћу ваљда још, мнооу љушћа, али љамшћим да је оно у мени у разним временима изљегало врло различито. Сећам се, на љримејр, сусреића са несумњиво највећом љесмом нашеј језика.

(Иван Негришорац, „Свети Лазар Костић“)

Нису говорне огрлице, већ метафоре које чине темељ когнитивног процеса споразумевања, сложени концепти представљени на рудиментарно једноставан и лак начин. Оригинална семантика, поливалентност, патетичност и приказ, ексклузивно уметничка страна, уопште естетска димензија, доводе до контемплативног усхићења.

Између корица књиге попримерује се сав раскош језика човека вичног пера.

Из хоризонта нашег непосредног предмета интересовања, пада у очи склад, одмереност, углађеност, однос речи и предмета, што се може дефинисати као представљачка естетика, наиме, налази природну потпору у књижевности као најнепосреднијем полигону и еталону сликовитог мишљења, емоционализације и реторизације говора. Белетристика као медиј држи до фонетске и паралингвистичке компоненте језика, до флексибилности, игре и баратања парадоксима. Без лирских валера, колорита и ингениозног поетског блеска, непознати свет не би могао бити ухваћен у речи, разуме се, ометена човекова способност споразумевања, капацитет изражавања закинут. Језично умеће се стиче на уметности синхроног спрезања и искључења крајности, на посебном начину сједињења привидно непомирљивих крајности, где појединачно и универзално међусобно не ратују, него се мире и узајамно оплођују – чему отворено уче овдашњи беседници. Помишља се на естетски израз који омогућује називање ствари њиховим

именом, на именовање неизрецивог. Начин стицања језика осећања, назван добрим стилем, постиже се читањем одабраних писаца као држаоца имагинације. Песништво је кћи језика.

Не може се прећутати акција, појављивање пред публиком, макар зато да не остане неказано. Устајући, ослоњен ни на шта осим на властите снаге, сâм самцијат, беседник ставља на тежине своје способности, знање и вештину.

Као читаоци, не сметнимо околност која настаје у трену наступа. Микрофон, камера и светло, моменталне детерминанте и несвакидашњи амбијент, доносе специфично ораторско узбуђење; губи се мера, човек (не само срамежљив, девичански уздржљив) промени у лицу, повишава глас, пада у гримасу и патетику. Укупна психичка констелација, сугестибилност, подељена пажња, несигурност и имагинарна очекивања, сав тај потенцијал емоција, смањују способност критичког мишљења, инхибира, ствара брзоплетост, импровизацију. Тешко је сачувати хладну главу – усуђујемо се да употребимо метафору – „мозак стане“. За вољу истине, и обичну језичку реализацију прожимају премисе емоционалности у разним варијацијама и нијансама, оно што у просуђивањима наступа као афективна димензија, чисто реторички жар.

У часу устрепталости и захвата патоса – који дисциплинују и припремају за будућу ситуацију – пада се у екстазу: речи одишу одушевљењем, незауостављиво куљају из уста, ствара се метеж у казивању. Имамо у обзир искушења са којима су се могли суочити многи наши говорници.

Прочеље, срце садржине, тема је релевантна колико и оличење које је чини узвишеном. Полази се од предметно-појмовне и природне стварности, од општељудске истине и безграничне запитаности о човеку и догађајима у којима има величине и лепоте истине, која се прихвата као апсолутно, свето, вечно, универзално, што – логично – налазимо сведочанство у наводима не само овде одштампаних беседа. Први сусрет са чињеницом вишег духовног реда, у чему је положена највиша вредност, од супстанцијалног је значаја. Живац идеје,

ужестручно подручје, по реторичкој терминологији „аргумент аргумента“, јесте кључ. Од решавајуће улоге, излагање је растерећено антиљудских садржаја, те статистичких података и голих цифара, чак, који иритирају и отежавају праћење. У слушаочевом хоризонту је материјална компонента и занимљивост који чине душу човечанства.

Изабрано из властитог подручја интересовања, унутарња мотивација, која не принуђује нити редукује инвентивност, легитимишу аутора као зналца предмета.

Објективна, општа, не скуп знања него сума истина и откривалац, истина саздана на индукованом методу расуђивања и експерименту, наука се служи језиком који имплицира чињенице и мисли. У интелектуалном говорном жанру, саопштењу које лежи у појмовима, у релацијама, „без муза“, рефлексивна се креће у области апстракције. Оруђе мисли и концептуалности, жежене логике и необоривих регула, језик који пада у део овом корпусу, атрибуира чврстина и трајност. Дефиниције, класификације, типологија и ефицијенти захтевају минимум интерпретације и теоретисања, будући да није допуштено схватање речи како је слушаоцу драго. Вокабулар је равнодушан, немаркиран, сведен на минималан фонд лексема релативних значења и релативних реченица; јер појмови значења не маре за емоције и естетско примање – штавише – уметнички квалитет је ирелевантан. Непродуктивно је, показало се и на текстовима који следе, потискивање граматичког значења зарад неког надзначања. Баратање речима, бркање, померање и предузимање на рачун реторичких елемената, одгурну аргументе, редукују информативност. Неупитно, смерови мисли и имагинације, као и познавање теме, искључују потребе навођења примера и анегдотских шала.

У говорима који се могу окарактерисати хуманистичким и „царством рефлексивна“, барата појмовима, без зачућености и дивљења, стил је интелектуални суд, активан, говорећи; пожељно је што неприметнији и неутралнији спољашњи израз, па опет (боље рећи зато) појачан поређењем (које има поетски карактер), непо-

средним или посредним апеловањем на осећање. При научном тумачењу, у смелости властите фантазије, нису сасвим дезавуисане компоненте фигуративног језика. Песничко значење није опозит мисли тачнијег значења.

Оперативни концепт подразумева мисаону архитектуру, устројство и складност беседе. Обрада запрема избор предмета, селекцију, почетак и завршетак, диференцијални размештај материјала и ауторов став. Начело јединства, симетрија, пропорција и хармонија, дијалектичка повезаност граматички вербализованих или написаних речи, од есенцијалног су значаја. Поредак конституената на правилном одстојању, као цигла на циглу, релација између пасуса, одељака и пододељака према некој законитости, где једно „упија“ друго, на који начин изношење добија у постепености и налази своје лежиште, гради плански подигнуту реторичку грађевину. Узмимо, илустрације ради, ма који наслов беседе.

Засигурно је читалац сачуван нетачности у мерама и облицима, разбијених конгруенција или провалија које се не могу премостити, оне релацијске неусловљености пасуса или аргумената потегнутих на погрешном месту; сачуван прекраћивања и спутавања доживљаја, реаговања и свега што оставља рефлексивне празнине. Уочавамо, као и језик, композиција је носилац естетског реда.

Надахнуће и импровизација, уздање у властиту виртуозност, нису консеквентан реторички путовођ; стога, приложена орална вештина облигатно инволвира нешто од схематичности и потчињавања нормативним захтевима, или кретањима у строго утврђеним низовима асоцијација и екскурса. Као што су саветовали старији учитељи, ред и подразумевајуће ствари, омогућују подлогу, усмеравају правац, дају мислима пластичну форму и ритам. Без развијеног плана и оних „балвана“ као моста приче (нека буде цитиран Крлежа: „ватре у ноћи, барјака пред поворкама, гласа звона“) и најбољи творац иде кривудаваим стазама, залута и губи у неважним појединостима. И говорења која стижу развијају се унутар чврстих „правила игре“ и комбинације симбола као система чисто синтаксичких правила.

Као инвентивни процес, слово од јавног интереса испољава се према неким свестранијим, добровољно наметнутим критеријумима, произашлих из саме ствари. Уколико прихватимо искорак из оквира жанра, искључујемо из каталога текстова регламентације, упутства и смер којим ваља кретати. Ма како узели, одвећ је познато да ујармљивање, школски схваћена одредба, осујећују слободу расуђивања и идеја. Методолошка школа, унапред утврђени кораци, губе од јединствености и виталности, и живе свој век. Указатељи који наводе на помисао, шематски приступ, на подсмех су сваком разуму. Границе постоје да би се прелазиле (рекли би – у хору – прави оратори).

Узлазни крак линије излагања – писао је Аристотел, овде незаобилазна фигура, што се „само не појављује нужно после нечега другог, него се, напротив, после тога нешто појавило или појављује“, а Аврам Мразовић „оно што је телу глава, што су кући врата“ – уводи у срж ствари. Упоређена с гашењем лампе у позоришту, полазна тачка истиче у јако избаченим цртама карактер и циљ беседе, објашњава, апострофира степен истрошености теме и њој противречна становишта, као и оно што може изазвати интересовање и радозналост.

Почетна позиција – о чему пружају јасне доказе текстови који долазе после уводне речи – нуди занимљивости, слику, парадокс, неку интересантну референцу, инструктивно или игриво приступање, све прилагођено висини тона.

У самој ствари, наши беседници овако усмеравају поглед на комплекс проблема:

„Браћо и друзи, и оци, и чеда богозвана, приклоните богољубива срца ваша на послушање божанствених заповести, и саслушане нама ове речи свете положите, браћо, у срца ваша и у свест душевну и у очи умне, и разумејте“ (Свети Сава, „Беседа о правој вери“);

„Правоверни!

Ми идемо на невернике. Алах који влада судбином нашом, предаће нам ђауре у руке ако смо верни Алаху и ако се држимо аманета које нам је његов пророк Мухамед оставио “ (Бајазит, „Пред Косовском битком“); „Синови моји!

Шаљем вас у смрт и ми се више никада нећемо видети /.../ Имате да примите најстрашнију смрт“ (Адмирал Камимура, „На растанку“);

„Потпреседниче Џонсоне, господине председниче Представничког дома, господине председниче Врховног суда, председниче Трумане, поштована господо свештеници, суграђани:

Данас не обележавамо победу странке него славље слободe које представља и крај и почетак, које обележава обнову као и промену“ (Џон Кенеди);

„Даме и господо, драги пријатељи,

У ово дивно раздобље почетка лета када је све што је живо пуно енергије, поздрављам добродошлицом све вас уважене госте и представнике више од сто земаља на овом важном форуму о Иницијативи појаса и пута у Пекингу“ (Си Ђинпинг).

Почетак који на много шта упућује, унеколико дефинише ауторов однос. Нарација без икакве диспозиције, неки вид шок методе, у најмању руку речено, изискује вичност и инвентивност у даљем развоју идеје; решење допушта природа саме ствари, што се „само каже“. Уводна мотивација се одлаже уколико присутни слушаоци могу накнадно да докуче чиниоце за поимање укупне предметности. И примери обичног или измаштаног улаза у беседу на расположењу су потенцијалном адресату.

А сад, *in medias res*. Магистрални део, нуклеус, обухвата опис и анализу, интерпретацију и систематизацију факата и идеју. Ефицијенти и идеје, храбре и поште-не речи, истичу једни из других, развијају и продубљују; напредује се постепено и непрекидно. Послушајмо испитивање средишта, етимона:

Када је реч о приповедању које има за предмет прошлости, треба најоменути да има схватања према којима би писци о прошлости требало да значи пре-небрегнути садашњицу и донекле окренути леђа животи. Мислим, да се писци историјских приповедака и романа не би сложили с тим и да би пре били склони да признају да сами стварно и не знају како и када се пребацују из оној што се зове садашњошћу у оно што

смајрају прошлошћу, да с лакоћом, као у сну прелазе
прајове столице. Најпосле, зар се у прошлости као и у
садашњости не суочавамо са сличним појавама: бићи
човек, рођен без своја знања и без своје воље, бачен у оке-
ан постојања. Морати и ливати, постојати. Носити
идентитет. Издржати атмосферски притисак свећа
око себе, све сударе, некретне и некретне по-
стојке своје и њу, који онајчешће нису по мери на-
ших снага. А по врх свећа поја, треба још издржати и
своју мисао о свему поме. Украјко: бићи човек.

Тако, и с оне стране црне, која произвољно дели
прошлост од садашњости, писац сусреће исту човекову
судбину коју он мора уочити и што боље разумети, по-
стојећим се с њом и својим дахом и својом крвљу је
прејати, док не постане живо појчење приче коју жели да
саопшти читаоцима, и по што лейше, што једностав-
није и што уверљивије.

Како да се по постојне, којим начином и којим
појевима? Једни по постоје слободним и неограниче-
ним размахом маште, други дуим и појљивим проу-
чавањем историјских података и друштвених појава.
Једни продирањем у суштину и мисао минуваних лепо-
сти, а други с карициозном и веселом лакоћом, као онај
појодни француски романиста који је говорио: „Шта је
историја? Клима о који ја вешам своје романи“. Украјко,
сти начина и појева може постојати којима писац до-
лази до својих дела али једино што је важно и пресудно, по
је дело само.

(Иво Андрић, „Приступна беседа
поводом Нобелове награде“)

Да ли је садржина пресудна? Тајна је у преоблико-
вању и структурирању. Овако гледано, природа садржине
је у хармонији и разради идеја на дијахроној и синхро-
ној оси, у повезивању, говорничковој одлучности и доброј
припремљености. Способност трансмисије и реоргани-
зације, палета стваралачких начела, одају диспозицију
и унутарњу потисну снагу онога који говори.

Чињенице не хају за речитост, будући саме по себи
речите. Реторички пак, ствар није по себи беспоговорно

вредна или невредна, лепа или ружна, већ је и питање конструктивног представљања и финеса ради стварања јасније слике и звучности која упливише. „Нема ничег доброг или лошег, него га размишљање чини таквим“ (Шекспиров Хамлет). „Факта су семе, а од нас зависи хоћемо ли доћи до плода“; чак, они „не постоје, него само интерпретација“ (Ниче, Friedrich Nietzsche); „чињенице су војници, теорија је војсковођа“ (Леонардо да Винчи, Leonardo da Vinci) – ако смем још једном да цитирам – „саме чињенице никад нису цела истина“ (Виргил Георгиу, Virgil Gheorghiu).

Материјал диктира поступак и конфигурацију, самим тим судбину нескривене евокације. Сваки модалитет је перспективан, даје више шанси и евентуалности објашњења и разумевања могућности дубљег и адекватнијег израза идеја и осећања, али и очишћења мисли од себе сама. Где претежу интенционални моменти, логичко-математичка истина, иступа се таксативно, по тачкама, тачно и засновано, доводи с неком леденом страшћу у ужу логичку каузалну везу. Непозитивистички искорак, као израз талента, ерудиције и модуса размишљања, кореспондира с нешто спекулативнијим хоризонтом и омекшаном речју, без доминације естетике над семантиком или литерарних претеривања. Дакако, нису изопштени логика, одређеност до последњег слова, нека драматуршка прецизност, стил који достиже кулминацију јаким ефеката. Но, ипак је танак преградни зид између оба захвата. О „скоку“ из једног у други координантни систем, Ђуро Шушњић износи сликовитим језиком властито гледиште: „У свету научне објективности не могу се и не смеју се дозволити питања на која се одговара срцем, макар ти одговори били тачни. Позитивисти мисле да могу објаснити све, а у ствари не разумеју ништа. Боже, сачувај ме од ученог који не осећа: добаци ми појас за спасавање! Човек може да мисли рационално, али без одушевљења за истинитост и последице своје мисли.“ („Логика је утолико јача уколико и осећај иде с њом“, Бремон.)

Спрега уобразиље и логике очитује се у разумној мери; у фактима који неупадљиво проишходе једни из других, једни друге не гуше; у вероватноћи која се пот-

кива научним мерилима и разлозима све убедљивијим од другог; у чињењу слабијег доказа још јачим; у аргументима који се сами изливају у слаповима; у разигравању имагинације и мисли; у финијем, подсвесном нивоу саопштавања.

Не буди узгред речено, представљање губи сјај у међусобном одблеску мноштва чињеница; сувишно доказивање ништа не доказује; на делу је формализам, бесадржајност.

И слово са повишеног места ослобођено је друштвених стега и догми. Излаже се слободно, без скривања и узмицања, неоптерећено неком одговорношћу или присиљеношћу темом (стварање по поручбини, тиранија морања као „унутрашња принуда“, можда насиље над собом, осиромашују инвентивност). Интенција је непонављање, немирење са освојеним, сагледавање са вишег, готово, књижевног аспекта. Да се доведе крај којим се иде – запажамо на корпусу прикључене реторичке грађе – аутор не хита нестрпљиво према циљу, већ креће корак по корак, доследно и методично. Ретардације и дигресије, претварање идеје у питање, самопостављање и у исто време давање исказа – драмски градуирају, покрећу сегменте исказа, појачавају идиом и покретљивост. Импровизација је израз моћи концепције и дисциплине ума.

Могли бисмо, кроз странице и странице, наставити описујући форме обликовне моћи и сочног презентовања достојног самог аутора и публике; и таквог које може да се слуша поново, с истим интересовањем као и при првом слушању. Отпада свака сумња о конвертовању из дела у дело; без икакве невере, прикљученим насловима су инкомпатибилни сува дескрипција, губљење рефлексивне и естетске функције, интеракција сведена на неку врста шума, непросејавање на своје цензорско сито.

Учини се, као да је привођење остављено недовршено или проглашено недовршеним.

Такође, мисао срочена у нормалној мери, кратко и одређено, омогућава разумевање предмета; а, наиме, валоризује се исказано формулом, које има карактер резимеа, поименце, предмет дефинисан цртом

којој нико није ни иструлио, ни остарио, нити је и једна душа икада на небу закопана“; „Карађорђева погибија најцрњи дан у историји српске повести“ (Матија Бећковић). Вредна је памћења из пера Љубише Рајковића Кожељца: „Од моралног победника већега нема; само за моралног победника Небо остаје свагда отворено. Нечовек одлази у земљу, а Човек у песму.“

Моћно звуче духовито ванредне и литерарно удомљене мисли из ове књиге:

„Ко хоће да дела велика дела, тај мора имати и мисли велике. А највећа мисао, која је икад могла стати у једну људску главу, јесте мисао о Богу“ (Николај Велимировић, „Беседа о великом Имену“). Рационалне су и потресно срочене државничке поруке: „Немам да вам понудим ништа осим крви, рада, суза и зноја. Пред нама је најстрашније могуће искушење. Пред нама су бројни дуги месеци борбе и страдања“ (Винстон Черчил, Winston Churchill). „Према томе, моји суграђани Америјанци, не питајте шта ваша земља може учинити за вас; питајте шта ви можете да учините за своју земљу“ (Џон Ф. Кенеди, John F. Kennedy).

Нема потреба истицати засићеност отворене речи изрекама угледних мужева и других таквих. У самој вокабуларизацији мишљења, од не мале снаге су сентенце, дефиниције, а-типични, не-репрезентативни одељци који могу да буду проширени на беседу. Одабран и уклопљен целисходно и с мером, цитат оснажује реторичку рефлексију, појачава и уоквирује, делује занимљиво и новооткривено, напоскон, јамчи за ауторове ставове: „Као што каже стара кинеска пословица: ‘Дуг пут може се прећи само корак по корак’. Слична је и арапска пословица која каже да су пирамиде изграђене камен по камен. У Европи пак постоји пословица: ‘Рим није изграђен за један дан’ (Си Ђинпинг, „Историја је наша најбоља учитељица“). Уневерзално се потврђује изрека да трунка примера вреди више него сто лепих речи. („Примери личе на сведоке, а сведок посвуда улива поверење“, Аристотел; „Филозоф вреди онолико колико је у стању да да пример“, Ниче.) Гледано из другог правца, колико год амблематичан, истављен навод не замењује аргумент, није доказ. Крпљење туђим мислима богати,

али оптерећује; згодно сажете напомене су израз скепсе према властитом тумачењу.

Прикладност и предикабилност илустрације, стапање својег и преузетог у јединствену целину, оверава познавање материје и беседничку културу; уза све, верификација која објашњава навођењем и парафразирањем поседује извешан шарм.

Укорееена у традицију, где властито и туђе воде дијалог, успостављају семантичко струјање, усмена творења у њиховим специфичним одликама јесу примерене реторичке каквоће. Малициозно је подозрење у беседничку самосвојност или неапсорбовање „непријатељских“ мисли, што је у нарави осредњих и исподосредњих прегалаца. Додуше, мало се може рећи што већ није, на један или други начин, обелодањено.

Заслужују екскурс појединости који не улазе у зацртано слово – неотварање свих карата, „запечаћено писмо“, наине, модалитет који не знамо друкчије именовати него као допуна при излагању од тачке А до тачке Б: стављање слушаоцу да доврши нарацију, можда, недовољно запажено или скривено, те прекорачење међа допуштеног. „Није допуштено све знати“, довикује нам латинска изрека. Нека нас храбре и песникове речи: „Учитељица никада не открива све / Својим ученицима. Ако их воли.“ Будући комуникација двосмерна, слушаалац је у положају да властитом мишљу и уобразиљом нешто проналази сâм, унесе и попуни и, на извешан начин, актуализује потенциране ствари. То је пут постизања живље и потпуније реторичке интеракције, а не вокализација с међупросторима и „белим местима“ која откривају изгубљену нит, она губљења у објашњењима у којима се и слушалац изгуби. Неумерено објашњење и претерана ревност тупе оштрицу, умарају. Избор беседа непорециво показује да изречено није све. Постоји речено и неизречено; и неисказано делује – сазнање је до које, надамо се, читалац долази.

Мењају се смерови хтења и прибегава подробностима који, можда, сами за себе немају особит значај, али подесно осветљавају предоминантну линију. При чему, уметнута реченица, споредне рефлексije не остају предметно и ритмички неутрални, штавише, при-

брано објашњавају главну идеју и осетно оснажују ути-
сак, прелазе у категорију битних поткрепа.

И те како, документарне, експликативне или ус-
путне интервенције потискују за тренутак претходно,
одузимају започетој идеји од природности и јасноће.
Слободне асоцијације и дисоцијације, дигресије и афек-
тације, ометају континуитет централног говорног тока,
отприлике онако као објашњења непознатих речи или
пратећи помоћни извор значења на дну штампане стра-
нице (приложене уколико се о нечему не може говори-
ти у тексту, јер нарушује целовитост). Следећи тематски
оквир, овдашњи говорник излаже онолико и онако како
је потребно, без окретања или удаљавања од битног ка
маргиналном образложењу.

Не треба нарочито подвлачити као предуслов: за-
државање у свести квантума чињеница и разноврсних
асоцијација, то јест, расположивих могућности памћења
и фокусирања који воде у жељеном правцу и у случају
прекида ланчаног система информација. Аналогно
томе, даје се не као псеудоимпровизација, напамет на-
учено, него смишља из главе, као да се први пут изно-
си. („Знати напамет значи не знати“, Монтењ, Michel de
Montaigne; „Изговорити лепе речи а да их не мислиш,
исто је што и леп цвет без мириса“, Букио Дендо Кјокаи)
Позивање на туђе, назначили смо, ископчава властито
расуђивање.

Информације ради, обраћање присутнима је не-
раздвојно од положаја тела и невербалних расположи-
вих знакова. Покрети главе, рамена, телесно-фацијал-
на експресија, парајезички самостални вид исказивања
мисли и чувства, као помоћни канал комуникације (по
Цицерону – беседнику под чијим жезлом сви стојимо
– живо красноречје), упливишу непосредније и јасније
на присутне, те информативније и сугестивније од вер-
балних описа; па и од ма које књиге. „Попут било којег
говорног језика, говор тела /“кошуљице за душу“, Т. П./,
има своје речи, реченице и интерпункцију. Сваки гест је
као једна реч, а једна реч може да има више различи-
тих значења“ (Алан Бербера Пиз). Реторичка чињеница
и метод, покрети су уздигнути као застава.

У истом замаху, карактер беседе одређује гестове који се преносе директним опажањем. Глава и лице имају примарну улогу; најупадљивија је гестикулација руку, главног средства и органа који је ослободио човеков разум. Ма колико сужен дијапазон „мешовите синтаксе“, читалац може себи да дочара невербалне комуникативне захвате заступљених ретора: тело повијено, глава нагнута напред или на страну, очи продорне и широм отворене, вилице напете, уста стиснута, отворена или насмејана – краће – усклађеност кретњи са речју и контекстом. Научна садржина не тражи темпераментне потезе. – Треба ли додати, контрапродуктиван је наступ с неким закопчаним изразом, као код човека који има нешто неукусно у устима, израза лица као да мора тако да буде.

Беседничко слово тендира позоришном приказању и музичком концерту.

Држећи се најопштијег, особеност је оно што им прегнира сва збивања у говору који следимо, лебди у ваздуху као неизречено, чак речено, засигурно није имало на уму, без даљњег, атмосфера природности, уверљивости и напетости на релацији беседник – слушаоци.

Није изван теме ословљавање базирано на општеусвојеним обичајима и бон-тону. Цивилизовано правило, титулисање се иставља као осетљива оштрица, преко које се, из неопрезности, лако превагне на непрепоручљиву страну. Чујемо глас беседника: „Уважени часници и драги гости“; „Обраћам се овом часном, еминентном скупу“; „Браћо и сестре Светог Симуена, Светог Саве“; „Тужни Зборе“...

Допуштамо себи напомену – није неуобичајено читање наглас планираног говора од његовог почетка до краја; или, с времена на време, скретање погледа на скицу као првог набачаја ауторове идеје, и која има практично и психолошко значење. Разуме се, улогу игра интерпункција и други графички оријентири који боје, нијансирају и наглашавају, истичу наум, помажу раздвајање и цезуре – унеколико – имају улогу нотације у музичком делу, дефинитивно, уобличавају и решавају целокупан текст-говор. Писани састав се сматра беседом само уколико га чита сâм аутор. Апстрахујемо ис-

туп оборене главе и повијеног тела над катедром, евентуално саплитање, замуцкивање или падање у грешке друге врсте услед неувежбаног читања.

Говорници су поштеђени начелних оптужби, упркос факту да бисмо имали приложити објекције које за службу сабраност – језиком математике – указали на наратију испред чијих заграда се налази минус. (Највећем критичару властитог дела, аутору, остали се не могу ни приближити.) По састављачевом разумевању, анулирани су усиљена ученост и когнитивно-етичка инфериорност и све што одузима од ореола сериозности.

Начелно, жанр прати релативна некритичност, домишљање и смишљање, заглибљивање у недуховитост, одсечци који пружају једва мизеран трачак задовољства. Компромитују испретуране мисли из реда и поретка, неспоразум између уобичајеног и контекстуалног значења речника; обарају цену оскудне могућности израза, церемонијалност, доказ употребљен на неодговарајућем месту, погрешно примљена реч у погледу значења; више још, необазривост, безобзирност гласа, дезартикулисаност, збрка у језику, изветоперен закључак и друге неприкладности (учестало понављање речи, фразирање, груби спојеви два самогласника) откривају интелектуалну пустош. Изузетно, идеје и речи неодмакнуте од површне осредњости, поређења у плитком значењу, претенциозност и празноречива самодопадања, доносе контра очекивања.

При томе, неистрошене доскочице, умети и фразе у здравом смислу речи, подстичу тон, витализују, имају поетски учинак, држе комуникацију; с друге стране, гомилање израза и исказа за исту ствар и реторичке „штаке“, грандилоквенција и велики гестови, рефлектују негативну стилистичку конотацију, празан ход. На срећу, приложена грађа негира акцензоване слабости.

Почетак и завршетак су најзахтевнија и најповлашћенија места. Као што сликар зна кад треба да скине руку са слике, зна се зауставити на исти начин онај који говори. Иницијалне идеје и питања, ставови и исходи најављени у првој етапи, те потпуније елаборирани, артикулишу се на прецизан и језгровит начин, јер завршни поглед у слушаочевој представи остаје урезан

као целокупна представа. Концептуална нит, евентуално, најављује могућност њеног изучавања.

Неодсечена од целине, избегнутих стереотипа, завршна тачка кружног путовања оставља врло добар утисак. Слични онима које је приређивач онда-овде сакупио: „Желим Вам, љубими и почитајами, мир на Дому, срећу и здравље!“; „Опраштамо се са осећањем ненадокнадивог губитка. Устанимо са својих места у част мртвог песника.“; „Том и таквом човеку, клања се и овај скромни беседник, радујући се признању које је овенчано именом његовим“ – подвлачења наших ретора, дабоме, звуче разумљиво, елоквентно и експресивно: „Зато се, ученици, морате вежбати овако мислећи: ‘Укус најбољег, укус учења, укус спасења, желимо да постигнемо’. Тако се, о ученици, морате вежбати“ (Сидарта Гаутама Буда, Siddhartha Gautama Buddha „Мноштво и мањина“); „Свети Василије чудотворче и оче наш духовни. Чуј и услиши чеда Твоја духовна у Христу Исусу Господу нашем. Амин“ (Јустин Поповић, „Загреј нас, велики бранитељу вере православне“); „Тако, молитвено српско наслеђе је – време и историја и, такође – вечност у времену и у историји. Благослови, Господе, српске молителе старог, новог и будућег века“ (Јован Пејчић).

За опроштај су изабране најлепше речи.

Намеће се и следећи ток мисли. Реч је, наиме, безвредна уколико слушалац прати пасивно, бесциљно, без израза важности на лицу. („Половина говора“ – каже Монтењ – „припада ономе који говори, половина ономе који слуша“). Перцепцију предодређује ораторска вичност, јасно и упросечено говорење, али и способност разумевања, запажања и комуникативна верзираност. Шира адреса, људи пространог видокруга и префињеног укуса, свет ниске естетичке осетљивости, који је ту ради задовољења властите радозналости или забаве, импостира реторичареву естетско-предметну оријентацију, елоквенцију, компромисна решења. Елементарно је пренети основни и пренесени смисао, подстакнути, погодити мишљење. Публика – овде читаоци – респектују интелектуално-академску искреност и скромност.

Велико говорништво се доживљава когнитивно, етички, естетски и хединистички. Неће бити неза-

нимљиво, зар, указати на придобијање за саму ствар, на уверавање, едуковање, загревање, изазивање ефекта и ине циљеве непретећег тона; ни у траговима, бескорисне дисертације, сувише узношење себе, што вређа туђу гордост. Текстовима које потписују истакнутији аутори, туђе је повијање за реч које даје мисли педагошко-дидактичку жицу, чисто лекцију мудрости. Снага идеје и интегритета захвата слушаоце; аутор, малоне, међу њима, релативно лако врши делотворни уплив.

По прилици, публика – надамо се, на једнак начин читаоци ове књиге – улази у дијалог у случају да ваља предмет дубље разјаснити или додатно поткрепити. Заузимање друкчијег мисаоног стожера, подстиче нијансирање почетне поставке, уравнотежава и усклађује са првобитним ставом. Осим приговора и упадица, које упливишу као пријатни удар, искрсле реакције, кадшто, умањују говор и доживљавају као непријатност, неретко, као повреда и огорчење. Отуда је беседник по свом позвању субјект тренутне интервенције, брзих противудара и доскочљиве речи; увек стрпљив и наредан да прихвати слушаоца.

Као неочекивани сигнали, туђа гледишта неправног говорника паралишу, као канција изводе из свог (хипнотичког) стања. Уза све, беседниково надвишавање друге стране и противразлози дођу сразмерно слаби и крњи. Не испуштајући нит разговора, ваља показати отвореност, одсуство љутитости и супарништва, неупуштање у разрачун. Но, читалац нема увид у искуству „мачевалаца речи“ којима је овде дато првенство.

С одређеним ступњем вероватноће, надамо се, оцртава се завршни поглед. Без претензија на потпуност уводно-пропратне речи, говорење у свечаним приликама, поводом одређених догађаја, помена, откривања споменика, великих празника и светковина и, већ, видећемо поводе, карактерише информативно-когнитивна, општељудска и нека надвременска вредност.

Ако се присетимо увода, пред нама су гласна имена, ауторитети несумњиво коначног, по конјектури, ширини обзора и укупног хабитуса. Творења кратке и искрене речи, достојне публициитета, могу се узети као

огледно поље; признајемо, находе се и наслови аутора без вођства и истакнутости, који немају имена у свету беседништва.

Пред нама су творења сталожене лепоте, уздигнута изнад занатске осредњости, моћна да прикују пажњу реципијента.

Генерално, нагласак лежи на предмету, а форма је ту да да израз. Фокусирана тачка, комплекс садржаја, идеја и расположења који траже пластични израз јесу – чему се читалац могао надати – по себи разноврсни и привлачни, с обзиром и на дијахронијски аспект беседа и беседника. Разноликост материјалног садржаја искључује речи какве се не смеју писати и говорити. Уверимо се, теме које заокупљају оних који добро говоре крећу се у луку од небеске и земаљске правде, људских неспоразума и културе, до заслужних појединаца и самога живота и смрти.

Друкчији од гласовног говора неорганизоване, пријатељске нарације, реч овде у свом семантичком, акустичком и естетском смислу, у својој јасноћи и интензитету, поприма снап функција. Узимају се речи из речника са својим дословним значењем, али и својим конотацијама.

С правом је потенцирана конзистентност структуре, концепт претворен у речи. Неискорачење из Аристотелове школе о облицима и техници респектује хармонично сазвучје сегмената, развијање ефицијената по сродности, одстојање, повезивање почетка са крајем – што се друкчије не може назвати, него предметом и начином представљања у прикладним оквирима. Од прве импресије, преко елаборирања и осмишљења предмета, дубине увида у бит, до ефектно затвореног круга – краће, борбе духа са материјом и формом – узев појединачно, прилози остављају у завидном степену импресију формалне заокружености, то јест, логичног или унутрашњег аранжмана. Користе се методолошка упутства, априорна реторичка норма и смернице, не она која води поједностављењу и вулгаризацији. Језик је дистинктивно обележје.

Било је речи о гесту као изразу учтивости и етикеције, кретњи која има снагу да замени дефиницију; о

томе да јавни наступ прате изражајни облици, појачани импулс, блеђење, промене у дисању; на крају, у најзапетијим тренуцима, тешко је „одржати се на ногама“, као што каже један аутор.

Подоста је у књизи ретке „казаности“, умног и новог, изражајног и лепог. Без устручавања, креативни приступ у језику, запажања сажета у врло апстрактној форми, интелектуална и уметничка каквоћа, оно што ствара естетски дрхтај, маркирају јавну реч као празник људског духа. Беседа поседује особине поезије – што јасно илуструје приложена грађа.

Узев у целини, радовима који су стали у једну књигу не може се приписати груби рељеф, приступ у класичним линијама: онако по школски, подразумевајуће и реторско, народско у лошем смислу. Треба се, ипак, сетити антологичаревих речи: „Да је сасвим по мени, била би антологија још биранија, сведенија.“

Било то јасно на први поглед или се просто осећа, изговорено гради штимунг, ноту театрализације, оно што се у сликарству зове тон, које, најпосле, читалац живо перципира.

Допуштено је закључити. Доследно науку и порукама које је приређивач желео послати, и уредника који додељује *imprimatur* да рукопис може проћи, нека читаоцу буде заповедено да пригрли лепу књигу.

Besege

Беседе с̄шарої гоба

Сидарта Гаутама Буда МНОШТВО И МАЊИНА

Као што на земљи, ученици, има мало пријатних вртова и пријатних шума и пријатних долина и пријатних лотосних бара, а много више јалове и разривене земље, непрелазних вода, жбуњем и ко-ровом обрасле утрине, непроходних планина;

Тако има мање бића, о ученици, која живе на земљи а много више у води;

Тако има, ученици, мање бића рођених за људски живот а много више за нељудски;

Тако има, ученици, мање бића рођених у средишним местима а много више у местима с краја, међу неразумним варварима;

Тако има, ученици, мање бића разумних, која нису луда, глува и нема, већ способна да разумеју и схвате смисао доброг или злог говора а много више неразумних, лудих, глувих и немих, неспособних да разумеју смисао доброг или злог говора;

Тако има, ученици, мање људи обдарених оком мудрости а много више у незнању огрезлих;

Тако има, ученици, мање бића којима је дато да чују од савршенога учење и ред а много више којима то није дато;

Тако има мање бића, ученици, који учење чују и схватају, а много више који га чују а не схватају;

Тако има мање бића, ученици, који учење схватају и смисао његов испитују, а много више који схватају али смисао његов не испитују;

Тако има, ученици, мање бића који смисао и учење разумеју и по учењу живе а много више који можда смисао и учење разумеју али по учењу не живе;

Тако има, ученици, мање оних које потресени потреса а много више које не потреса;

Тако има, ученици, мање оних који се потресени озбиљно труде а много више оних који се, мада потресени, не труде;

Тако има, ученици, само мало бића која укус најбољега, укус учења, укус спасења постижу а много више који не постижу.

Зато се, ученици, морате вежбати овако мислећи: „Укус најбољега, укус учења, укус спасења, желимо да постигнемо“. Тако се, о ученици, морате вежбати.

(У: Бранислав Ђ. Нушић, *Решорика*, друго издање, Издавачко и књижарско предузеће, Геца Кон, А. Д. Београд 1938.)

Исус Христос БЕСЕДА НА ГОРИ

Благо сиромашнима духом, јер је њихово царство небеско.

Благо онима који плачу, јер ће се утешити.

Благо кроткима, јер ће наслиједити земљу.

Благо гладнима и жеднима правде, јер ће се наситити.

Благо милостивима, јер ће бити помиловани.

Благо онима који су чистога срца, јер ће Бога видјети.

Благо онима који мир граде, јер ће се синови Божји назвати.

Благо прогнанима правде ради, јер је њихово царство небеско.

Благо вама ако вас узасрамоте и успрогоне и реку на вас свакојакe рђаве ријечи, лажући, мене ради.

Радуйте се и веселите се, јер је велика плата ваша на небесима, јер су тако прогонили и пророке прије вас.

Ви сте со земљи; ако со обљутави, чим ће се осолити? Она већ неће бити ни за што, осим да се проспе напоље и да се људи погазе.

Ви сте свјетлост свијету; не може се град сакрити кад на гори стоји.

Нити се ужиже свијећа и меће под суд него на свијетњак, те свијетли свима који су у кући.

Тако да се свијетли свјетлост ваша пред људима, да види ваша добра дјела, и славе Оца вашег који је на небесима.

Не мислите да сам ја дошао да покварим Закон или пророке; нијесам дошао да покварим, него да испуним.

Ја вам заиста кажем; докле небо и земља стоји, неће нестати ни најмањег слова или једне титле из Закона док се све не збуди.

Ако, дакле, ко поквари једну од ових најмањих заповијести, и научи тако људе, најмањи назваће се у царству небескоме; а ко изврши и научи, тај ће се велики назвати у царству небескоме.

Јер вам кажем да, ако не буде правда ваша већа него књижевника и фарисеја, нећете ући у царство небеско.

Чули сте како је казано старима: „Не убиј; јер ко убије, биће крив суду”.

А ја вам кажем да ће сваки који се гњеви на брата својега ни за што бити крив суду; а ако ли ко рече брату својему: „Рака!” биће крив скупштини; а ко рече: „Будало!” биће крив паклу огњеном.

Зато, дакле, ако принесеш дар свој к олтару, и ондје се опоменеш да брат твој има нешто на те.

Остави ондје дар свој пред олтаром, и иди најпре те се помири с братом својим, па онда дођи и принеси дар свој.

Мири се са супарником својим брзо, док си на путу с њим, да те супарник не преда судији, а судија да те не преда слуги и у тамницу да те не вргну.

Заиста ти кажем: „Нећеш изићи оданде док не даш до последњег динара”.

Чули сте како је казано старима. „Не чини прељубе!”

А ја вам кажем да сваки који погледа на жену са жељом за њом, већ је учинио прељубу с њом у срцу својему.

А ако те око десно саблажњава, ископај га и баци од себе: јер ти је боље да погине један од удова твојих неголи све тијело твоје да буде бачено у пакао.

И ако те десна рука твоја саблажњава, одсијеци је и баци од себе: јер ти је боље да погине један од удова твојијех неголи да све тијело твоје буде бачено у пакао.

Тако је казано: „Ко пусти жену своју, да јој да књигу распусницу”.

А ја вам кажем да сваки који пусти жену своју, осим за прељубу, наводи је те чини прељубу; и који пуштеницу, узме, прељубу чини.

Још сте чули како је казано старима: „Не куни се криво, а испуни што си се Господу заклео”.

А ја вам кажем: Не куните се никако: ни небом, јер је пријестол Божји.

Ни земљом, јер је подножје ногама његовијем; ни Јерусалимом, јер је град Великога Цара.

Ни главом својом не куни се, јер не можеш ни длаке једне бијеле или црне учинити.

Дакле, нека буде ваша ријеч: да, да; не, не; а што је више од овога – онда зла је.

Чули сте да је казано: „Око за око, и зуб за зуб”.

А ја вам кажем да се не противите злу, него ако те ко удари по десном твом образу, обрни му и други.

И који хоће да се суди с тобом и кошуљу твоју да узме, подај му и хаљину.

И ако те ко потјера један сахат, иди с њим два.

Који иште у тебе, подај му; и који хоће да му узајмиш, не одреци.

Чули сте да је казано: „Љуби ближњега својега, и мрзи на непријатеља својега!”

А ја вам кажем: Љубите непријатеље своје, благосиљајте оне који вас куну, чините добро онима који на вас мрзе и молите се Богу за оне који вас вријеђају и гоне.

Да будете синови Оца својега који је на небесима; јер он својијем сунцем обасјава и зле и добре, и пушта дажд на праведне и неправедне.

Јер, ако љубите оне који вас љубе, какву плату имате? Не чине ли тако и цариници?

И ако Бога називате само својој браћи, шта одвише чините? Не чине ли тако и незнабошци?

Будите, дакле, ви савршени, као што је савршен Отац ваш небески.

Глава 6.

Пазите да правду своју не чините пред људима, да вас они виде; иначе плате немате од Оца својега који је на небесима.

Када, дакле, дајеш молитву, не труби пред собом, као што чине лицемјери по зборницама и по улицама, да их хвале људи. Заиста вам кажем: примили су плату своју.

А ти, кад чиниш милостињу, да не зна љевица твоја што чини десница твоја.

Тако да милостиња твоја буде тајна; и Отац твој, који види тајно, платиће теби јавно.

И кад се молиш Богу, не буди као лицемјер, који радо по зборницама и на раскршћима улица стоје и моле се, да их виде људи. Заиста вам кажем: примили су плату своју.

А ти, кад се молиш, уђи у клијет своју, и затворивши врата своја, помоли се Оцу својему, који је у тајности; и Отац твој, који види тајно, платиће теби јавно.

А кад се молите, не говорите много, као незнабошци; јер они мисле да ће за многе ријечи своје бити услишени.

Ви, дакле, не будите као они; јер зна Отац ваш шта вам треба прије молитве ваше.

Овако, дакле, молите се ви: Оче наш који си на небесима, да се свети име твоје.

Да дође царство твоје; да буде воља твоја и на земљи као и на небу.

Хљеб наш насушни дај нам данас.

И опрости нам дугове наше као и ми што опраштамо дужницима својијем.

И не уведи нас у искушење; но избави нас од зла. Јер је твоје царство и сила и слава у вијекове. Амин.

Јер ако опраштате људима сагрешења њихова, опростиће и вама Отац ваш небески.

Ако ли не опраштате људима сагрешења њихова, ни Отац ваш неће опростити вама сагрешења вашијех.

А кад постите, не будите жалосни као лицемјери: јер они начине блиједа лица своја да их виде људи гдје посте. Заиста вам кажем да су примили плату своју.

А ти кад постиш, намажи главу своју, и лице своје умиј.

Да те не виде људи гдје постиш, него Отац твој који је у тајности; и Отац твој, који види тајно, платиће теби јавно.

Не сабирајте себи блага на земљи, гдје мољац и рђа квари, и гдје лупежи поткопавају и краду.

Него сабирајте себи блага на небу, гдје ни мољац ни рђа не квари, и гдје лупежи не поткопавају и не краду.

Јер гдје је благо ваше, ондје ће бити и срце ваше.

Свијећа је тијелу око. Ако, дакле, буде око твоје здраво, све ће тијело твоје свијетло бити.

Ако ли око твоје кварно буде, све ће тијело твоје тамно бити. Око је, дакле, видјело шта је у теби тама, а колика ће бити тама.

Нико не може два господара служити: јер или ће на једнога мрзити, а другога љубити; или једнога вољети, а за другог не марити. Не можете Богу служити и мамону.

Зато вам кажем: Не брините се за живот свој, шта ћете јести, или шта ћете пити; ни за тијело

своје, у што ћете се обући. Није ли живот претежнији од хране, а тијело од одијела?

Погледајте на птице небеске како не сију, нити жању, нити сабирају у житнице, па Отац ваш небески храни их. Нијесте ли ви много претежнији од њих?

А ко од вас бринући се може примакнути расту својему лакат један?

И за одијело што се бринете? Погледајте на лиљане у пољу како расту; не труде се нити пређу.

А ја вам кажем да ни Соломон у свој својој слави не обуче се као један од њих.

Па кад траву у пољу, која данас јесте а сјутра се у пећ баца, Бог тако одијева; камоли вас, маловјерни?

Не брините се, дакле, говорећи: шта ћемо јести, или: шта ћемо пити, или: чим ћемо се одјенути?

Јер све ово незнабошци ишту: а зна и Отац ваш небески да вама треба све ово.

Него иштите најприје царства Божјега, и правде његове, и ово ће вам се све додати.

Не брините се, дакле, за сјутра; јер сјутра бринуће се за се. Доста је сваком дану зла свога.

Глава 7.

Не судите, да вам се не суди:

Јер каквијем судом судите, онаквијем ће вам се судити; и каквом мјером мјерите, онаквом ће вам се мјерити.

А зашто видиш трун у оку брата својега, а брвна у оку својему не осјећаш?

Или, како можеш рећи брату својему: стани да ти извадим трун из ока твојега, а ето брвно у оку твојему?

Лицемјере, извади најприје брвно из ока својега, па ћеш онда видјети извадити трун из ока брата својега.

Не дајите светиње псима; нити мећите бисера својега пред свиње, да га не погазе ногама својима, и вративши се не растргну вас.

Иштите, и даће вам се; тражите, и наћи ћете; куцајте, и отвориће вам се.

Јер сваки који иште, прима; који тражи, налази; и који куца, отвориће му се.

Или, који је међу вама човјек у кога, ако син његов заиште хљеба, камен да му да?

Или, ако рибе заиште, да му да змију?

Кад, дакле, ви, зли будући, умијете даре добре давати дјечи својој, колико ће више Отац ваш небески дати добра онима који му ишту?

Све, дакле, што хоћете да чине вама људи, тако чините и ви њима; јер је то Закон и пророци.

Уђите на уска врата; јер су широка врата и широк пут што воде у пропаст, и много их има који њим иду.

Јер су уска врата и тијесни пут што воде у живот, и мало их је који га налазе.

Чувајте се од лажнијех пророка, који долазе к вама у одијелу овчијем, а унутра су вуци грабљиви.

По родовима њиховијем познаћете их. Еда ли се бере с трња грожђе, или с чичка смокве?

Тако свако дрво добро родове добре рађа, а зло дрво родове зле рађа.

Не може дрво добро родова злијех рађати, ни дрво зло родова добријех рађати.

Свако дрво које не рађа рода добра сијеку и у огањ бацају.

И тако, дакле, по родовима њиховијем познаћете их.

Неће сваки који ми говори: „Господе, Господе!” ући у царство небеско, но који чини по вољи Оца мојега који је на небесима.

Многи ће рећи мени у онај дан: „Господе Господе, нијесмо ли у име твоје пророковали, и

твојијем именовом ђаволе изгонили, и твојијем именовом чудеса многа творили?”

И тада ћу им ја казати јавно: „Никад вас нијесам знао; идите од мене ви што чините безакоње”.

Сваки, дакле, који слуша ове моје ријечи и извршује их, казаћу да је као мудар човјек који сазида кућу своју на камену:

И удари дажд, и дођоше воде, и дунуше вјетрови, и ударише на кућу ону, и не паде; јер бјеше утврђена на камену.

А сваки који слуша ове моје ријечи и не извршује их, биће као човјек луд који сазида кућу своју на пијеску:

И удари дажд, и дођоше воде, и дунуше вјетрови, и ударише на кућу ону, и паде, и распаде се страшно.

(Нови завети, Јеванђеље по Матеју, гл. 5-7)

Марко Тулије Цицерон О ВРЕДНОСТИ ПОЕЗИЈЕ

Ко сматра да су хеленски стихови мање подесни за ширење славе него латински, веома се вара, јер се хеленски списи читају готово у свих народа, а латински су ограничени само на своју област, која је и малена. Зато, ако је тачно да се наша јунаштва завршавају онде где су и границе света, треба да тражимо да се и наша слава прошири донде докле се проширило оружје наших јунака; то је не само дика за народе о чијем се делима пише него је то и највећи подстицај за опасности и напоре онима који ради славе стављају свој живот на коцку. За Александра Великога кажу да је са собом водио много историчара да опишу његове војне, па опет, кад је Сигеју дошао на Алихејев гроб, казао је: „О срећни младићу, јер си у Хомеру нашао гласника свога јунаштва!” И имао је право, јер да није испевана *Илијада*, онај исти гроб који је покрио његово тело био би му покрио и име. Та и онај наш Помпеј, који је имао и јунаштва и среће, зар није Теофану из Митилене, који је опевао његове војне, на скупу војника дао грађанско право? А наши смели борци, иако сељаци и војници, омађијани славом, поздравили су то одушевљење грајом као да су и они учествовали у тој слави.

И сад, тобоже, Архији, да није био римски грађанин, не би пошло за руком да од неког војводе добије грађанско право! Да га не би можда одбио Сула кад је то право поклањао Шпанцима и Галима – Сула, кога сам ја лично видео како је на скупу, кад му је некакав лош песник пружио песму у неколико јадних стихова, наредио да се том човеку даде награда од ствари које је тада продавао, али

под условима да ништа више не пише? Зар тај исти Сула, који је мислио да чак и лоша песника треба ма чиме обдарити, не би пожелео обдарености и песничко надахнуће и снагу овога овде? Па онда, зар Архија не би, било сам собом било преко Лукула, добио грађанско право од Квинта Метела Пија, свога најбољег пријатеља, који је многима то право поклонио? А баш тај исти Метел толико је желео да се његова дела опевају да је своју пажњу поклонио чак и песницима из Кордубе, који су писали неким надувеним и лошим латинским језиком.

Напоследку, не треба ни да сакривамо – јер се то не да сакрити – него да отворено признамо: сви ми тежимо да будемо похваљени, и што је ко угледнији утолико више жуде за славом. И сами филозофи, чак и на књигама у којима пишу о презирању славе, стављају своје име; они ту с презрењем говоре о славољубљу и сујети, па опет жуде да им се слава прошири и чује име. А Декрим Брут, угледан човек и одличан војсковођа, на улазима у храмове и друге грађевине што их је подигао исписао је стихове свога доброг пријатеља Акија. Па и овај Фулвије, који је бојевао на Етолце и у чијој се пратњи находио Еније, није се ни најмање устезао да ратни плен посвети Музама. Према томе, у граду у којем су војводе, тако рећи, још под оружјем одавале пошту именима песника и храмовима Муза – у томе истом граду не смеју судије у тоги заборавити култ Муза и спасење песника.

И да бисте то радије учинили, пред вама, судије, исповедаћу се и признаћу своје славољубље, које је можда мало претерано али које је ипак часно. Јер, све оно што сам за својега консултовања заједно с вама преузео за спасење наше државе, за спасење грађана, и уопште, у корист републике, све је то овај исти Архија почео да ставља у стихове; када сам тај почетак саслушао, предложио

сам му да песму доврши, јер ми се ствар учинила и значајна и лепа. Заиста, за све напоре и претрпљене опасности врлина не тражи друге награде осим ове хвале и славе. Кад још, судије, не би тога било, каква би имало смисла да се у овако кратком животу напрежемо и мучимо? Кад наша душа не би нимало наслађивала будућност и кад би у оним границама којима је ограничен наш живот имала да заврши и своје идеале, зацело се не би кидала у толиким напорима, нити се мучила толиким бригама и дању и ноћу, нити би се у толико прилика борила да одржи живот. Да, али у сваком честитом човеку има неки нагон, који и дању и ноћу подстиче душу о стању славе, и који нас опомиње да се побринемо да се са завршетком живота не угаси спомен у нашем имену, него да остане сачуван и за позније потомке.

Али зар се ми који смо уронили у државне послове и у опасности и муке што их живот собом доноси чинимо тако малодушним да, зато што до свог последњег часа нисмо имали ниједног мирног и спокојног даха, сматрамо да ће све што смо урадили заједно с нама умрети? Толики угледни људи оставили су статуе, које не представљају душу, него тело, а зар да ми не желимо још више да оставимо слику својих мисли и своје вредности, слику коју су изградили и дотерали најобдаренији умови? Што се мене тиче, све што сам радио, онда кад сам радио сматрао сам да ћу објавити и разнети по целом свету за свој вечити спомен. Било да ја тај свој спомен после смрти и не осетим, било да га, као што су сматрали велики умови, на неки начин постанем свестан, поуздано је да ја сада док сам жив мислим на тај спомен, и у тој нади, каква је да је, уживам.

(Беседе - Најлепши говори из свейској беседништва, Унирекс, Подгорица 1977. године)

Аурелије Августин БЕСЕДА О СМРТИ

Човек прави тестамент пре смрти; он се брине о ономе што оставља за собом, а не брине се о себи. Ваша ће деца имати све а ви ништа. Ваш дух мисли како да олакша пут онима који долазе после вас, а не мислите о путу којим сами идете. Људи мисле о смрти тек када виде како леш носе на гробље. Онда они кажу: „Ах, то је тај и тај. Још јуче је био међу нама. Нема ни недељу дана како сам га видео, говорио ми је о тој и тој ствари. Како је то чудновато; како је човек ништаван овде, на земљи!” То људи обично говоре док још плачу за мртвим, док му још спремају гроб. Али кад га сахране, нестане и свих тих мисли. Људи се опет баве својим пословима и наследник заборавља онога кога је испратио до гроба и рачуна колико вреди наслеђе. И он мора умрети, али гледајте како и даље врши преваре, отмице, проневере, да би дошао до задовољства која ишчиле још док их човек ужива, и, што је најгоре, људи у гробу налазе потврду за сахрану душе: „Једимо и пијмо, јер ћемо сутра умрети!”

Мисао о бесмртности јавља се да ублажи меланхолични изглед гроба. Св. Павле назива мртве онима што спавају да би објавио буђење тј. васкрс.

Понекад чујеш да оне што верују у бесмртност називају лудацима. „Ко се, веле, вратио из мртвих? Ко је дошао да нам каже шта бива у доњем свету? Јесам ли икад чуо глас своје браће, свога деде, својих предака?”... Бедни као што сте, ви бисте поверовали кад би вам отац устао из гроба а не верујете још и после васкресења Господњег. А шта би ваш отац урадио и кад би нешто устао из гроба и дошао вам да се опет врати у смрт? Погледајте колико је већи

онај који је овде. Погледајте са коликом је снагом Христос устао, јер „он више не умире, смрт нема више власти над њим”. Ученици и верни видеше га и опипаше, њихова је вера тако утврђена да би је могли затим предати људима. Ако нас сматрате варалицама, упитајте цео свет; свуда хришћанство даје живот свету; они који још нису поверовали у Исуса Христа нису довољно смели да нападну истину о васкресењу. Постоји за то сведочанство на небу, сведочанство на земљи, сведочанство анђела, сведочанство пакла, нема ни једнога гласа који не виче да се Исус Христос дигао из гроба.

Неко ко вам је драг престао је живети, ви не чујете више његов глас, он више не учествује у радости живих и ви, ви плачете. Да ли плачете и за семеном које сте посејали у земљи? Ако се когод, не знајући шта бива са семеном кад се баци у земљу, вајкао што се семе губи; ако би жалио мислећи да је семе изгубљено и укочено гледао очима пуним суза земљу која семе покрива, ви боље упућени од њега, зар не бисте жалили његово незнање; не бисте ли му рекли: „Немој се узнемиравати, оно што се посади није више у житници, не можеш га више узети, али почекај који дан и ово поље које ти сада изгледа тако пусто, покриће обилата жетва и испуниће ти се срце радошћу кад га угледаш, као што је пуно радости срце у нас, надом, пошто ми већ знамо да ће се то десити?”

Али жетве настају сваке године а жетва човечанства биће само једанпут и то тек на крају; зато вам не можемо показати. Али вам је дато једно, главно зрно за пример. Господ говорећи о сопственој смрти рекао је: „Ако зрно пшенично, павши на земљу не умре, онда једно остане; ако ли умре много рода роди” (*Јов. XII, 24*). То је пример једног јединога зрна, али је тако велики да сви треба да имају веру због тога. Уз то, свако створење,

ако би само пажљиво посматрали, говори нам о васкресењу; и ови свакодневни примери треба да нас упуте да познамо шта ће Бог учинити и са људским родом. Васкрсење мртвих десиће се само једанпут, али сан и буђење свега што дише догађа се свакога дана и ми у сну видимо слику смрти и у буђењу слику васкрсења. Од онога што се дешава свакога дана верујте у оно што ће се десити једанпут. Како лишће на дрвећу опада и опет олиста? Куда одлази када опадне; откуда долази када опет пролиста? Погледајте зиму: све је дрвеће без сока и изгледа као мртво али дође пролеће и оно се одене лишћем. Да ли се то догодило сада први пут? Не, догодило се то и прошле године. Година дакле одлази и враћа се а људи, створени по обличју Божјем – кад отиду зар се неће никад вратити?

(У: Бранислав Ђ. Нушић,
Решорика, друго издање,
Издавачко и књижарско предузеће,
Геца Кон, А. Д. Београд 1938.)

Свети Сава БЕСЕДА О ПРАВОЈ ВЕРИ

Браћо и друзи, и оци, и чеда богозвана, приклоните богољубива срца ваша на послушање божанствених заповести, и саслушане нама ове речи свете положите, браћо, у срца ваша и у свест душевну и у очи умне, и разумејте.

Бог премилосрдни и човекољубиви, имајући безбројну милост према роду људском и прешав небеса, сиђе на земљу, и својим божанственим промислом вољно претрпе многоразлична страдања божанствене пути, и просвети род наш, и свете апостоле посла у сав свет, рекав им: „Идите и научите све народе, крстећи их у име Оца и Сина и Светога Духа”. И они сами до нас не стигоше, али речи њихове, у истину чувши оци наши вероваше. Али преблаги Бог, који има милост без краја, и који неће да ни један од нас погине по првој заповеди и на исти начин по учењу и по проповедању светих апостола подиже мене на ово светитељство, хотећи мноме недостатке отаца наших испунити, и духом светим мени заповеди казати вам реч његову о вашем спасењу, да је, са љубављу саслушавши, сачувате, да и ми будемо учесници у реду светих.

И ово вас прво молим, браћо и чеда, наду нашу сву на Бога положивши, прво, да се праве вере његове држимо: јер другога основа, као што рече апостол, нико не може положити, сем онога који положи Дух Свети преко светих апостола и богоносних отаца, што је права вера, на седам светих васељенских сабора објављена и проповедана, и потом на основу овом, свете вере, треба нам злато и сребро и драго камење, то јест, блага дела зидати; јер посебно старање о животу непросвећено и непомножено правом вером према Богу, ни право

исповедање без добрих дела не може нас представити Господу; него треба обоје да бива, да савршен буде Божји човек а не да по недостатку храмље наш живот. Јер вера спасава, као што рече наш апостол, кад љубављу дела; верујемо, дакле, у Оца и Сина и Светога Духа, појући Тројицу божанствену, Творца, који је од увек, свега узрочног и створеног, видљивог и невидљивог, једнога дакле бића, то јест јестаства у три лица. Не трудимо се, дакле, да разумемо по облику и различности три Бога, или три јестаства или бића. У једнога, дакле, Бога и његово просто и беспутно јестаство и биће верујемо, са различношћу лица различне особине означајемо. Тројици се клањајући \ јединству, и јединству у Тројици, јединству трисаставном, и Тројици једнобитној и једномоћној и беспочетној.

[...]

Да, чеда моја драга, шта је од ове речи поузданије или праведније, што сам Христос сведочи, истином утврђујући? Шта је од овога боље, него не окусити смрти за навек? Јер је далеко од греха то неокушање смрти; а греховним окушењем смрти окушење уђе у род људски до Христа. Тога ради он окуси смрти, и ако безгрешан и бесмртан по првом рођењу од оца; али ради нас окуси и пострада, да и ми вером у њега окусимо бесмртности његове, као што пророк рече: „Окусите и видите како је благ Господ; благ веома, и прав и веран у свим речима својим, и сва су дела његова у вери“. Зато чеда моја богољубива, ми који га љубимо треба да чинимо дела вере према Христу Исусу Господу нашем, који смо примили веру бесмртну од њега, дар толики да не умремо за навек. Потом, ако ово сачувате, бићете благословени од Бога на веке, и блажена ће бити срца ваша и блажене ће бити душе ваше и блажени ћете бити ви, који, примивши Божју веру, сачувате се чисто у њој на бесмртни дар Христов гледајући.

И бесмртна дела према Христу свагда чините, веру чисту и молитву честу, с љубављу наду у њега имајте, и свест чисту према Богу и људима, с постом и бдењем, истину при свем чистоту телесну и душевну уздржавањем, чувајући разумевање светога крштења, просвешћења Божјега, којим се одрекосмо сотоне и свих дела његових; него свагда љубите покајање и понижење, оправдање, поучавање, исправљање живота свога, мржњу на грех, неопијање, неблудничење, него више свега живот чист, како је Божјим очима у вољи гледати. Јер је Бог један од искони и у бескрајне веке. И ово је прва заповед речена онима који га љубе: да свако од вас љуби Господа Бога својега свим срцем својим, од ума свога, и од све душе своје, и од све силе своје.

И да буду речи ове, које вам ја заповедам данас, написане у срцима вашим и у душама вашим, да се бојите Господа Бога сведржитеља, и њему једном да служите са страхом и трепетом, и њему једном част и славу шаљите, и њему једном прионите, и именом његовим не куните се, него да је реч ваша оно што јесте, а оно што није да није, и да се никако не именује други Бог међу вама до онај који је створио небо и земљу; колико је на небу горе и колико је на земљи доле и колико у води и под земљом да се не поклоните и не послужите ничему од свега тога, осим Господу Богу вашем, којим се крстите и у кога веровасте, и одрекосте се тајних срамота, и учесници бисте благе вере његове и удеоничари бесмртности његове. Њега се једног неодступно држите, јер је пред очима његовим све наго, као што рече апостол, јер је Бог наш огањ, који прождире и предаје очеве грехе на чеда до трећега и четвртога рода оних који га не љубе, нити творе вољу његову, а који твори неизмерну милост онима који га љубе и чувају заповеди његове. Јер он је Бог богова и Господ господа, Бог велики и крепки и

страшни. Да, да сачувате заповести његове и да чините пред очима његовим све речи, које вам заповедих, да буде добро вама и синовима вашим после вас, и живи ћете бити навек, ако учините добро и угодно пред Господом Богом вашим, коме слава, беспочетност у бескрајне векове. Амин! (одломак)

(У: Свети Сава *Сабрана дела*, СКЗ Београд 1998.)

Арсеније III Чарнојевић
ПОМОЗИ НАМ ИМЕНА ТВОЈЕГА РАДИ

МОЛИТВА ЗАСПАЛОМ ГОСПОДУ

И дан и ноћ бежећи са својим осиротелим народом, од места до места – као лађа на пучини великог океана бекству се дајемо, чекајући када ће заћи сунце и преклонити се дан и проћи тамна ноћ и зимска беда која лежи пред нама. Јер нема онога који нас саветује, ни онога који нас од невоље ослобађа, и невоља наша удвостручава се.

И рекох са сузама:

Докле ћеш, Господе, заборављати нас до краја, докле ће се наоружавати на достојање Твоје? Устани, Господе! Зашто спаваш, зашто лице Твоје, Боже наш, одвраћаш од нас?

И опет:

Васкрсни, Господе! Помози нам имена Твојег ради!

(Месеца октомбрија 29. дан, 1705 лета.
У: *Пуџ го есеја*, Друштво за српски језик и књижевност Србије, Београд 2010.)

XVII-XIX век

Петар Скарга О ЉУБАВИ ПРЕМА ОТАЏБИНИ

Нема ничега вечног под сунцем, вели Соломон. Не само кућа и породица, већ и државе и велике монархије ишчезавају, и народ се замењује на земљи другим народима. Али ничега нема без узрока, нарочито у људским творевинама које воде порекло из разума и воље. Што је постало из разума, марљивости и поштења, то се руши глупошћу, немарношћу злбом људском. Као што умиру тела, савладана унутарњим болестима или изненадним спољним случајевима, тако исто и царства имају своје болести које их савлађују имајући још и спољне непријатеље који им ратовима слабе снагу. Мудри, помоћу божјом, умеју да доскоче и једној и другој невољи, и добри управитељи спасавају државу. За унутарње болести државе постоје лекови, а за спољне ратове једино остаје одбрана. Ни један од нас, поштована господо, није тако прост, да не види тешке и велике слабости ове наше државе и њеног унутарњег уређења или да не осећа снажно надирање непријатеља који носи смрт и прети страшном пљачком. Није тешкоћа у томе излечити државу немоћи коју јој доносе домаће болести, али је зло и невоља лечити болесника када већ непоуздано стоји на ногама. Лечите, пре свега, своју болесну мајку, отаџбину своју, републику своју. А будете ли мудри и опрезни лекари, наћи ћете шест тешких болести њених које јој – не дај боже – блиску смрт предсказују, и кад је рђав пулс, већ су и слутње оправдане. Прва је од тих шест болести – грамзивост и недостатак грађанске љубави према пољској републици. Друга болест су незгоде пограничне и сталне чарке. Трећа је болест гажење вере и пресађивање јеретичке заразе. Четврта је –

саблажњавање државног и управног достојанства. Пета – неправични закони. Шеста – грехови и јавне злобе учињене против Бога које траже његову освету.

Говорићемо данас, божјом помоћу, о првој болести пољске републике.

Две заповеди нам је оставио господ наш Христос кад је ишао у смрт. Једна је да волимо један другога, а друга је да чувамо међусобни мир и свету сагласност. Једна од ових заповеди потиче и извире из друге. Љубав рађа сагласност, те без сагласности ни љубави не може бити. Љубав према ближњима што је шира тим је лепша. Јесте то љубав према ближњима волети свога суседа, али је та љубав и лепша и шира кад обухвата и све суграђане тога места, а још шира и лепша када се простире на све чланове који чине државну заједницу, те се у тој заједници заједнички подноси и добро и зло. Добро је, дакле, сагласност међу члановима републике, али још боља сагласност треба да влада међу онима који управљају њоме, а најлепша треба да је сагласна међу владарима који доносе целој свету мир. Према тој широј љубави треба се управљати, поштована господо, који сте се овде сакупили да се саветујете како да се народ спасе од пропасти, те како би се у тим саветовањима испунила ваша топла и пожртвована љубав.

[...]

Тако исто и вама треба да кажем, поштовани мислиоци, о добру заједничком: у вас су уперили поглед сви колико год их је у Пољској, у Литви, у Русији, у Прусској, Инфландији, уперили су на вас очи и пружају вам руке говорећи вам, као некада Египћани Јосифу: „Здравље наше у вашим је рукама, пазите да се не затremo у домаћој неправди и у многобожачкој невољи. Ви сте наши оцеви и наши стараоци, а ми смо сироте и деца ваша. Ви сте као

мајке и дадиље наше; ако нас оставите и рђавим нас саветом поведете, ми ћемо изгнути а и сами ћете ишчезнути за нама. Ви сте разум и главе наше. Ми као проста деца ослањамо се на ваш разум, јер и Господ Бог вам је наредио да мислите о нама. Ви сте као горе са којих реке и извори теку, а ми смо као поља која се тим рекама заливају и освежавају. Горе, како псалам вели, створите људима мир, а ви брежуљци спуштајте се да не би вређали правичност. Вас је Господ Бог подигао на високе положаје не ради вас, да бисте своје бриге бринули, већ нас ради које вам је Господ Бог поверио да би нам мир и правичност, који узимате од Господа Бога, дали.”

Ето, то су гласови којима се обраћају они вама. Смилујте се над нама! Љубите отаџбину своју, тај Јерусалим свој, па кажите од срца, са Давидом: *Ако ѿе заборавам, мила моја оѿаџбино и Јерусалиме мој, да заборавам десницу своју; нека се ѿрилеји језик мој у усѿима мојим, ако се не будем сећао ѿебе и ако ѿе не ѿосѿавим на чело свих својих уѿеха!* (одломак)

(У: *Беседе - Најлепши ѿвори из свеѿској беседниѿива*, Унирекс, Подгорица 1977. године)

Жак-Бенињ Босије ПОСМРТНА БЕСЕДА

*Таштина над таштинама,
вели Еклезијаси, таштина
над таштинама и све је
таштина.*

Господару,

Судбина ми је доделила да извршим ову посмртну дужност веома високој и веома моћној принцези, Андријети Ани од Енглеске, војвоткињи од Орлеана. Она, коју сам гледао онако предану тузи када сам исту дужност вршио према краљици мајци, постала је, ето, тако брзо предмет сличне беседе, и мој тужни глас је остао сачуван за тај жалосни чин. О таштино! О ништавило! О смртни који не знате своју судбину! Зар би она могла то веровати пре шест месеци? А, ви господо, зар сте могли и помислити, када је на овоме месту лила сузе, да ће вас тако брзо окупити да оплакујете њу? Принцезо, достојни предмете дивљења двеју великих краљевина, зар није било довољно што је Енглеска оплакала ваш одлазак, но сад још оплакује и вашу смрт? И Француска која вас је, окружену новим сјајем, предусрела са толико радости, зар није могла имати за вас других свечаности и других тријумфа, по повратку са тога гласовитог пута, одакле сте довели толико славе и толико лепих нада? Таштина над таштинама то је једина реч која ми остаје, то је једина мисао коју ми у овом тужном случају допушта мој тако оправдани тако силни бол. Нисам ни тражио по светим књигама какав текст који бих могао применити на принцезин удес; без размишљања и без обзира, узео сам прве речи које ми пружа Еклезијаст у коме, мада толико пута помињана таштина, још није довољно поменута за циљ који

себи постављам. Хтео бих да у једној јединој несрећи оплачем сав јад људског рода и да у једној јединој смрти прикажем ништавило свих људских величина. Овај текст који одговара свим стањима и свим доживљајима нашега живота, са нарочитих разлога постаје за мој тужни предмет, јер никада таштина земаљска није тако јасно откривена ни тако снажно помућена. Не, после овога што видимо, здравље је само име, живот је само сан, слава је само привиђење, дражи и задовољства су само опасне забаве; све је у нама испразно, изузев искренога признања својих таштина пред Богом и неодржаног мишљења које нас гони да презиремо све оно што ми јесмо.

Али, говорим ли истину? Зар је човјек, кога је Бог саздао по своме подобију, само сенка? Зар је оно што је Исус Христос дошао да потражи на земљи, што је мислио да ће моћи без понижења да искупи својом крвљу, зар је све то ништа? Признајемо своју заблуду. Свакако да нас је на то нагнао овај тужни призор људских таштина а општа нада, обманута одједном смрћу ове принцезе, одвела нас је сувише далеко. Не треба допустити човеку да себе сувише презре да не би, верујући са безбожницима да је наш живот само игра код које царује случај, прошао кроз живот без путоказа, вођен ћудима, својих прохтева. Стога је Еклезијаст, пошто је своје божанско дело почео речима које сам навео, и све стране испунио презирањем људских слабости, хтео најзад човеку да покаже што је постојаније, те је завршио своју беседу речима: „Бој се Бога и држи се његових заповеди, јер у томе је цео човек и знај да ће Господ на своме суду испитати све што будемо учинили, добро или зло!” Ташто је тако све оно што човек свету даје али је, напротив, важно ако посматрамо оно што Богу дугује. Још једном, све је ташто у човеку ако посматрате ток његовог смртног жи-

вота, али све је важно и све драгоцено ако посма-трамо циљ који постиже и рачун који треба да положи. Размишљајмо, дакле, данас, пред лицем овог олтара и овог гроба, о првој и последњој речи Еклезијаста, једној која казује ништавило човека и другој која васпоставља његову величину. Нека нас овај олтар увери у наше ништавило; но, нека нас овај олтар, који нам свакога дана пружа по једну жртву од толике вредности, научи у исто време нашем достојанству. Принцеза коју оплакујемо биће веран сведок и једног и другог. Погледајмо шта нам је једна изненадна смрт отела и погледајмо шта нам је једна света смрт дала. Тако ћемо научити да презиремо оно што је она оставила без тешкоћа, да бисмо заложили своје поштовање за оно што је она загрилила са толико ватре онда када је њена душа, очишћена од земаљских осећања и пуна неба кога се дотакла, угледала сву величанствену светлост. Ето истина о којима ћу расправљати и које сам сматрао достојним да се прикажу једном тако великом принцу и најславнијем скупу света.

„Сви ћемо умрети – говорила је она жена чију мудрост хвали *Свејо њисмо у Друјој књизи краљева* – и без престанка одлазимо у гроб као што се воде неповратно губе.“ Доиста, сви ми личимо на текуће воде. Ма коликим се узвишеним обележењем хвалили су људи, сви су они истог порекла а то порекло је ништавило. Њихове године гоне се једна за другом, као таласи; не престају да теку; тако да најзад, пошто су подигле више шума а неке прошле и преко више земаља но остале, све се сливају у један понор, где се не распознају ни кнежеви, ни краљеви, ни сва она узвишена преимућства која разликује људе; тако да ове толико хваљене реке остају без имена и без славе када се у океану помешају са непознатим рекама.

И, доиста, господо, ако би ишта могло да уздигне људе изнад њихових немоћи, ако би порекло, које нам је заједничко, допуштало какву поуздану и трајну разлику између оних које је Бог сачинио од исте земље, чега би у свету било са више преимућства од принцезе о којој говорим? Све што је могло утицати на уздизање једне принцезе, не само рођење и богатство, него и велика духовна преимућства, налазило се код ње окупљено а затим, ето, и уништено. Ма с које стране пратио трагове њенога славног порекла, сретам само краљеве и свуда сам засењен сјајем најузвишенијих круна. Али та принцеза, рођена на престолу, имала је дух и срце узвишеније од свог рођења. Несреће њене куће нису могле да је оборе у њеној првој младости и отада је код ње запажена једна величина која није ниуколико зависила од среће. Говорили смо са радошћу како ју је Бог, као чудом, истргао из руку непријатеља њеног оца краља, да би је дао Француској; драгоцен дар, неоцењив поклон, само да му је бар трајање било дуже. Али, зашто ме та успомена прекида? Авај! Не можемо ни један тренутак да задржимо око на принцези а да нам се не прикаже смрт да све помрачи својом сенком. О, смрти, удаљи се, пусти нас да заварамо мало величину нашег бола сећања на нашу радост. Сетите се, господо, само, дивљења које је принцеза изазивала у Енглеској, на целом двору. Ваше сећање ће то боље описати са свима њеним цртама и неупоредивом благошћу, но што би то могле моје речи. Расла је усред благослова свих народа а године нису престајале да јој доносе нове дражи. Ни краљица њена мати, чија је она утеха била ваздан, није ју волела са више нежности од Ане Швапске.

Али сем тога што ју је издвајао њен положај, са пуно разлога могу рећи да ју је још више издвајала њена вредност. Могу вам рећи да је она толико

добро познавала духовну лепоту, да се онај могао срећним сматрати који је стекао њену наклоност. Могу још додати да су се најмудрији и најискуснији дивили том живом духу који је без тешкоћа схватао најкрупнија питања и са толико лакоће продирао у најтананије вредности. Али, нашто развличити све то, кад се једном речју може рећи: краљ, чији је суд увек поуздан, ценио је способности ове принцезе, и том својом оценом уздигао је изнад свих наших похвала.

Величина и слава! Можемо ли још да слушамо те речи у тријумфу смрти? Не, господо, не могу више да подржавам те велике речи, којима људска охолост хоће да се загуши, да не би опазила своје ништавило. Време ће показати да све што је смртно, ма шта му се придодало споља да би изгледало велико у основи својој неспособно је за узвишавање. Чујте, тим поводом, дубоко расуђивање једног филозофа који расправља у каквој школи – или каквог верника који размишља у манастиру; ја хоћу да помешам свет са онима које сам свет највише цени и, да бих га убедио, даћу му само величине са престола: „О Боже, рекао је краљ пророк, одмерио си моје дане и моје биће пред тобом није ништа!” Тако је, хришћани. Све што се мери има свога краја а све што је рођено да има свој крај није се истргло ништавилу у које ће ускоро утонути. Па шта може бити од свега онога што градимо на тим основама када наше биће и наша суштина није ништа? Нити је зграда чвршћа од темеља, нити је догађај, везан за биће, старији од самог бића. Док нас природа држи тако ниско, шта може учинити богатство да нас уздигне? Тражите, замишљајте међу људима најзнатније разлике па их нећете наћи јаче нити стварније од оне која победника издиже изнад побеђених који му леже под ногама. Међутим, тај победник, нарогушен титулама, пашће и сам у

руке смрти. И тада ће несрећни побеђени позвати у своје друштво узвишеног победника и из шупљине њиховога гроба чује се глас који шиба све величине: „Ето, пали сте као и ми; постали сте што и ми!“ Нека богатство не куша да нас извлачи из нашег ништавила, нити да умањује нискост наше природе.

Али, можда ће, у недостатку богатства, духовне особине, велики циљеви, простране мисли моћи да нас издвоје од осталих људи. Чувајте се да у то верујете, јер све наше мисли које немају за предмет Бога из области су смрти. „Умреће, каже пророк, и тога дана ће умрети и све њихове мисли.“

Посматрајте, господо, оне велике моћи које гледамо овде доле. Док ми дршћемо под њиховом руком Бог их удара да би нас опоменуо. Томе је узрок њихово уздизање и он их тако мало штеди да их чак жртвује за поуку осталим људима. Хришћани, не буните се што је принцеза била изабрана да нам да такву поуку. Нема ту за њу ничега суровога, као што ћете видети. Бог је спасава истим ударом којим нас поучава. Требало би да будемо довољно убеђени у своје ништавило, али ако је нашем срцу очараном љубављу према свету потребно изненадних удара, овај је довољно велики и довољно ужасан. О, несрећна ноћи! О, ужасна ноћи, када је одједном, као удар грома, одјекнула вест: „Госпођа умире, Госпођа је мртва!“ Ко се од нас није осетио погођен тим ударцем, као да је трагичан догађај бацио у очајање његову сопствену породицу? На први глас тако големе несреће дотрчали су у Сен-Клу са свих страна; све је било поражено, изузев срца ове принцезе. Свуда су се чули јауци, свуда видео бол, очајање и слика смрти. Краљ, краљица, Господин, цео двор, цео народ, све је утучено, све очајно, и чини ми се да видим испуњене оне про-

рокове речи: „Краљ ће плакати, краљица ће бити очајна, и народ ће опустити руке од бола и чуђења.”

Али краљевић и народ узалудно цвиле. Узалуд се Господин, узалуд сам краљ, држали принцезу у свом загрљају. И један и други могли су са св. Амброзијем рећи: „Стезао сам рукама, али сам већ био изгубио оно што сам држао.” Принцеза им је ишчезла усред тако нежних загрљаја, и моћна смрт истргла је из краљевских руку. Зар је одиста требало да умре тако брзо? Код већине људи прелаз се врши постепено, и смрт их обично припрема за последњи удар. Принцеза је, међутим, проживела од јутра до вечери, као пољски цвет. Ујутро је цветала, и са колико љупкости ви то сви знате, а увече је већ видесмо увелу, и оне речи којима Свето писмо тако грубо бележи непостојаност људских појава, за ову принцезу су тако тачне и тако буквалне.

Ваља нам, дакле, хришћани, мислити увек да осим односа које има наше тело према промењивој и смртној природи, са друге стране имамо и присан однос и тајно сродство са Богом, јер сам је Бог ставио у нас нешто што може да потврди истинитост његовог постојања, да обожава његово савршенство, да се диви његовој потпуности; нешто што може да се потчини његовој свемоћи, да се преда његовој високој и несхватљивој мудрости, да се повери његовој доброту, његовој правди, да се нада у његову вечност. Ако са те стране, господо, човек верује да је узвишен, неће се преварити јер, као што је свака ствар нераздвојна од свога порекла, и као што је са тог разлога Еклезијаст казао да се „тако враћа земљи из које је произашло”, према истој логици, оно што у нама носи божанско, што је способно да се с Богом сједини треба и да се врати. И, зар није велико и узвишено оно што има да се врати Богу који је основна и битна величина? Стога, када сам вам казао да су величине и слава међу нама

само звучна имена, лишена смисла и стварности, мислио сам на рђаву примену тих речи код нас. Али, да би се казала истина у свом њеном пространству, нису ни заблуда ни таштина измислиле те величанствене речи; напротив, не бисмо их никада нашли да њихов основ нисмо носили у себи. Јер, откуда наћи у ништавилу племените мисли? Погрешка коју чинимо није, дакле, у томе што смо се послужили тим речима већ у томе што смо их применили на веродостојне ствари.

У таквом стању, господо, шта смо имали да тражимо од Бога за ову нашу принцезу, сем да је учврсти у добру и сачува у њој дар њене племенитости? Велики Бог нас је услишио; али често, каже св. Августин, услишавајући нас, он срећом превари наша предвиђања. Принцеза је учвршћена у добру на један начин виши но што смо ми очекивали. Пошто Бог није хтео више да излаже варкама света осећања тако искрене побожности, учинио је оно што каже мудрац: „Пожурио се”. Доиста, каква хитрина! За девет часова његово је дело било довршено. „Пожурио се да је извуче из средине грехова.” Ето, каже велики св. Амброзије, у томе јесте чудо смрти хришћана. Она не завршава његов живот; она учини крај само његовим греховима и опасностима којима се изложи.

Жалили смо се да је смрт у цвету покосила плодове које нам је принцеза обећавала; да је, тако рећи, под кичицом збрисала слику која се невероватном брзином приближавала савршенству, слику чији су већ први потези, прве црте, показивали као величину. Променимо сад наше казивање; не рецимо више да је смрт једним ударом зауставила ток најлепшега живота у свету и историји живота који је тако племенито започео; рецимо да је смрт учинила крај највећим опасностима које могу навалити на једну хришћанску душу. И да не

говоримо овде о бескрајним кушњама која на свакоме кораку нападају на људску слабост; али на какву опасност је могла принцеза наићи у својој слави? Слава! Чега има за хришћанина опаснијег и убитачнијег? Има ли опасније примамљивости? Посматрајте принцезу; замислите тај дух који се зарио на њеном лицу и стварао тако живе дражи; све је било дух, све је било доброта. Љубазна према свима, она је са достојанственошћу умела да цени једне, не вређајући друге. Када би неко са њом расправљао, изгледало је као да заборавља на свој положај, само да би се могла прилагодити његовоме мишљењу. Човек чисто није ни осећао да говори са тако високом личношћу; он је само осећао у дну душе да би јој хтео стоструко накнадити ту величину које се она тако предано лишавала. Верна својим речима, неспособна за претварања, поуздана у своје пријатеље она би их светлошћу и праведношћу свога духа штитила од непотребних сенки, и допуштала им да се плаше само својих сопствених погрешака. Веома захвална за услуге, волела је да својом добротом предупреди неправду. А шта тек да кажем за њено слободоумље? О, давала је не само са радошћу, него и са узвишеношћу једне душе која је умела не придавати вредност дару и сачувати поштовање личности. Она је то чинила час дирљивим речима а час ћутањем, и та величина да свој дар претвори у пријатност није је остављала све до смрти. Ко је могао не дивити јој се, поред толиких лепих особина? Ко није желео да стече везе са њом, ради њеног утицаја и ради њене моћи? Зар она није освајала сва срца, оно што могу освојити само они којима је рођење и срећа дала све. А зар толико велико уздизање, за хришћане тако опасно, не би је стрмоглавило; зар не бих могао ради потврде да наведем речи једнога најозбиљнијега историчара: „Она се сурвала у слави“?

Јер, која је особа била икад погоднија да постане идол света? А ти идоли које свет обожава коликим су тешким искушењима изложени! Истина је, слава их штити од извесних слабости, али зар их слава штити и од саме славе? Зар се они не обожавају по-тајно? Зар они не желе да буду обожавани? И шта може себи да одбије људска слабост, ако јој цео свет допушта све? Зар не научи ту човек да служи славољубљу, величини, политици, врлини и религији и имену божјем? Умереност коју човек тежи да покаже не угушује покрете таштине; уметност служи само да их скрије и, уколико човеку у том погледу више штеди спољашње изразе, утолико се више срце предаје најопаснијим осећањима лажне славе. Човек тад рачуна само на себе и казује у дубини душе: „Ја постојим и само сам ја на земљи!” Под тим околностима, господо, зар живот није опасност? Зар смрт није милост? Колико човек треба да се боји својих порока кад су врлине тако опасне? Зар то није добротинство од Бога, што је са принцезиним данима прекратио и искушење; што ју је отргао од њене сопствене славе, пре но што је слава својом неумереношћу ставила на коцку њену умереност? Шта мари што је њен живот био тако кратак. Оно чему мора да дође крај, никада не може да буде дуго.

Ништа није мрскије господској свемоћи но штети је победити примерима и од њених дражи и преимућствима створити јој закон. Шта би нас, дакле, хришћани, могло спречити да без одлагања примамо утицај свемилости? Зар је драж осећања толико силна да ништа не можемо предвидети?

Хоће ли обожаваоци људских величина бити задовољни својим богатством када виде да за један трен њихова слава прелази у заборав, њихов положај у гроб, њихова добра у незахвалност? Пошто је већ извесно да ће доћи онај последњи дан, када ће

нас смрт присилити да исповедамо све своје заблуде, зашто не презрети по разуму оно што ћемо једнога дана морати презрети силом? И колика је та заслепљеност код нас, када тежећи крају живота, између живота и смрти, очекујемо последњи дах, да бисмо осећање које би нам сама помисао на смрт требала да улива свакога тренутка, за време нашега живота? Почните од данас да презирете преимућства света и кад год будете на овоме узвишеноме месту, у овим дивним палатама, којима је принцеза давала сјај који ваше очи још траже, кад год будете посматрали ово узвишено место које је она толико својим дахом испуњавала, те будете осетили да ње нема, помислите на то да је слава, којој сте се дивили, представљала за њу опасност у овоме животу; а да је у ономе другоме постала предмет строгог испитивања, где ништа није било у стању да је успокоји, сем искрена предаја божјој вољи, којој се повиновала по божјој наредби, и сем светог скрушења у покајању.

(Анријета Ана од Енџлеске, војвођкиња од Орлеана, умрла је у 26. години, по повраћку са државне мисије коју је имала да изврши у Енџлеској код свога брата. Принцеза је била необично лепа и даровита. Узрок њене смрти смањрао се врло зајонетим, ња се веровало чак и да је ошрована у Енџлеској.)

(У: Бранислав Ђ. Нушић, *Решорика*, друго издање, Издавачко и књижарско предузеће, Геца Кон, А. Д. Београд 1938.)

Наполеон НА АУСТЕРЛИЦУ

Војници!

Ову нашу војну ваља завршити једним страховитим ударом који ће смрвити непријатеља. Не старајте се да у борби избаците само што више метака, већ се старајте да вам ни један метак не промаши. Вечерас још ми ћемо победити ове хорде народа са севера које су се дрзнуле да се с нама мере! (пре битке)

Јунаци!

Ја сам с вама задовољан! Ви своје орлове окитисте неумрлом славом! Војска од сто тисућа људи, под командом рускога и аустријскога цара, уништена је за непуну четири часа. Што нашем мачу избеже, нашло је смрт у језерима. Четрдесет застава царске руске гарде, сто и двадесет топова, десет генерала, више од тридесет хиљада заробљеника – плен су овога, од сада па заувек знаменитога дана. Толико хваљена и бројно надмоћнија непријатељска пешадија, не могаде нам одолети и тако се од сад немате бојати супарника.

Војници! Кад ме је француски народ царским венцем овенчао, ја се поверих вама, да бих своје народу, са вама заједно, сачувао славу која му је једино могла дати вредност. Јунаци! Скоро ћу вас одвести у Француску. Тамо ћете бити предмет најмилије ми бриге и само вам ваља рећи: Ја сам био у битки код Аустерлица! Па да свако за вас рече: И ово је један од храбрих!

(после битке)

(У: Бранислав Ђ. Нушић, *Решорика*, друго издање, Издавачко и књижарско предузеће, Геца Кон, А. Д. Београд 1938.)

Доситеј Обрадовић
СЛОВО НАДГРОБНО ПЕТРУ
НОВАКОВИЋУ ЧАРДАКЛИЈИ

*Ми ћемо сви војеваџи
и љубиџи славе
Кад се наша мила
браћа и љо смерџи
славе,*

Еврипидес у Ехави.

Слава је прво што Бог од људи на земљи и од анђела на небеси иште, и показује свјашчено писање, које од стране божје говори: „Слави мојеја иному не дам.“ „Пастири при рождеству Спаситеља нашего то су засведочали певајући: „Слава во вишњих Богу.“ Наш милостиви Христос спаситељ, идући на смрт за спасеније чловјеческога рода, овако се моли небесноме оцу: „Прослави сина твојега, да и син твој прославит тја.“ Ево, браћа наша, шта Бог од ангела на небеси и од нас на земљи иште, да славимо и његово свето прослављамо име. Да, кад то сам Бог, који ништа не потребује, од нас иште, што може бити за нас веће и пожељателније него слава? Сви умиремо и умрећемо, али слава имена не умире вовјеки; зашто слава је божје својство и с Богом вовјеки живи и пребива.

Умрео је премудри Катић, умрео је неустрашима Конда, умрео је бесмртни Чарапић и храбри Жигић; али слава њи’ова неће умрети вовјеки, док је год на земљи српскога рода и имена. Имена ће њи’ова славна и слатка бити српскоме роду докле год нас Бог на земљи држи, и док год име српско буде на свету. Од ови’ славни’ и велики’ људи, мила

браћо, један који пред нама лежи, капетан Петар Новаковић Чардаклија.

Довољно година је одкад се он за Србију труди и мучи. Најпосле, кад постану најмучнија времена за Србију, он, по речи Христа благога спаситеља, одрече се свега што је човеку најмилије на свету, од дома, од господства, од покоја и од супруге своје, све то он остави и пређе у то време гладну, безоружану, сироту и од љути врагова, како од страовити лавова опкољену Србију, мучи се, труди се, путује, подлаже живот свој сваким бједом и напастима за Србију, као апостол Павле за Христа болује, умире, не може дисати за четрнаест месеци; но ништа то не може горућу љубав његову к Србији преодолети и победити; најпосле, не могу ићи више противу јестества борити се, преда тихо и спокојну душу своју Богу творцу својему, и пређе у крило небеснога оца Бога, гди праведне душе наоде вечно награжденије за добродјетељи своје.

О, ти мила, верна, Петра Чардаклије душо, која се сад наслаждаваш лицезренијем всеблагаго Творца, прости нам ако смо те о чем увредили, и како си се за живота земном цару за нас моли; а име ће твоје и труди твоји довека Србији достопамјатни и слатки бити.

А и ти, сирота оставши удовице, заједно са Михаилом, синовцем његовим, не скорби неутешно. Знај да се милостиви Бог нариче и јест отац удовица; а блаженопокојни супруг твој оставио ти је препоштено и славно име у Србији, а остаће и у историји; оставио ти је много славни пријатеља и оставио ти је покровителство два велика цара, аустријскога и русијскога. Зато и ти, нежна и прискорбна његова супруго, реци са свим народом: Вечна ти буди памјат! Трипут Амин.

(У: Сабрана дела Досијеја Обрадовића, књ. 5.)

Петар Петровић Његош

ТЕСТАМЕНТ

Слава тебје показавшему нам свијет!

Хвала ти, Господи, јер си ме на бријегу једнога твојега свијета удостојио извести и зраках једнога твојега дивног сунца благоволио напојити. Хвала ти, Господи, јер си ме на земљи над милионима и душом и тијелом украсио. Колико ме од мога ђетињства твоје непостижимо величество топило у гимне божествене радости, удивленија и велељепоте твоје, толжо сам биједну судбину људску са ужасом расматрао и оплакивао. Твоје је слово све из ништа сатворило; твоје је закону све покорно. Човјек је смртан и мора умријети.

Ја са надеждом ступам к твојему светилишту божественоме, којег сам свијетлу сјенку назрио јоште с бријега којег су моји смртни кораца мјерили. Ја на твој позив смирено идем или под твојим лоном да вјечни сан боравим или у хорове бесмртне да те вјечно славим.

Ако ли се сада догоди да умрем, овај начин посље себе остављам.

1. За насљедника мојега остављам Данила, Станкова сина а мојега синовца; њему остављам владичество како је од старине узакоњено у Црну Гору. Истоме Данилу свеколико моје и движимо и недвижимо што имам у Црну Гору остављам, а препоручујем мојему брату Перу да Данила у свачему како својега сина наставља доклен се Данил учини способан народом управљати.

2. Новци који су ми у Економ, банку у Петробурку, од којих су облигације у Мин. иностраних дјел, њих остављам народу црногорскоме, то јест да су народње, а добит од њих да прима владика који био и за исту добит да им купује праха да бране слободу, а гладне године да купује за исте новце жито и без паре и ди-

нара да га дијели сиротињи црногорској и брдској, или нико никада да речене новце не може из банке узети но вјечно да у њему остају, само добићу да се ползују.

3. За новце који су ми у Бечу 50 хиљада фиоринах у барона Сине, а толико управо и у г-на Тирке добит с ове сто хиљадах фиоринах остављам родитељима и двјема сестрама да исту добит уживају док су они четворо живи, а пошто ми се преставе и родитељи и обије сестре, онда паре остају за народ црногорски на исти начин како и оне што су у банку петробурску. Зато молим Министерство мојега покровитеља, како бих се ја престадио, да прими облигације од овијех новацах у Бечу и да пренесе исте новце код онијех у Петробурку, да не би погинуле јадноме народу црногорскоме.

4. 50 хиљада од рачуна од жита, које су ми у мојега брата Пера, нека их мој брат Перо раздава народу и купи од народа на онај лаки начин како сам ја уредио, а по смрти мојега брата нека се спреме у петробурску банку ће су и прочи моји новци, пак се нека с њином добићу поступа на исти начин како с добићу првијех, а у главу њину да нико не смије таћи, но нека вјечно у банку стоји да би се колико толико прискочило у нужди кукавноме но у исто доба и витешкоме народу црногорскоме.

5. 40 хиљада форинти, које су у каси гвозденој на Цетињу они се нека за нужду народње троше како виде мој наследник и мој брат Перо.

Ко ишта од овога овђе уписаног преиначи био му црн образ пред људима и јаростни се суд божји над њим извршио за ту грдну неправду коју би пред лицем неба и земље учинио. Овај тестамент у оригиналу оставља у консулат руски у Дубровнику за вишу сигурност и точност.

(На Перчању, 20. маја 1850.
Владика црногорски П. П. Његош.
У: *Сабрана дела Пејтра II. Пејтровића Њејоша*,
Штампарија Макарије; Београд 2012)

Ивана Томова Петровић ОПРОШТАЈ ОД СИНА

Браћо Његуши, соколови Црногорци,
Није вам то лијепо, што плачете и кукате за мојим сином а вашим владиком. Нијесам ја њега родила, ни за плакање ни за кукање, већ сам га родила о добру имена нашег и српског. Престаните с плачем, јер ја његова мајка – плач не могу слушати. Ја сам била и данас сам најсрећнија мајка, кад ми је мајка даривала тебе, мој вазда најљепши сине. Био си ми ти сине најљепши међу најљепшима, не само тијелом него и душом. За ваистину Божју, ја, твоја мајка, за тобом никад нећу заплакати, јер кад бих то учињела ја не бих била твоја права мајка. Требају да плачу мајке које рађају издајнике и погани људске а не ја. Проста ти сине материнска рана, просто ти црногорско млијеко. Слава Богу, који те тако младог и лијепог узео, барем ће он, најдражи сине мој, имати од тебе шта да види.

(Октобра 19. 1851. године.)

Инокентије Борисов НА ВЕЛИКИ ПЕТАК

Једном благочестивоме пустињаку да нешто каже својој браћи која су очекивала његову беседу. Прожет дубоким осећањем људске ништавности, старац, место ма какве поуке, узвикнуо је: „Браћо, хајдете да плачемо!” И сви су пали на земљу и плакали су.

Знам, браћо, да и ви очекујете сад поучне речи: али се моја уста и нехотице затварају кад видим Господа који почива у ковчегу. Ко се усуђује да говори кад Он ћути! И шта вам се може рећи о Богу и Његовој правди, о човеку и његовој неправди! Зар ове речи не казују сто пута више? Кога оне нису кад ре дирнути, зар ће га дирнути слабе човечје речи? На Голготи није било проповеди; тамо су само плакали и „били се у прса”. И пред овим ковчегом нема места говорењу већ кајању и сузама.

Браћо, Господ и Спаситељ наш је у ковчегу, молимо се и плачимо!

Амин!

(У: Бранислав Ђ. Нушић, *Реторика*, друго издање, Издавачко и књижарско предузеће, Геца Кон, А. Д. Београд 1938.)

Савремено раздобље

Винстон Черчил КРВ, РАД, СУЗЕ И ЗНОЈ

У петак увече Његово величанство краљ дао ми је задатак да образујем нову владу. Била је очигледна жеља и воља парламента и народа да та влада има најшири могући темељ и да укључи све странке... Обавио сам најважнији део тог задатка.

... Сада позивам овај дом да на основу предлога резолуције који носи моје име забележи своју сагласност с корацима које сам предузео и изјави своје поверење у нову владу. Предлог гласи: „Овај дом поздравља образовање нове владе која представља уједињену и непоколебљиву решеност да води рат против Немачке до коначне победе.”

Формирање владе ових размера и сложености само по себи је велики подухват, али не смемо заборавити да смо у уводној фази једног од највећих сукоба у историји, да дејствујемо на многим тачкама у Норвешкој и Холандији, да морамо бити спремни на Средоземљу, да битка у ваздуху траје и да морамо обавити бројне припреме код куће.

Надам се да ће ми у овој кризи бити опроштено што ћу се кратко обратити овом дому и надам се да ми моји пријатељи, колеге и бивше колеге на које је утицала реконструкција владе неће замерити што сам био принуђен да поступавам без церемонија.

Рећи ћу овом дому оно што сам рекао министрима који су ступили у ову владу: „Немам да вам понудим ништа осим крви, рада, суза и зноја.” Пред нама је најстрашније могуће искушење. Пред нама су бројни дуги месеци борбе и страдања.

Шта је наша политика, питате? Рећи ћу вам: да ратујемо на мору, на копну и у ваздуху. Свом снагом и моћи које Бог може да нам подари; да ратујемо против чудовишне тираније незапамћене

у мрачном и жалосном каталогу људских злочина. То је наша политика.

Шта је наш циљ, питате? Одговорићу једном речју. Победа. Победа по сваку цену, победа без обзира на ужасе, победа, колико год пут до ње био дуг и тежак, јер без победе нема опстанка.

Неопходно је да схватимо: нема опстанка Британског царства, нема опстанка ничега што Британско царство представља, нема опстанка древних потреба и нагона који покрећу човечанство напред.

Али ја преузимам овај задатак полетно и с надом. Сигуран сам да наш циљ неће претрпети пораз. У овом тренутку мислим да имам право да затражим помоћ од свакога, и кажем: Хајде, кренимо напред заједно, удружених снага."

(13. мај 1940.)

(У: Сајмин Сибаг Монтефјоре, *Говори који су њроменили свей*, Лагуна, Београд 2022.)

Џон Ф. Кенеди НЕ ПИТАЈТЕ ШТА ВАША ЗЕМЉА МОЖЕ ДА УЧИНИ ЗА ВАС

Потпредседниче [Линдоне] Џонсоне, господине председниче Представничког дома, господине председниче Врховног суда, председниче Трумане, поштована господо свештеници, суграђани:

Данас не обележавамо победу странке него славље слободе које представља и крај и почетак, које обележава обнову као и промену. Пред вама и Свемогућим Богом положио сам ону исту свечану заклетву коју су наши преци написали пре готово сто седамдесет пет година.

Свет је сада другачији јер човек у својим смртним рукама држи моћ да збрише све облике људског сиромаштва и све облике људског живота. Па ипак, иста револуционарна уверења за која су се нашу оци борили и даље су важна широм света - уверење да права човека не потичу из великодушности државе него из Божје руке.

Ми данас не смемо забравити да смо баштиници те прве револуције. Нека сада и са овог места крене вест пријатељима и непријатељима да је бакља предата новом нараштају Американаца рођеном у овом веку, очеличеном у рату, дисциплинованом тешко стеченим и горким миром, поносном, на своје древно наслеђе - и невољном да посматра или дозволи споро пропадање оних људских права којима је ова нација, увек била одана и којима смо и ми данас одани и код куће и широм света.

Нека свака земља зна, било да нам жели добро или не, да

ћемо платити сваку цену, понети свако бремене, издржати, сваку тешкоћу, подржати сваког пријатеља и супротставити се сваком непријатељу како бисмо обезбедили опстанак, успех слободе.

На то се заклињемо – и не само на то...

Хајде да никада не преговарамо јер се плашимо. Ал, немојмо се никада плашити да преговарамо.

Нека обе стране испитају који нас проблеми уједињују уместо да расправљају о проблемима који нас деле.

Нека обе стране, при пут, обликују озбиљне и прецизне предлоге за инспекцију и контролу оружја и ставе апсолутну моћ уништења других земаља под апсолутну контролу свих земаља.

Нека се обе стране потруде да призову чудеса науке уместо ужаса науке. Хајде да заједно истражујемо звезде, покоравамо пустиње, искорењујемо болести, додирнемо дубине океана и подстичемо уметност и трговину...

Све ово неће се завршити у првих сто дана. Неће се завршити ни у првих хиљаду дана, ни током мандата ове владе, можда чак нити током нашег живота на овој планети. Али хајде да почнемо.

У вашим рукама, суграђани, више него у мојим почиваће коначни успех или пропаст нашег пута. Откако је ова земља основана, свако поколење Американаца позивано је да потврди оданост земљи. Грбови младих Американаца који су се одазвали на тај позив налазе се широм света.

Сада нас труба поново позива – не да се латимо оружја, мада нам је оружје потребно, не у битку, мада се боримо, него да понесемо бремене дуге сумрачне борбе, из године у годину, да се радујемо у нади, да буде стрпљиви у искушењима, борбе против заједничких непријатеља људског рода: тираније, сиромаштва, болести и самог рата.

Можемо ли против тих непријатеља да склопимо велики светски савез, савез севера и југа, истока и запада, који би обезбедио плоднији живот за читаво човечанство? Хоћете ли се придружити овом историјском подухвату?

У дугој историји нашег света свега неколико нараштаја бранило је слободу кад је била у највећој опасности. Ја не презам од те одговорности – ја је дочекујем добродошлицом. Не верујем да би се ико од нас мењао с неким другим народом или неким другим нараштајем. Енергија, вера и оданост коју уносимо у овај подухват обасјаће нашу земљу и све који јој служе. А сјај те ватре може истински да осветли читав свет.

Према томе, моји суграђани Американци, не питајте шта ваша земља може да учини за вас; питајте шта ви можете да учините за своју земљу.

Моји суграђани, становници света, не питајте шта ће Америка учинити за вас него шта сви заједно можемо да учинимо за људску слободу.

Најзад, било да сте грађани Америке или грађани света, захтевајте од нас да испунимо иста висока мерила снаге и жртвовања каква ми тражимо од вас. Свесни наше једине сигурне награде, с историјом као крајњим судијом наших дела, поведимо напред земљу коју волимо тражећи Божји благослов и помоћ, али свесни да овде на земљи Божји посао заправо морамо да обавимо сами.

(20. јануар 1961. године.
У: Сајмон Сибег Монтефјоре,
Говори који су њроменили свешћ,
Лагуна, Београд 2022.)

Махадма Ганди

ВЕРУЈЕМ У ПРАВЕДНОСТ НАШЕГ ЦИЉА

По свему судећи обраћам вам се последњи пут. Чак и ако ми власти дозволе да сутра ујутру кренем у марш, ово ће бити мој последњи говор на светим обалама Сабарматија. Ово су можда и моје последње речи у мом животу овде.

Већ сам вам рекао јуче све што сам имао да кажем. Данас ћу говорити само о ономе што треба да урадите кад моји другови и ја будемо ухапшени. Програм марша у Џалалпур мора се испунити онако како је првобитно створен...

Али не дозволите да се догоди ништа што би чак и личило на нарушавање мира када нас све похапсе. Ми смо решени да употребимо сва средства искључиво ненасилне борбе. Томе се надам и за то се молим. Волео бих да моје речи стигну у сваки кутак земље. Мој задатак ће се завршити ако моји другови и ја погинемо. Тада ће на Радном одбору Конгреса бити да вам покаже пут, а на вама да га следите. Ако стигнем у Џалалпур, нека се не предузме ништа противно овлашћењу које ми је дао Конгрес. Али кад будем ухапшен, сва одговорност враћа се на Конгрес. Нико ко верује у ненасиље не треба тада да седи скрштених руку. Мој споразум с Конгресом окончава се чим ме ухапсе. У том случају... Кад год је могуће треба да почне грађанска непослушност против Закона о соли.

Но, не смемо бити задовољни само тиме. Конгрес ништа није забранио и где год локални активисти буду довољно самоуверени могу се усвојити и друге *огјоварајуће мере*. Наглашавам само један услов, наиме да се наша заклетва на истину и ненасиље као једина средства за *осјварење самоу-*

йраве поштује у потпуности. Што се осталог *йиче*, свако има слободне руке...

То је порука коју сам желео да вам пренесем пре поласка на марш или у затвор. Волео бих да не буде одлагања или одустајања од рата који почиње сутра ујутру или раније ако ме ухапсе пре јутра. Чим моја група буде ухапшена жељно ћу ишчекивати вест да је десет група спремно. Верујем да у Индији има *људи да доврше* посао који *сам зајочео*. Верујем у праведност нашег циља и у чистоту нашег оружја. А кад су та средства чиста, Бог ће их несумњиво благословити. А кад се то троје удружи, пораз је немогућ.

Саишуаирахи увек побеђује, и у затвору и на слободи. Поражен је само кад се одрекне истине и ненасиља и оглуши се о своје унутрашње ухо. Према томе, ако пораз уопште постоји, он сам је узрок тог пораза.

Нека вас Бог све благослови и нека уклони препреке с пута борбе којим сутра крећемо.

(11. март 1930. године.
У: Сајмон Сибаг Монтефјоре,
Говори који су йроменили свей,
Лагуна, Београд 2022.)

Петар Кочић МОЛИТВА

Несрећан си, Народе мој, биједна си Отацбино моја! Знам ја и осјећам невоље твоје и црни чемер што ти је стегао душу твоју. Знам ја то, све осјећам, али ми не дају пјевати о срећним данима минула времена, али ми не дају кукати над општим јадом твојим, Народе мој заробљени и кукавна Отацбино моја!

Немилосрдно ме тјерају с гробља, шибају ме страшно и ријечи ми у грлу стају. Грбови остају непојани ријечима чистијем, непокапани сузама искренијем, а мајке сиње неутјешене утјехом благом, па се буну у љутој срцби и божје и људско срце, и мртва тијела у мртвачкој одори дижу из неоплаканих грובה и оглашују се језивим јауком и лелеком, да душа у човјеку протрне и премрзне.

О, Боже мој велики и силни и недостижни, дај ми језик, дај ми крупне и големе ријечи које душмани не разумију а народ разумије, да се исплачем и изјадикујем над црним удесом свога Народа и Земље своје. Поклони ми ријечи, Господе, крупне и замашне ко брда хималајска, силне и моћне ко небески громови, оштре и језиве ко свјетлице божје, и тирјанима неразумљиве ко што је неразумљива сфинга египатска роду човјечанском. Дај ми те ријечи и обдари ме, Господе мој, тијем даром Својим великијем, и милошћу Својом неизмјерном, јер ће ми срце свенути, јер ће ми се душа од превелике туге и жалости разгубати!

(Године 1909.
У: Петар Кочић, *Сабрана гјела* 2.
Бањалука - Београд 2002.)

Исидора Секулић КАРЕЛУ ЧАПЕКУ

Велика је потиштеност моја са којом мислим на смрт примереног човека и писца, брата Карела Чапека; смрт која је чешком народу – ја не дам рећи однела једну велику духовну вредност, јер се духовна вредност не може однети – али смрт која је преместила ту духовну вредност на други план и друкчије функције. Морам остати на ограниченој речи; на неколиким утисцима и мислима мојим око Карела Чапека, раније и сад, који су у души мојој боље затегли везе моје са Чесима, подстакли моју љубав за сва питања и тражења чешких вођа и чешког народа, особито данас.

Човек воли да у свима збивањима политичким, друштвеним и личним, прати онај главни и велики талас који појединачно преноси у целини, који у светском смислу носи и везује ствари. И Карел Чапек мени стоји у духу тако, са целом отаџбином његовом, са сјајним културним ведринама чешког народа.

Веселог и лежерног Чапека знадем ја само из његових писама са путовања по Енглеској, Шпанији и Холандији. Још више од текстова враћају ми се пред очи весели, живахни, фино стилизовани цртежи којима је Чапек сам себе илустровао. Како је на малом листићу умео исцртати сву комику оне строго систематисане каше која се зове промет у Лондону. Или на узаном стрипу приказао сву грацију дивних јелена у Ричмонд-парку. Па како је на пола листића фиксирао гротескне туристе који безмало пребијених вратова и положених глава зуре у висине готске катедрале.

У причи Чапековој, колико је ја знам, запазила сам да се људи јављају претежно са социјал-

ним, не са спиритуалним егзистенцијама, дакле у актoвима тешким и често безнаџним. У драмама Чапекoвим, напрoтив, прoблеми нису пре свега из живота и друштва, цивилни прoблеми, него су, као пред неки велики страх, теме скоро исконструисане, теме иза којих стоје последња питања. Под неoбичним насловима крију се неке велике бриге за драгоцену, последња добра људска. У једном случају страх је Чапека за људско срце, срце као такво, као тајанствена енергија чoвјечја, која ће моћи пробудити и одрвенеле, машинизоване људе. У другом случају имамо у симбол преведено велико питање о управљању људима, прoблеми оних који заборављају да управљати људима није вештина, него је херoјство. У трећој прилици суочио је Чапек функционалне егзистенције људи и битне егзистенције људи, суочио немир и јад живота и његову властиту сублимацију, мир духа.

И онда одједаред, талас и линија још младог Чапека удара у наглу кривину, одвлаче Чапека у мудри и религиозни мир старца Масарика који стоји пред гробом; одвлачи Чапека у сарадњу са тамним карактером мислиоца који зна све, јер зна једно; зна страхоте и лепоте узалудних напора, који су напори најлепши ипак, јер се њима служи духу, ономе што се у народу никада не може смртно ранити, што, стога, све издржава и све претрајава.

У књизи коју је Чапек писао о Масарику са Масариком заједно, и писмо је само на растојању од Масарика; у књизи коју је дохватио данас већ врло велики талас; у књизи о разговорима и о ћутању с Масариком – лебди једна хладна, висока, неустрашива, на све спремна храброст оних који имају мир духа, и који знају да су катастрофе историјске класична област историје, дакле вечне. И да зато народи и вођи морају катастрофе дочекивати с миром духа, који мир стоји изнад свих знања и

љубави, изнад свих уметности, чак изнад отаџбине. Јер отаџбина може и заплакати и затетурати, а духовни мир јаким људи и народа не плаче, и не тетура: Отаџбина има карактер човечанства.

Она књига Чапекова, стицајем свега видљивог и невидљивог што ју је стварало, постала је књига чудесна, која не лежи на столу, него хода међу људима. У њој је већ много, а биће више и више. У њој је трагедија Масарикове дуге и тешке, и, за данашњи суд, узалудне службе; у њој је трагедија Чапекова који је морао да доболује и склопи очи баш године 1938. Од те књиге Чапекове и Масарикове кренуће нова велика служба деце чешко-словачког народа, која ће служба можда такође дуго изгледати узалудна служба. Ова књига већ данас није литература и уметност. А шта је? Помоћи ћу се овде једном знатном речју знатног сликара. У древном времену опет великих несрећа и збуњених појмова о смисловима и вредностима, и о суштинама за које се ради, велики Ел-Греко дрекнуо је разгневлен: „Сликарство, господо, није уметност, сликарство је дух!” Овим речима, у овом друштву, коментар не треба. Чапекова књига, сибилска књига Чапека и Масарика, то није књига, то је дух!

Последњих година пред 1938, Чапек није имао одлуку литерата, него историјски нагон да постане не само сарадник и саветник духовни Масариков, као пред несрећом, тајанствено посвећени који је на својој пригнутој глави држао књигу из које је читао тешке истине и опомене велики свештеник.

Масарик и Чапек, као два јунака последње Чапекове драме, састали се да јасно промисле, и јасно испишу, и оставе отаџбини; одређење шта је духовно језгро у народу и човеку; шта је циљ живота; шта је последњи смисао сваке борбе; и како се чува благо духа народног, оно што може, за невољу, постојати и само собом; остављено од свих; без од-

носа са икојом ствари, ако се деси да се сви односи помрсе и покидају – али шта се ипак мора чувати и осигуравати сваки дан. Један француски песник, који је сличио Чапеку 1938, пао и издахнуо у години француског слома 1815, написао је и за свој и за све народе ове речи:

Што је компромитовано, компромитовано је увек,

Али што је остало чисто, није осигурано.

Горка данашња усамљеност Чеха има два сјајна гроба, као два велика вођа и учитеља, који су пример да се у тешким временима грађански и духовни живот морају слити, узајамно се чувати, и заједно чувати и осигуравати велико благо народног духа. Грбови Масарика и Чапека доказ су да и смрт има функционалну, и једну више, битну вредност.

Функционално дејство смрти прошло је и за Масарика и за Чапека. Битно дејство умрлости и грובה та два великана и родољуба чешка, настаје. И зато нећемо казати: вечан покој Чапеку; као ни Масарику. Казаћемо: „Даље иде велика њихова служба, да би дух чешко-словачког народа издржао”.

(Комеморација Карелу Чапеку у Београдском ПЕН-клубу. У: Исидора Секулић, *Из страних књижевности* 2. Вук Караџић, Београд 1977.)

ЈОВАН СКЕРЛИЋ ПОСЛАНИЧКИ ГОВОР

Господо посланици! За два дана како ова дебата траје ми смо може бити по стоти пут у нашем политичком животу имали оно што се може назвати експлозија наше српске политике. Тренутак је био да се после четиригодишњег политичког рада поведе реч о последњој замршеној политичкој кризи, да се одреди природа и психологија ових избора, и да се из свих последњих догађаја изведе једна општа поука. Место свега тога ми смо, са малим изузецима, прешли на партијска надвикивања и на лична разрачунавања. С једне стране чуло се хвалисање о изборним успесима, а с друге стране пребацивања, тужбе и увреде, и све се најзад свело на нашу стару политику речи, на политику личних разрачунавања и ситних локалних партијских интереса.

Мени, напротив, изгледа да је овај тренутак повољан да се при овој општој дебати проговори о ономе што ми сви, колико год нас има овде, врло добро осећамо, а што опрезно избегавамо да кажемо, да проговоримо о свему ономе што смо последњих избора видели и осетили, да изведемо поуку, моралитет, „наравоученије“, како су наши стари говорили. Потребно је да нас индивидуални случајеви, поједина локална питања не ометају, и да бацимо општи поглед на оно што је данас, и да поведемо рачуна о путу којим цела наша земља иде. Потребно је да због дрвећа не изгубимо из вида шуму, да због појединачних случајева не изгубимо из вида опште стање ствари. Нарочито је од потребе да због личних и локалних питања не изгубимо из вида општу земаљску корист.

Ја мислим, господо, да сви ми, без разлике политичких странака, осећамо једну исту нелагод-

ност, исту хладноћу око срца, осећамо да је у нашој земљи завладала озбиљна криза, и то не само криза Радикалне странке, или криза радикализма, или демократизма уопште, или криза уставности, него оппгга политичка криза. И ја бих ишао тако далеко да је назовем општом моралном кризом у земљи. Проблем је на тај начин много шири.

Све политичке странке које су заступљене у овој Скупштини имају разлога да буду незадовољне последњим изборима. Сви се ми можемо хвалити локалним успесима и правити вежбања у аритметици сабирајући бројеве гласова у појединим општинама и срезовима, али сви ми у души осећамо да је нашу земљу захватила једна велика криза, и ми сви, као добри Срби, имамо разлога да будемо врло забринути.

Све политичке странке констатовале су опадање јавне моралности и начелности, слабљење партијске солидарности и дисциплине. Све се више показује да наш политички живот запада у безначаљност, у груписање интереса, прохтева, амбиција, и да се на штету општега и начелнога истиче лично и безначаљно.

Ја ћу да бацам један летимичан поглед на све политичке странке, са искреном жељом, уколико је то могуће једном политичком човеку, да будем објективан, да укажем на зло код свију странака, и да учиним извесне констатације.

(одломак)

(У: Јован Скерлић, Фељтони, скице и говори,
Сабрана дела Јована Скерлића,
књ. седма, Просвета Београд 1964.)

Николај Велимировић БЕСЕДА О ВЕЛИКОМ ИМЕНУ

Моје одело, господо, казује вам већ каква је моја проповед. Прастарог је кроја моје одело, прас-тара је и проповед моја. У једној речи изражена је сва моја проповед. То је опште позната реч, у овима временима историје, у свима крајевима света, у свима срцима, на свима језицима. То је име некога изнад нас.

Кад Кинези гледају у разорану земљу, како из ње клија и једра један бујан, нов живот, они погледају један другог и са страхопоштовањем изговарају реч: Тао.

Кад Индијанци украј Ганга посмотре раскош у броју и облику и боји живота испред себе и око себе, кад виде дебели Ганг и прозачну атмосферу изнад њега, они се погледају и са умилношћу изговарају реч: Брама.

Кад Арабљани путују ноћу са својим караванима по пешчаним пустињама и виде над својим главама златну звездану прашину, расејану по кадифеном небесном тепиху, они се згледају и са одушевљењем изговарају реч: Алах.

Кад Египћани гледају у сунце, које се сваког јутра огледа у Нилу, они се згледају и изговарају реч: Пта.

Кад Грци гледају на тело човечје, они се задиве лепоти његовој, и погледавши се изговарају реч: Зевс.

Кад стари Словени осмотре црне облаке, испресецине црвеним муњама и наоружане силним громовима, ови у страху изговарају реч: Перун.

Кад ми хришћани посматрамо све то, кад видимо плодну разорану земљу, која се почиње одевати зеленилом, и кад видимо раскош земаљских

производа, и звезде над собом у ноћи, и сунце после ноћи, и тело човечје у лепоти његовој и гром у страхоти његовој, ми се згледамо и с љубављу изговарамо реч: Бог.

Ова једна реч и сачињава сву моју проповед. Кратка реч, но опсежан смисао! Кратка реч, но магична моћ! Кад се ова реч изговори зликовцу који се злочинством обогатио ова реч улева страх.

Изговорена праведнику, који страда, ова реч улева храброст.

Изговорена болеснику, ова реч враћа здравље.

Изговорена бродоломнику на морским таласима, ова реч производи један дубок уздах олакшања.

Изговорена владаоцима, заузетим бригом о своме народу, ова реч јача срце и осветљава дух.

Изговорена гордим, ова реч смирива.

Изговорена презреним и потиштеним, ова реч подиже.

Изговорена војнику у рату, ова реч разгони страх од смрти.

Изговорена разочараном у животу, ова реч служи као котва за коју се он хвата.

Изговорена изневереном од среће и пријатеља, ова реч спасава од самоубиства.

Изговорена жалосним, ова реч разведрава лице.

Изговорена веселим, ова реч чини озбиљним.

Изговарајући ово кратко име, кренуло је једно мало пастирско племе из Арабије да осваја свет. И одушевљено тим именом оно је покорило сав свет од Арабије до Шпаније, покорило га својом снагом и украсило га својом уметношћу.

Изговарајући ово име велики Њутн сазнао је за једну велику тајну небесне механике.

С овим именом завршили су своју филозофију највећи класични мислиоци: Платон и Аристотел.

С овим именом узимали су перо у руку славни Данте, и Милтон, и Шилер, и Толстој.

С овим именом узимали су кичице у руке славни Рафаел и Микеланђело, највећи сликари.

Ово име поменули су српски усташа пре сто година, кад су се кренули на велико дело ослобођења свога племена. Ово име поменули су јутрос стотине хиљада грађана ове земље, који су изашли у своје њиве да раде свој дневни тежачки посао.

Ово име поменуто је овога јутра у нашем владалачком двору и у безбројним другим домовима, пошав од двора на Теразијама до дрвених колиба на Златибору и Копаонику. Њега су изговориле многе учене и умне главе, њега су прошаптали многи старци и младићи, њега су призвали у помоћ многи здрави и ослабљени, њега су протепала и деца, која не знају значење његово, и малоумни који знају само да понављају туђе речи.

И тако из дана у дан.

То име сачињава моју проповед. Ја знам да многи људи не помињу то име. Знам да многи нису ни ради да се то име помиње. Знам да многи то име руже и обесвећују. Мене то не изненађује. Што год је један човек већи, то више противника има. Бог има више противника, него ма који велики човек на земљи, јер и величина Божја надмашује сваку величину људску.

Но зар ће име Божје бити мање, ако га неки људи не помињу? Не, заиста. Оно би било исто тако велико без људи као и с људима. Ако људи не би помињали име Божје, Бог ипак не би остао непоменут. Поменула би га многобројна сунца и безбројне звезде, и тајанствени легиони духовног света које је он створио. А кад би и сви људи на земљи посведневно помињали и славили име Божје, слава Божја не би била много већа и име Божје не би

било много чувено у васиони. На тврђим основи-
ма засновао је Бог своју славу него што је човечији
род. Зидати славу на људима, то значи зидати је
на песку. Зидати славу на људима значи зидати је
на пролазној сенци. Ко је славио Бога пре те сенке,
и ко ће га славити после? Гле, наука утврђује да је
земља пре неколико хиљада година била сва под
ледом, и могућност да ће земља опет бити под ле-
дом. Ко је дакле, славио Бога онда, кад су се глече-
ри блистали на оним местима, на којима се блис-
тају сада наши храмови у част Бога? И да ли ће ко
славити Бога онда, кад наши храмови и градови и
гробља с нама заједно буду покривени глечерима?
Или ће с ишчезнућем људи са земље ишчезнути и
слава Божја и иструлети у мраку, под ледом и сне-
гом, као што ће и тела наша иструлети?

Не, господо, није слава Божја зависна од нас,
али је наша слава зависна од Бога – наша слава и
наша срећа. Замислите, колико би мање среће било
међу људима, кад би се име Божје наједанпут сас-
вим заборавило, на земљи, те кад човек не би умео
ословити никог вишег и моћнијег од себе? Мили-
они оних, који су живот свој везали једино за то
име, осетили би се тад као што се осећа онај ко се
над безданом држи за једну грану онда кад му се
та грана исклизне из руку. Било би тад далеко мање
милости и племенитости и правде на земљи, мање
радости и осмејака, мање витештва и одушевљења.
Зло би се сасвим издигло из овог понора и бацило
би своју сен на цео свет. Добро би било побеђено и
срушено у таму, у понор. Тријумф би припадао злу.

Тако би било у случају да се сасвим не зна за
име Бога. Но нама је тешко, или боље рећи немо-
гуће, представити себи човечанство и историју и
културу човечанства, од почетка до данас, замисли-
вши и једно и друго и треће без Бога. Јер пола исто-
рије човечанства чини Бог, пола – човек. Име Божје

уписано је крупним словима у историји и култури човечанства. Путујте по свету и уверићете се у ово. У Европи, која представља данас најпросвећенији континент света, у сваком граду, у који ступите, и у сваком селу поред кога прођете, прочитаћете пре свакога имена име Божје. То име исписано је високим и раскошним храмовима који надвисују остале грађевине својом висином и надмашују их својим богатством. Дом Божји свуда ће вам пасти у очи пре и више од домова људских. У Индији исписано је име Божје пагодама које заслужују више дивљења но читави градови. У Египту исписано је име Божје огромним пирамидама које су надживеле многе народе. Једини украс прљавих мухамеданских вароши јесу лепа молитвени домови Божји. Јевреји, један по целом свету расејан народ, бележи и данас име свога бога, Јехове, раскошним синагогама по свима својим насеобинама.

Шта вреди прећуткивати ово име, и мрзети га и клеветати, кад се оно не да избрисати и не да умањити? Ми долазимо и пролазимо, а оно остаје исписано звездама по небу. Ово име обогатило је живот појединаца. Ко се одрекао тога имена, тај се одрекао једног великог богатства. Ко избрише из свога срца и ума ово име, тај је пресушио у себи један извор богатства моралног и духовног. Ко навраћа друге да се одрекну овог имена, тај пљачка у свога ближњега веће благо од сребра и злата. То благо, желео бих ја да и ви сви имате и сачувате при себи, драга браћо. То благо то је луксуз за животиње, но то је потреба за човека. Кад би човек живео о самоме хлебу, Бог би му био луксуз. Но не живи човек о самоме хлебу. Кад би човек имао само стомак, Бог би му био најнепотребнија ствар. Но човек има и разум и срце који захтевају да себе хране онако исто као и стомак за себе. За разум и срце човека нема здравије хране од Бога. Ко Бога

носи у разуму и у срцу своме, тај корача сигурној победи. Кад су најмудрији људи у историји носили Бога у своме разуму, како ми, мање моћни, да то благо одбацимо као штетно? Кад најпросвећенији народи света изговарају име Божје као највећу светињу, како ми, мање просвећени да се стидимо тог имена? Нама Србима, који смо почели много и нисмо довршили ништа, Бог је неопходна потреба а не луксуз. Ко хоће да дела велика дела, тај мора имати и мисли велике. А највећа мисао, која је икад могла стати у једну људску главу, јесте мисао о Богу.

Једну велику мисао, господо, ја вам проповедам и једно велико име. Прастара је моја проповед, прастара и увек нова. Та велика мисао невидљиво је покретала кола живота људског, као што електрика невидљиво покреће електрична кола. То велико име, које вам ја проповедам и које ми сви треба један другом да проповедамо, није тешко запамтити, није тешко изговорити, није тешко поштовати, није тешко славити. То велико спасоносно име јесте – Бог.

(У: Бранислав Нушић, *Реторика*, друго издање, Издавачко и књижарско предузеће Геца Кон, А. Д. Београд 1938.)

Свети Јустин Поповић НА ПАРАСТОСУ БАНЕТУ НУШИЋУ

Нигде се парадокси неба и земље нису тако срдачно загрлили као у историји рода Српскога. Загрлили видовданским загрљајем. Кроз Видовдански подвиг, наша се народна душа стопила са Небеском Правдом. Тог пресветог дана ми смо једном засвагда Небеску Правду изабрали за народни идеал и постали њена драговољна жртва. Од тада душом Српства постало је начело: Страдати за небеску правду, и осећати се блажен у страдању. Косовски Мученици, на челу са честитим Кнез-Лазаром, својим светим мучеништвом повели су наш народ путем страдања за небеску правду. И водили га столећима, док се видовданско правдољубље није претворило у народни пожар, који је пламтео од 1912. до 1918; у коме су хиљаде и хиљаде див-јунака животе дали за небеску правду. У том пламеном правдољубљу предњачила је омладина. Она је давала оно што је најдрагоценије на земљи: живот, ради онога што је најдрагоценије на небу: Правда. А по суду и по вери нашег народа и његових светих вођа: „драгоценије и од најдрагоценијег јесте небеска правда, видовданска правда, Лазарева правда, јер на њој и ради ње земља стоји и постоји. Жртвујући себе за небеску видовданску правду, наши су омладинци везали земљу са небом, осветили земљу небом. Где су пали, ту се земља претворила у парче неба; а где почивају, ту је свето место, јер су мученици за божанску правду.“

Данас чинимо двадесетогодишњи помен младом див-јунаку: Бану Нушићу. Помен не мртвом, већ живом Бану, далеко живијем него ма ко од нас. Јер, кад би очи наше само могле видети невидљиво, оне би овог младог мученика небеске правде угледале у блеску вечног живота. Да, у блеску вечног

живота. Јер је он живот свој жртвовао за оно што је вечно, а самим тим себе учинио вечним. Небеска правда и јесте божанска сила која биће људско претвара у биће бесмртно и вечно. Била би неопростива увреда помислити само, а камоли тврдити, да су Мученици видовданске, небеске правде мртви. И још би то значило: да нека мрачна и крволочна свемоћна авет режира драму људске историје у овом свету. Али, по свеистинитом осећању и сазнању нашег народа: страдање за Правду води у Вечно Царство правде. А Вечно Царство правде је на небу. Човек улази у њега жртвујући свој земаљски живот за божанску правду, и тако од смртног постаје бесмртан, од пролазног вечан.

Данас се навршава двадесет година откако је млади јунак Бан с одушевљењем живот свој дао за видовданску небеску правду, и душом узлетео у Вечно Царство небеске правде. А тамо се живи интензивније, шире, дубље, бескрајније него овде у квргама времена и простора, где је душа притиснута телом и материјом. Ко зна кроз каква је узвишена узбуђења и анђелска усхићења прошла душа младог хероја и мученика небеске правде Бана за ових двадесет година! Ко зна кроз каква доживљавања која сигурно више вреде него сви сунчани системи скупа!

Земља живи небом — то је основни физички закон. Чак и за живот једне травчице потребни су: сунце, месец, звезде и сва васељена. А за живот човека потребно је све то, и још нешто несравњено више од тога: Бог. Јер, човек живи Богом. И човек и јесте човек - Богом. То је основни закон људског живота. Људи и јесу виша бића, а не инфузорије, само када живе Богом и небеском правдом. То је врховни закон наше народне, видовданске, кнезларске етике и педагогике. У видовданској етици и видовданској педагогији родитељи су неговали младога Бана, и однеговали див-јунака видовдан-

ске небеске правде. Зар жалити за таквим сином? Не, јер би својом жалошћу ожалостили јуначког Бана, који светозаран и радостан гледа са небеских висина у срца наша. Мученике правде не треба жалити него им се радовати, јер они показују да људи, иако ситна и сићушна бића, могу да живе и умиру за Вечну небеску правду, која их и претвара у бића бесмртна и вечна. Зато младом мученику видовданске правде, Бану, нека је вечна радост у Небеском Царству, а међу нама вечан спомен и слава. Слава му!

(У: Свети Јустин Поповић, *Он међу њима*,
избор и предговор Сунчица Денић,
СКЗ, Београд 2020. године)

Радјард Киплинг АКО...

Ако можеш сачувати присуство духа када сви губе главу,
И још те окривљују за то,
Ако можеш сачувати самопоуздање када сви сумњају у тебе,
Али ако у исто време водиш рачуна и о њиховој сумњи,
Ако можеш чекати и не уморити се од чекања,
Ако можеш мирно слушати како лажу о теби,
А ти не изрећи ниједну лаж,
Ако можеш трпети да те мрзе, а сам да не мрзиш,
Ако можеш да сањаш, али да снови не загосподаре тобом,
Ако можеш да мислиш, али да ти мисли не буду саме себи циљ,
Ако можеш да доживиш тријумф и пропаст и да обе ствари,
Примиш подједнако хладнокрвно као случајне госте у свом животу,
Ако можеш да чујеш како истину коју си изрекао, Изокрећу подлаци да би разгневили глупаке,
Или да гледаш уништено дело свог живота,
И да почнеш да га изнова градиш истрошеним алаткама,
Ако можеш да говориш са гомилом и да задржиш своје врлине,
Или да шеташ с краљевима, а да сачува скромност,
Ако те ни непријатељи ни пријатељи не могу повредити,
Ако сви људи рачунају на тебе, али нико сувише,
Ако можеш испунити неумољиви минут,
Са шездесет секунди у којима се мора претрчати

растојање,
Тада ће Земља и све на њој бити твоји,
И – што је још важније – бићеш човек, сине мој!

(У: Радјард Киплинг, *Ако*, Валера, Београд 2017.)

Франческо Карналути УЗВИШЕНА БЕСЕДА

У једном малом трагу јужне Италије, још ово свакодневно је прелазило у ути у одређено време човек, за ким су мештани, а нарочито дечаки-хулигани, дозивали „луди“ Винченцо, као и низ других нимало пријатних имена. Па ипак, овај човек, очигледно мало настрани, нарочито у одевању, стирљиво је поносио свакодневна задиркивања.

Ко зна докле би се ове непријатне сцене понављале да се једног дана не догоди немио случај, који ће касније ускомешати читаву јавност Италије.

Наиме, још је мимошао групу дечака, који су се простио укривали у задиркивању и напошењу увреда, нешто се преломило у читавом унутрашњем бићу овог настраног човека. У њему је ваљда проговорио глас унутрашње поносе и госпојанства, сајао се, погубио камен и хићнуо га у правцу обесних дечака. На несрећу, камен је погубио једног дечака јачно у слепоочиницу а несрећни дечак је остао на месту мртав.

Овај несрећни догађај је простио разбеснео још ово све родитеље у Италији. Сви су изражили главу убице Винченца, јачко да се још ово ниједан од адвоката није усудио да преузме његову одбрану, све док на судску сцену није ступио професор кривичног права Карналути.

Ево како је велики кривичар ошточео своју узвишену и ненадмашну беседу.

Господо судије и господо поротници... Данас је 15. јули 1952. године, када се оптужени Винченцо кретао својом убичајеном маршрутом од градске већнице ка своме дому, никога не вређајући, али и те како вређан по ко зна који пут од обесних дечака...

Затим је адвокат Карналути неколико тренутака засјао да би ошточео речима:

Господо судије и поротници, данас је 15. јули 1952. год. 14 часова је и 15 минута када је оптужени Винченцо...

Господо поротници, данас је 15. јули 1952. год. 14 и 15 минута када је...

Ове исте речи велики беседник је поновио још десетак пута, што је очигледно изазвало жаор, а касније и немир, не само у публици већ и у Судском већу. После десетог понављања једне те исте реченице, овај немир се претворио у неодовање па чак и њев код појединих чланова судског већа, иако да па је председавајући уочио да ће му ускраћити право на одбрану уколико настави и даље са бесмисленим понављањима.

Мудри бранилац је управо само револти судије и очекивао, поново је зајражио реч и наставио беседу.

Ви сте, господо судије и поротници, просто побеснели, само због досадног понављања једне досадне реченице, при чему вас чак ничим нисам увредио.

Запитајте се шта се дешавало у души несрећног Винченца, који је без икаквог повода морао да подноси силна задиркивања и то само због свог мало настраног изгледа. Ја захтевам да судите не грешнику него греху. Не кривцу него кривици. Стога тражим да сместа ослободите мог браћеника.

(После ове бриљантне беседе судско веће се повукло а у судници је настао тајац. Као да је чистава сала занемела. Но, када су након једног часа већања судије објавиле ослобађајућу пресуду, судска већница се дуго проламала од ајлауза.)

(У: Беседе - Најлепши говори из светској беседништва, Унирекс, Подгорица 1977. године)

Мајор Драгутин Гавриловић У ОДБРАНУ БЕОГРАДА

Јунаци!

Тачно у три часа непријатеља треба разбити вашим силним јуришем, разнети вашим бомбама и бајонетима. Образ Београда, наше престонице, мора да буде светао.

Војници! Јунаци!

Врховна Команда избрисала је наш пук из бројног стања, наш пук је жртвован за част Београда и Отаџбине. Ви немате дакле да се бринете за животе ваше, они више не постоје. Зато напред у славу! За Краља и Отаџбину! Живео Краљ! Живео Београд!

(Београд је 1915. године, после очајне борбе и јуначке одбране, сејтембра месеца већ почео да посрће и да се клони паду. Сејтембра 24. извршен је још последњи конспиранијад на непријатеља. Тога дана стигла су одбрани Београда два вода са команданџом мајором Драгуџином Гавриловићем. Сакуџивши око себе официре и војнике, као и делове већ расуџих јединица (жангармеријских чеџа и сремској одреда) зајрмео је мајор Гавриловић џуним џласом изрекавши џорњу бесеџу. Бесеџа је имала маџијски уџицај; борба је била очајна и реџко коџи војник џређеџ баџаљона је џреживео џај дан. Све је оџишло у смрџи, а сам мајор Гавриловић је у џим борбама одликован смрџоносним ранама – Бранислав Ђ. Нуџић).

(У: Бранислав Ђ. Нуџић, *Реџорика*, друго издање, Издавачко и књижарско предузеће Геца Кон, А. Д. Београд 1938.)

Милош Ђурић БЕСЕДА О ПОЗОРИШТУ

Када би у старој Атини неко начинио мањи деликт, забрањивали су му да три месеца свира у дипле. Ако би, пак, направио већи бранили су му да посећује Позориште шест месеци. Питам ја, овај аудиторијум, што су Крагујевчани скривили Богу да их лишите Позоришта.

(Године 1961, услед рђаве финансијске ситуације Народној позоришћа у Крагујевцу, требало је донети коначну одлуку о укидању, пошто су прелиходно прочићана 24 опширна реферата. Хелениста др Милош Ђурић је одржао веома крајку беседу, после које није доведено у изићање оправданоси Позоришћа.)

(Беседе - Најлеиши говори из свеијској беседништва, Унирекс, Подгорица 1977. године)

Иво Андрић
ПРИСТУПНА БЕСЕДА ПОВОДОМ
НОБЕЛОВЕ НАГРАДЕ

У извршавању својих високих задатака, Нобелов комитет Шведске академије решио је овога пута да писца једне, као што се то каже, мале земље, одликује Нобеловом наградом која, у међународним размерама, значи високо признање. Нека ми је допуштено да, примајући то признање, кажем неколико речи о тој земљи и додам неколико општих разматрања у вези са приповедачким делом које сте изволели наградити.

Моја домовина заиста је „мала земља“ међу световима, како је рекао један писац, а то је земља која у брзим етапама, по цени великих жртава и изузетних напора настоји да на свим подручјима, па и на културном, надокнади оно што јој је необично бурна и тешка прошлост ускратила. Својим признањем ви сте бацили сноп светлости на књижевност те земље и тако привукли пажњу света на њене културне напоре и то управо у време када је наша књижевност низом нових имена и оригиналних дела почела да продире у свет, у оправданој тежњи да светској књижевности и она да свој одговарајући прилог.

Ваше признање једном књижевнику те земље значи несумњиво охрабрење том продирању. Стога нас оно обавезује на захвалност и ја сам срећан што вам у овом тренутку и са овог места могу ту захвалност једноставно али искрено, не само у своје име него и у име књижевности којој припадам, да изразим.

Нешто сложенији и тежи је други део мог задатка: да кажем неколико речи у вези с припове-

дачким делом писца коме сте указали част својом наградом.

Али, кад је у питању писац и његово дело, зар не изгледа помало као неправда да се од оног који је створио неко уметничко дело, поред тога што нам је дао своју креацију, дакле део себе, очекује да каже још нешто о себи и о том делу?

Има нас који смо више склони да на творце уметничких дела гледамо као на неме, одсутне савременике, било као на славне покојнике, и који смо мишљења да је говор уметничког дела чистији и јаснији ако се не меша са живим гласом његовог ствараоца. Такво схватање није ни усамљено ни ново. Још је Монтескје тврдио да „писци нису добри суци својих дела”. С дивљењем сам и разумевањем некад прочитао Гетеово правило: „Уметничково је да ствара, а не да говори”. Као што сам много година касније с узбуђењем наишао на исту мисао, сјајно изражену, код непрежаљеног Албера Камија.

Стога бих желео да тежиште овог кратког излагања поставим, као што је по моме мишљењу право и умесно, на разматрање о причи и причању уопште.

На хиљаду разних језика, у најразноличнијим условима живота, из века у век, од древних патријархалних причања у колибама, поред ватре, па све до дела модерних приповедача која излазе у овом тренутку из издавачких кућа у великим светским центрима, испреда се прича о судбини човековој, коју без краја и прекида причају људи људима. Начин и облици тога причања мењају се с временом и приликама, али потреба за причом и причањем остаје, а прича тече даље и причању краја нема. Тако нам понекад изгледа да човечанство од првог блеска свести, кроз векове, прича само себи, у милион варијаната, упоредо с дахом својих

плућа и ритмом свога бића, стално исту причу. А та прича као да жели, попут причања легендарне Шехерезаде, да завара крвника, да одгоди неминовност трагичног удеса који нам прети и продужи илузију живота и трајања. Или, можда приповедач својим делом треба да помогне човеку да се снађе и нађе? Можда је његов позив да говори у име свих који нису умели, или оборени пре времена од живота - крвника нису стигли да се изразе?

Или можда то приповедач прича сам себи своју причу, као дете које пева у мраку да би заварало страх? Или је циљ тог причања да нам осветли, бар мало, тамне путеве на које нас често живот баца и да нам у том животу, који живимо али који не видимо и не разумемо увек, каже нешто више него што ми, у својој слабости, можемо да сазнамо и схватимо. Тако да често тек из речи доброг приповедача сазнајемо шта смо учинили а шта пропустили, шта би требало учинити а шта не. Можда је у тим причањима, усменим и писменим, садржана и права историја човечанства и можда би се из њих могао бар наслутити, ако не сазнати, смисао историје. Без обзира на то да ли обрађује прошлост или садашњост.

Када је реч о приповедању које има за предмет прошлост, треба напоменути да има схватања према којима би писати о прошлости требало да значи пренебрегнути садашњицу и донекле окренути леђа животу. Мислим, да се писци историјских приповедака и романа не би сложили с тим и да би пре били склони да признају да сами стварно и не знају како и када се пребацују из оног што се зове садашњост у оно што сматрају прошлошћу, да с лакоћом, као у сну прелазе прагове столећа. Најпоследње, зар се у прошлости као и у садашњости не суочавамо са сличним појавама: бити човек, рођен без свога знања и без своје воље, бачен у оке-

ан постојања. Морати пливати, постојати. Носити идентитет. Издржати атмосферски притисак свега око себе, све сударе, непредвидљиве и непредвиђене поступке своје и туђе, који понајчешће нису по мери наших снага. А поврх свега тога, треба још издржати и своју мисао о свему томе. Укратко: бити човек.

Тако, и с оне стране црте, која произвољно дели прошлост од садашњости, писац сусреће исту човекову судбину коју он мора уочити и што боље разумети, поистоветити се с њом и својим дахом и својом крвљу је грејати, док не постане живо ткање приче коју жели да саопшти читаоцима, и то што лепше, што једноставније и што уверљивије.

Како да се то постигне, којим начином и којим путевима? Једни то постижу слободним и неограниченим размахом маште, други дугим и пажљивим проучавањем историјских података и друштвених појава. Једни продирањем у суштину и смисао минулих лепота, а други с каприциозном и веселом лакоћом, као онај плодни француски романијер који је говорио: „Шта је историја? Клино који ја вешам своје романе“. Укратко, сто начина и путева може постојати којима писац долази до свог дела али једино што је важно и пресудно, то је дело само.

Писац историјских романа могао би на своје дело да стави као натпис једино објашњење свега, и то свима и једном заувек, древне речи: „Размишљао сам о древним данима, сећао се година вечности“.

Па и без икаквог натписа, његово дело као такво говори то исто.

Али на крају крајева све су то питања технике, методе, обичаја.

Све је то мање или више занимљива игра поводом једног дела и око њега. Није уопште толико

важно да ли један приповедач описује садашњост или прошлост или се смело залеће у будућност. Оно што је при том главно, то је дух којим је задахнута његова прича, она основна порука коју људима казује његово дело. А о томе, наравно, нема и не може бити прописа ни правила. Свако прича своју причу по својој унутрашњој потреби, по мери својих наслеђених или стечених склоности и схватања и снази својих изражајних могућности. Свак сноси моралну одговорност за оно што прича, и сваког треба пустити да слободно прича. Али, допуштено је, мислим, на крају пожелети да прича коју данашњи приповедач прича људима свога времена, без обзира на њен облик и њену тему, не буде ни отрована мржњом ни заглашена грмљавином убилачког оружја, него што је могуће више покретана љубављу и вођена ширином и ведрином слободног људског духа. Јер, приповедач и његово дело не служе ничем ако на један или други начин не служе човеку и човечности. То је оно што је битно. И то је оно што сам сматрао за добро да истакнем у овом свом кратком пригодном разматрању које ћу, ако ми допустите, завршити као што сам и почео: с изразом дубоке и искрене захвалности.

(У Стокхолму 1961. године)

Матија Бећковић ДУЧИЋ У СОМБОРУ

Стигли смо у Сомбор у пратњи Јована Дучића, кнеза српских песника, који се после више од једног века вратио у град у коме је ђаковао и пропевао да ту заувек остане као бронзани споменик.

Удружење Требињаца у Београду, чији су чланови потомци оних родољуба о чијем се трошку ђак сирјак Јово А. Дучић школовао у Српској учитељској школи, поклања граду Сомбору онај исти монумент који му је прошле године откривен у родном Требињу.

Скулптор Дринка Радовановић овековечила је Јована Дучића онако како се и сам сликао и желео да буде запамћен и како би се, наочит какав је био, и он сам обукао поготову да се појавио пред својим земљацима, школским друговима и њиховим потомцима.

Пре него онај Римљанин на чијем је гробу написано: „Прах му је овде, а слава му је свуда!“ – на ове речи би имао право Јован Дучић.

Његов прах је још у туђини, а споменици му се, ево, усправљају по целој отаџбини. Овај у Сомбору и онај у Требињу нису два него један и јединствен знамен не само зато што зближују два српска града, најјужнији и најсевернији, већ и зато што ће и данашњим и будућим нараштајима остати као вертикала и путоказ како се од Јове А. Дучића постаје бронзана каријатида.

У летопису српске културе биће заувек уписан овај дан и овај чин коме се можда понајвише радују сени оних који су се сјатили изнад нас да као домаћини дочекају Јована Дучића у Сомбору.

Да најпре споменем Исидору Секулић – песникову нешто млађу школску другарицу из

сомборске Препарандије која је још 1929. године поводом појаве Дучићевих сабраних дела подсетила на ону норвешку легенду која није ништа мање примерена данашњем чину. По тој легенди, преци ма ког народа, у оном свету, седе окупљени, неми, разговарају само мислима, прате ток народног живота, а када се деси нешто значајно, устану и учине поклон у дубокој тишини.

Међу онима који чине тај поклон данашњем чину је и Исидора Секулић. Ту „где свих времена разлике ћуте”, у небу изнад Сомбора, мора да су и Лаза Костић и Јован Суботић и Змај Јова и Аница Савић-Ребац и Милан Савић, њен отац, и Вељко Петровић и Васа Стајић и Тодор Манојловић и Петар Коњовић и Милан Кашанин и Милан Коњовић и Младен Лесковац и толики други. Одиста: ако је из Требиња имао ко доћи имао га је ко у Сомбору и дочекати.

Они могу да ћуте, јер све што је требало рекли су одавно, још за Дучићева живота а данас могу да се осведоче колико су биле далековиде њихове речи. Да овде подсетимо и дамо гласа неколиким реченицама Милана Кашанина о путу који је прешао Јован Дучић „од учитељске и трговачке школе до амбасада и дворова, од оријенталне лењости до европске дисциплине, од паганства до хришћанства, од народне поезије до модерног европског песништва... Није се могао паметније утрошити један живот. Мислилац колико и песник, он се у књижевности придружује Његошу и Лази Костићу. Ми немамо већих песника од њих тројице.”

Живећи у Риму, Мадриду, Букурешту, Дучић је цртао паркове и улице у Требињу. Постављао је и откривао споменике, рано почео да пише тестамент, црта свој гроб и да се још за живота понаша као монумент. Како сам каже, избављао је из роп-

ства оно камење у коме се излегао не знајући ни сам у који дан и годину, али знајући зашто.

Пишући о другим песницима, највише је рекао о себи и свом песништву. Знао је да „песма мора бити савршена јер иначе није никаква... Постоје истински само они песници који живе на врелим устима човековим, а не у орману у златном повезу.”

Отварао је врата не само свом Требињу него је окретао духовне очи нашега народа према великом свету. У целој својој прошлости српско племе гледа према западу – пише Дучић – или најзад према једном истоку који није онај у ком је севдах рођен.

Уверен да је „изграђено културно друштво највећи морални фактор и најмоћнији стуб државе” – борио се против наше културне заосталости – и те његове речи су можда актуелније данас него у време када су настале. „У нашим кућама је још увек више ћилима него слика, а више људи жуди кућу на Топчидерском брду него споменик на Калемегдану.” Све је то написао Дучић у незаборавним парадоксима које је лакше омаловажавати него достићи.

И зато читав један век у биографији српског језика носи име и печат Јована Дучића.

(Откривање споменика
Јовану Дучићу у Сомбору,
29. марта 1997.)

Предраг Палавестра БАЛКАНСКА САМОЋА

Мотив дошљака, странаца и туђинаца пред вратима града је један од пратећих, значајних мотива везаних за развитак градске и варошке културе на подручју Балкана. Понегде се кроз лик дошљака и судбину странца одражава процес историјског и друштвеног преображаја једног цивилизацијског модела у други, посебно процес урбанизације и модернизације левантинске касабе, распадање патријархалне сеоске и грађанске заједнице и њеног традиционалног породичног морала под притиском нових, сасвим другачијих и суровијих животних правила. Понекад се, међутим, дошљак и странац не приказују само као носиоци или жртве друштвених промена него и као симболични архетипски примери духовног, психолошког и моралног отуђења, симболи усамљености и неприлагођености појединаца у свету који је туђ и неприхватљив за све осетљиве, носталгичне и меланхоличне, сетне сањаре, неспособне да се уклопе у мерила и стандарде тога, за њих страног и непријатељског, света.

Осећање туђине и самоће, које се, дакле, може пратити као лутајући мотив код многих писаца са балканских простора – како код српских, бугарских и македонских, тако и код грчких, румунских и албанских приповедача – могло би се проширити и на друге традиционалне и опште одлике балканске културе и балканског човека. То су: осећање напуштености, неприхваћеност, издвојеност од других, одбаченост и трагично отуђење; чежња за другим просторима и слободним, ширим видцима; дубока носталгија и горчина неизлечиве меланхолије; жеља за отварањем, приближавањем

другима и за одласком у други свет. Свака од тих црта у структури балканског модела света има такође и своју опозицију, која најчешће одређује изнуђени и наметнути непријатељски однос балканског човека према спољашњем свету. Можда управо зато, у балканској духовној традицији понекад се може наћи необичан отисак колективне подсвести – мисао, или слутња, да је Балкан увек био боље среће, и да је више давао и више значео, када се отуда, попут Дубровника, у свет ишло преко Средоземља; и обратно, да је Балкан увек губио, или био још дубље одгурнут од каменитих врата западне цивилизације, кад год се окретао према копненом северозападу, поготову када је, дуже или краће време, био изложен источним степским и пустињским ветровима. Балкански човек је странац и туђинац пред вратима Европе.

Традиционална историја, поготову она политичка, могла би дати мноштво објашњења за такве закључке. Срећом, класична политичка историографија више није довољна да протумачи све унутрашње и невидљиве антрополошке токове историје, па ни да објасни балкански модел света. Својом теоријом историје „спорог ритма или дугог трајања“ (long term history), која је заснована управо на искуствима медитеранске цивилизације у повезивању географских, антрополошких и историјских чинилаца, Фернан Бродел је знатно помогао савременим истраживачима културе и тако омогућио да се балкански модел света, сачуван у језику балканских народа, сагледа као законито наслеђе одбаченог и запостављеног дела европске цивилизације. Својим описом византијског комонвелта, чије је језгро било на Балкану, а несуђено средиште у XIV веку наводно овде у Скопљу, Димитрије Оболенски је пред очи Европе изнео огромну духовну баштину источне медитеранске хришћан-

ске цивилизације, у коју је, са свим својим неистраженим и неизмерним наслеђем, био уграђен управо балкански модел света.

Преко Балкана и Средоземља, у коме је Балканско полуострво увек било кичма историјских збивања и незаобилазна, највећа област неизвесности и тајни, многе старе и непознате периферијске паганске културе имале су свој главни пролаз и прозор у свет, што значи и прилику да својим зрачењем постану духовна плућа Европе, битан катализатор и расадник свих оних идеја што их је столећима Средоземље давало европској култури и цивилизацији. Колевка хеленизма и јудеохришћанске мисли, Средоземље је дало духовну основу византијском свету и балканској цивилизацији, темељ оном слојевитом и разуђеном балканском моделу света, чија се духовна структура, на крају увек своди на једноставна начела бинарне међузависности: ја себе и ја за другога; други према мени, ја према другоме.

Из тога односа израсла су многа блага срећнога света, али, на невољу, и сва проклетства балканског простора: примитивизам, ксенофобија, самодовољност, искључивост, бахата нетрпељивост и отровна мржња – све оно што не треба изгубити из вида када се истражују разни облици, дубине и противречности балканског модела света. Свест о одбачености и трајно осећање самоће у духовним културама Балкана, источног Средоземља и Леванта има исту антрополошку вредност и тежину као и неизлечиви осећаји тескобе, страха, отуђености и стрепње у духовима Западнога света и Средње Европе.

(„Туђина и самоћа у балканском свету културе”, Међународни научни скуп у Македонској академији наука и уметности, октобра 1996. године у Скопљу.)

Си Ђипинг ИСТОРИЈА ЈЕ НАША НАЈБОЉА УЧИТЕЉИЦА

Даме и господо, драги пријатељи,

У ово дивно раздобље почетка лета када је све што је живо пуно енергије, поздрављам добродошлицом све вас уважене госте и представнике *више од сѐо* земаља на овом важном форуму о Иницијативи појаса и пута у Пекингу. Ово је заиста скуп великих умова. Надам се да ћемо током следећа два дана пуном разменом ставова допринети развоју Иницијативе појаса и пута, пројекта столећа, како би донео корист људима широм света.

Пре више од две хиљаде година наши преци су, пешачећи преко непрегледних степа и пустиња, отворили трансконтинентални пут којим су повезали Азију, Европу и *Африку*, данас познат као Пут свиле. Наши преци су, пловећи немирним морима, створили поморске путање којима су повезали исток / запад, односно поморски Пут свиле...

Премошћавајући *хиљаде* километара и година, *древни* путеви свиле отелотворење су духа мира и сарадње, отворености и укључивости, узајамног учења и узајамне користи. Дух ПUTEВА свиле постао је велика баштина људске *цивилизације*...

Историја је наша најбоља учитељица. Слава *древних људи свиле* показује да географска удаљеност није непремостива. Ако начинимо први одважни корак једни *према другима*, можемо кренути стазом која води ка пријатељству, заједничком развоју миру, складу и бољој будућности...

*

У јесен 2013, у Казахстану и Индонезији, предложио сам изградњу Привредног појаса пута свиле

и Поморског пута свиле двадесет првог века, а то сам назвао Иницијативом појаса и пута. Као што каже кинеска пословица: „Брескве и шљиве не говоре, али су толико лепе да испод стабала настаје стаза.“

Као што ми у Кини често кажемо, почетак је најтежи. Према остварењу Иницијативе појаса и пута начињен је одлучан први корак. Треба да створимо снажан залет како бисмо усмерили иницијативу ка великим успесима. У остваривању овог подухвата треба да се руководимо следећим начелима:

Прво, треба да Појас и пут градимо као пут мира. Древни путеви свиле цветали су у мирно доба, али су венули у доба рата. Остваривање Иницијативе појаса и пута захтева мирну и стабилну средину... Друго, треба да Појас и пут градимо као пут напретка... Треће, треба да Појас и пут градимо као пут отварања... Четврто, треба да Појас и пут градимо као пут промена... Пето, треба да Појас и пут градимо као пут који повезује различите цивилизације... Као што каже стара кинеска пословица: „Дуг пут може се прећи само корак по корак.“ Слична је и арапска пословица која каже да су пирамиде изграђене камен по камен. У Европи пак постоји пословица: „Рим није изграђен за један дан.“ Иницијатива појаса и пута је велики подухват који изискује напор и посвећеност. Хајде да остваримо ову иницијативу корак по корак и стварамо резултате један по један. Тако ћемо донети истинску корист читавом свету и свим нашим народима!

(Пекинг, 14. мај 2017. године.)

(У: Сејмон Сибиг Монтефјоре,
Говори који су променили свет,
Лагуна, Београд 2022.)

Милован Данојлић ПОВОДОМ НАГРАДЕ

Прихватајући почаст која је ове године додељена мојој књизи, дозволите ми да рекнем коју о смислу награђивања, онако како ја тај смисао осећам и видим. Због тешких година кроз које пролазимо, због основаног осећања угрожености, сви видови јавне делатности, сви облици рада и стваралаштва добијају, изразитије него иначе, значење борбе за опстанак. То се односи и на живот културе која, у неговању уметности преживљавања, има, код нас, вишевековну традицију. Тврђава духа се, рекао бих, држи боље од многих сила и утврђења у чију смо непопустљивост веровали, или хтели да верујемо. Куд бисмо и шта бисмо, да нам није континуитета културног напора који се, у модерно доба, не рачунајући средњовековне основе, протеже на три века? Кад све изда, остаје култура, као основа нашег самопоуздања.

Књижевни рад је приватна, усамљеничка работа која, кад се обавља са умећем и срећом, добија надлично обележје и важност. Грађа, коју писац обделава, могла и се назвати људском душевношћу, а она се најпотпуније отеловљује у језику. Књижевници су лекари и жреци, учени доктори и играчи на конопцу, који језику свакодневно опипавају пулс, одређују му стварну и пожељну вредност, наводе га на садржаје у којима се раније није огледао. Писац је, у исто време, знатижељни пустолов захваћен златном грозницом, који обема рукама згрће вербалну рудачу, и обазриви процењивач који, на апотекарским теразијама, одмерава носивост сваке речи; безумни грабљивац и промишљени расипник... И још понешто, чиме, сада, не бих хтео да вас замарам.

Нико нас није задужио да се бавимо овим неизвесним послом, који се не завршава увек на радост оног који чита, и на задовољство оног који је спис саставио. Унапред смо се одрекли правичне надокнаде за дане и месеце проведене над тесним радним столом. (Како год широки били, наши су столови увек тесни, па нам ваља лактовима отклањати хартије које би да затрпају писаћу машину.) Сваки свој рукопис предајем издавачу с осећањем да сам подухват довео до пола пута, и с надом да ћу, у следећој рунди, надокнадити оно што ми је измакло. Ово је трка на дуге стазе, и у њој је, издалека, тешко разликовати шарлатане од мајстора. Нисам убеђен да сам начинио најбољи могући животни избор: никакве ме похвале не могу у то уверити, али ме, богме, ни најстроже критике неће одвратити од пута којим сам загазио.

И усред тог прилично безизгледног окапања, писац сазнаје да је Одбор „Виталове” књижевне задужбине запазио и издвојио његово дело — крхко, унапред приправно на игнорисање и одбацивање, изаткано од најличнијих сећања, постиђено пред самоувереношћу с којом наступају општила и јавна гласила. Писац, уз то, живи у туђини, а из Врбаса му поручују да је неотуђив, да га се не одричу, као што се ни он није одрекао родног тла, него је, у бежанији, учврстио везе с њим. Књижевност, братство у језику једног поднебља и једне заједнице, једна од јачих кохезионих сила које су нас држале и које нас одржавају, нашла је покровитеља у фирми чијим производима није потребна реклама, али чијем угледу није на одмет она трешња која се ставља на врх колача. Уза све то, један део тиража новог издања поделиће се читалаштву бесплатно. Награђена књига је, тако, добила крила, писац је у искушењу да поверује у оно што ради. Ту је, најзад, и лепа свота новца, коју ћу употребити за градњу

једног култног објекта било би ми потребно подоста времена да редовном штедњом прикупим такву своту.

А предузеће, које је преузело улогу књижевног мецене, осваја и истиче глобално присуство у друштвеној и народној заједници. Произвођач једног насушног артикла. оно подсећа и себе, и друге, да није све у мазеријалној насушности. Књижевност, као делатност усмерена на неговање здравља у мишљењу и у језику, од огромног је значаја за духовну будност и осећајну пријемчивост свих, па и оних који купују уље. Она нас стално изнова, враћа почелима изворног изражавања и неутуђеног доживљавања себе, људске судбине, природе, тајне рођења, и тајне смрти; она, у сваком исказу, настоји да одвоји истину од патворине, и златна зрна од шљаке, она и од шљаке уме да сазида чаробну грађевину. Она чува кључеве живе, откривачке употребе језика, она учи од свих и свакога, па и од оних који, у расвит, стоје у редовима за млеко. Пошто је од виталне важности, није чудо што је „Витал” обратио сродничку, братску пажњу на њу. Ваша фабрика се труди да исхрани телеса, а наше мале, приватне књижевне радионице, раде што могу за прехрањивање душа. Душа, на земљи, не може без тела, а ни тело без душе: упућени смо на сарадњу.

Моја књига, како је то већ истакнуто, говори о детињству једног сељачета у годинама које нису биле лакше од ових кроз које сада пролазимо. Поновљена прича о сиромаштву има, унеколико, и смисао солидарисања са онима који се данас паште. Ниједну земљу не познајемо тако добро као ону с којом смо се заједно мучили, и ниједну не волимо тако одано као ону с којом нас је невоља зближила. Лако се могло десити да један одељак у *Балади* посветим уљу, месту и улози коју је та на-

мирница имала у народној исхрани средином XX века. Чини ми се да сам то, у некој од ранијих књига, већ дотакао. Зејтин је, око 1950, био редак, посвећен производ. Посвећен не само зато што је, о празницима, горео у кандилу, него и зато што смо га, за припремање јела, куповали готово искључиво за крсну славу, Светог Николу, која пада у дане Божићњег поста. И зимски, и пролећни пост, одрасли су проводили на води, док би нама, деци, понеки оброк зачинили кашиком зејтина. За славу се не сме жалити – посне сарме, пребранци, риба, стругана ротква, све је пливало у уљу. Сећам се златног светлуцања, које сам доводио у везу са сјајем што се, од самог помињања речи уље, шири из старозаветних текстова.

Богу хвала, зејтин је у међувремену ушао у ред основних животних потреба, па га и у мом селу, данас, купују много редовније него некад. Не користе га колико свињску маст, али је изгубио статус мале светиње. А опет, грађа мог дела је несавремена само онда кад се гледа површно и кратковидо. Ја пишем о ономе што сам доживео, што сам упознао. Историјско време се, на жалост или на срећу, понавља; писац не може бити превазиђен и неактуелан, под условом да исповеда оно што је видео и доживео.

Још једном хвала дародавцу, као и онима који су, ове године, дар усмерили према мени. Желим вам свима напредак и срећу.

(Поводом доделе Виталове
награде за књижевност
у Врбасу 2003. године)

Миро Вуксановић БАЛАДА О НАЈДРАЖОЈ РЕЧИ

Пре десетак година, у једносатној емисији, мозаичкој, с теме на тему, новинарка је изненада упитала:

„Која је Ваша најдража реч?“

Јесте писац књига о речима, често, пре и после необичног питања, на различите начине, у разговорима и записима, саопштавао своја становишта о језику. Помињао је да с разлогом имамо изреку да човек вреди онолико колико је језика научио, али да је први задатак, да је прва дужност вишег реда: свестрано знати и пазити језик народа коме припадамо. Матерње речи долазе и нестају свакодневно. Стварају их сви, где су год и ма шта да раде, а у свакој уређеној просвећености посебно поштовање добијају они што осмишљено брину о језику.

Писац о коме је овде говор, себи и другима, упорно клупчи исти мотив, опчињен познатом Равеловом композицијом чији глас бива све гласнији, увек

на исти начин, у непоновљеном понављању. Писац је, дакле, налично таквом доживљају и поступку, обликовао – по јеванђељском учењу – своје основно гледиште да су човек и реч једно. Од свих бића само човек има дар говорења. Само су његове поруке казане и записане. Човек се поједначио са својим језиком, са гласом, словом, појмом и значењем у њему. Одао се шта мисли и осећа, где је био а где би желео да јесте, од загребаних пећинских зидова до савршене ћирилице и тридесет знакова у њој који у књижевности умеју да саопште све док су у правим рукама и на добро нађеним местима.

Стручњаци кажу да ће речник српског књижевног и народног језика сабрати око пола милиона речи, а да у свакодневним разговорима користимо не више од хиљаду речи. Зато писац чији портрет дајемо у обрисима одавно остварује намеру да што боље и свестраније учи свој језик и да то показује у књигама, са Гетеовим правилом да су некорисне књиге ако у њима није *ново* или *друкчије*, мирно свестан да ће његово штиво многима бити и неразумљиво, јер нису савладали матерњи језик.

Овакав сусрет с речима не тражи даљу разраду, осим истине да се у науци и другим делатностима без страних језика не може, али да неко мора бити на стражи да притом не жртвујемо свој језик. Лако је дознати како то раде народи знатно бројнији од нас и колико малих језика нестане само у једној недељи.

Писац оваквих назора, овде тек дирнутих, у својим књигама, есејима, беседама и кратким исказима образложених, на питање новинарке која му је реч најдража, казао је као брз одговор – своје име. Слушаоци су препричавали и преносили тај детаљ. Свако на свој начин, ко с похвалом ко друкчије. Само је писац упазио да то није дошло слушајно. Он није ни могао у истом часу, сличном сусретима у десетерцу када двојица истовремено потезу из потаје речи, није ни могао да негде, у углићу свог сећања, не пронађе почетак народних предања која настају да би имена по заслуги остала с нама, у заводљивом поретку, као у низовима огледала. Чим је, дакле, писац заустиио да каже да му је најдража реч властито име, морао се, у трену, као што бива, неком укривеном и магичном окуком вратити у кућно причање: дошла жена у црнини и рекла како ће се он тек рођен звати и рекла зашто је баш такво име свом братанцу донела.

Забрађена жена, у марами с ресама по раменима, одрасла је у пирамидној кули са крстом на врху, састављеној без иједног ексера, давно, сва од семољског дрвета, ћертована, у шипилима, утврђена лучевим клиновима. Ту су њени родитељи добили четири кћери и четири сина, па је свака сестра имала свог брата, из милости и заштите, у подели по реду рађања, где подељености није ни било.

Када је жена стигла, из одаљеног места, из дома у род, над колевком братанца који ће постати писац књига о речима, дозивала је свог изабраног брата, који је некад у девојачка сневања на више јастука стизао одједном, из места удаљ прескакао вршњацима који су то радили изатрке, који је сведочио да пред одлазак под бригадни барјак са својим презименом, у рат, чује како му се и гора и вода ругају што није на дринском ратишту, што још није погреснуо у мојковачком снегу, што није заклон колонама док одступају кроз албанску нигдину и мећаву. Колежила је сестра у црнини како су га отуд, са бојишта где се разболео од тифуса донели, у пљеваљске бараке, где је узалудно лечен, а потом, пуних сто година ниже од нас, укопан под јелама на каменом брду. Добио је лучеви надглавни крст и три слова у њему – М.Р.В.

Тада је сестра црну робу обукла и двадесет и осам година касније, у пролећном месецу пред крај Другог светског рата, донела име тек рођеном сину свог најмлађег брата за кога је тада дознала да су му савезнички доктори у италијанском лечилишту до кука одрезали леву ногу, а био му је гелер крај чукља, под кожом, па се, због немања и неструке, и натколеница затровала док су чекали на беранском аеродрому.

Дознала је да су јој трећег по реду брата, истих дана, на планинској трави коју је као нико опевавао Милан Дединац, крај великог станца, у долини

под ивљаком са боровницама, на преображењски дан, погодили метком, с ува на уво.

Сетила се како је две године чекала да јој се најстарији брат – на почетку двадесетог века надничар у америчким рудокопима, где је после три месеца пловидбе и набадања енглеских речи сти-гао, па отуд назад, у ратне добровољце, као онда сви – њега је чекала да се после Мојковца 1916. врати из аустроугарских логора, нађмеђерских, и оплакивала како га је, по доласку, у првом сусрету, само по гласу познала.

Отишла је и на гроб у који су претходне ратне зиме сахрањене две њене снахе, од два брата жене, нађене после неколико дана, под снежним наметима, у пристранку, премрзле и увијене рунском вуном коју су носиле да разбијају у влачари да би понешто изаткале и оплеле за четрнаесторо деце колико су их имале. Уместо њих, жена у мркој роби даривала је четрнаесторо братунчади, која су се као што једино сирочад умеју скупљала у собици око тек рођеног дечака и његове мајке. Ни ње не би било да није трудна одустала од пута са својим јетрвама преко сињавинског Вратла у колашинску вунару. Не би, наравно, било ни писца о коме говоримо. Добио је име свог стрица који је онако од тифуса страдао у Великом рату, загубљен са својих тек заокружених деветнаест година, под крстом и три слова којих одавно нема.

Дечак, рођен ратне године, у свом наслеђеном имену имао је реч *мир*. Кад је постао писац и почео да искушава историјске укрштаје и значења у језику, видео је да заправо носи скраћено име хумског кнеза, који је столовао и у пределу где је писац Вуковим начином проговорио. Кнез је заповедио да се као нигде иницијалима и речима украси по њему названо *Мирослављево јеванђеље*, у петропавловском манастиру, у веку дванаестом. И кнез

и два кнежева брата носили су реч *мир* у својим именима, али су у лудим сукобима и за власт оти-мањима погинули сва тројица. Срећом, преживео је четврти, родом из крша Лубардиних боја, оснивач српске династије, као што се зна, у чијем роду се нижу ратови, логорске и друге смрти, често без помена и без одмене.

Када је писац о коме и даље говоримо добио признање названо по *Мирослављевом јеванђељу*, поданици су дојавили владарима данашње мале земље где је та света књига настала, земље која је награду установила, да је писцу цела породична лоза, у тринаест колена, у толико нанизаних имена која је писац као дете рецитовао, крштена крај морачке реке, у задужбини синовца Светог Саве, да у записима постоји предање да писцу родослов почиње од сина Младе Гојковице, од Мрњавчевића који су од немањићке одиве. Дотурили су истим владарима неки људи из земље у којој писац живи и објављује књиге на оба српска наречја, који се подигравају родослову и предању о његовом пореклу што дотиче зидање Скадра и народну баладу, такви, рекли су у пријави да писац носи име стрица који је страдао у Великом рату, коме је, као и многим, име једини траг и једини потомак.

А када су, ипак, после три године отезања, помињани владари награду невољно и уручили, писац је казао да је одликовану књигу уазбучио завичајним *јовором*. Честитали су му незнавени Дукљани и шаком и капом, у исти мах док су манито писали и наопако говорили да предање о пореклу писца јесте обична магла и превара, да је његов најстарији предак имао за браћу албанског првака и хрватског црвеног пастира, а ништа и никад нешто српско. Истовремено, неуки су писца на правди казнили у старој кући српске културе. Помислили су на оба места да је рекао за своју књигу

да је писана – завичајним *језиком*. Нису разликовали, ни онда ни сада, значења речи *јовор* и *језик*. Нису основну чињеницу научили да језик чини више дијалекатских и просторних говора, да је *језик* уређена целина а *јовор* његов саставни део. Због некога су морали и то да скрајну и сакрију. Постајали су све невичнији српској речи и предању, с ума сметнули све осим себе, некад јуначни, никад као сад „плахи и лакоми“, а Коло поје, пред главарима, у *Вијенцу* и свуда.

С апелацијом за непрекидану оданост српском језику,

са сведочењем о четири сукобљена брата из дванаестог века,

о исто толико настрадале браће из два рата у двадесетом веку,

о сањаној речи *мир* и родословним предањима која се повезују, једнима за подсмех, другима за мржњу какву једино одрођени могу да створе,

о поделама без смисла и начина, за туђу злобу и поданство,

о ратним сирочадима која су населила српску историју,

о сестри и мајци које у тој историји лебде као сенке између крстова,

о дугим списковима изгнулих без порода,

о дринском ратишту и мојковачком примеру,

о доследном смањивању и растакању у време-

ну,

о јеванђељској и завичајној књизи,

балада о најдражој речи,

оваква,

на Дан острошког свеца,

стигла је пред камену страницу у којој је укле-сано да реч и име није лако стећи, да их је још теже сачувати, да су грех и клетва на свакоме ко их оставља, преверава или заборавља, да онај ко зна ко

је и откад је, ко држи до себе и до оног што је о себи
давно дознао, не може да има нешто драже од свог
народа речи и свог имена међу таквим речима.

(Академска беседа, САНУ,
12. мај 2016. године)

Иван Негришорац СВЕТИ ЛАЗАР КОСТИЋ

Пре неколико година, сад већ не бих умео тачно да кажем када, приказао ми се доктор Лазар Костић. Видео сам га у ноћи летњој, понад Фрушког неба, у некаквом светитељском сјају, видео сам његове сулуде, јуродиве очи и руке широко разапете, као на каквом крсту. Али, није он био на крсту, распет, био је просто на небу, лебдео је, а руке је раширио е, да бисмо га ми, српски песници, видели као небеске теразије. Његово је светаштво – светаштво мере и одмеравања. Али, не мере и одмеравања као тражења просечног, обичног, нормалног, свима лако доступног, већ мере и одмеравања као тражења начина на који ствари уопште могу и треба да постоје. Та је мера и то је одмеравање онога што јесте зато што јесте, онога што није зато што није.

Његово је светаштво, такође, светаштво песничко. Оно је светаштво једног песника и оно је светаштво за песнике. Можда и то треба истаћи: он није светац какав нам је обликован традиционалном духовношћу, он није, рецимо, хришћански светац. Таквих светаца, на сву срећу, заправо Богу хвала, и данас, живих, имамо; чак бих једно име са радошћу и пијететом поменуо да ме његов светитељски ореол не упозорава да то не чиним. Доктор Лазар Костић, међутим, није од такве врсте светитеља. Он је светитељ једне нове, настајуће духовности, а у тој духовности поезија има средишње место.

Доктор Лазар Костић је чудо, био је чудо у свом времену и остао је чудо до данас. То чудо видео сам једне ноћи, на Фрушком небу и то чудо ме је, својим разрогаченим очима и својим махнитим погледом, уверавало да оно, у ствари, никакво чудо

није, већ да смо сви ми, свако од нас, такође огромно чудо, онда и само онда кад будемо оно што једино можемо бити. Чуда се, дакле, дешавају онда кад чуда нема.

Доктор Лазар Костић, то чудо без чуда, тај песник за кога је речено да „његова природна оригиналност била је кобна за њега”, као да оригиналност и природност могу уопште бити кобне, тај светитељ без светаштва учи нас, дакле, да будемо то што јесмо и да не будемо ништа од онога што нисмо. Учи нас да јесмо све оно што можемо бити. А шта можемо бити? Доктор Лазар Костић, тај светитељ мере без мере, тај песник за кога је речено да, је поставио себи за правило да треба да буде генијално оригиналан у животу, неуредан, пуст, заборавањем, са ногама на земљи али главом, са дугом и разбарушеном косом, у облацима, тај песнички светитељ учи нас да ћемо знати шта можемо бити онда кад будемо оно што једино и треба да будемо, а то значи кад будемо, баш попут њега, са ногама на земљи а са главом у облацима. Зато што је правилно постављен између земље и облака, зато је сада на небу. Тако је чудо остало без чуда, а мрзитељ, као и сваки мрзитељ, мрзео је а да није ни знао шта је мрзео.

Светитељство Лазара Костића видео сам једног трена, између два откуцаја срца, у блеску вечности, на летњем, ноћном небу, видео сам јасно и чисто. Његово песништво, међутим, виђао сам, и виђаћу ваљда још, много пута, али памтим да је оно у мени у разним временима изгледало врло различито. Сећам се, на пример, сусрета са несумњиво највећом песмом нашег језика. Тај сусрет збио се не знам тачно када, али свакако на узрасту мањем од онога у коме је био онај луцидни човек што је, описујући свој први сусрет са песмом *Santa Maria della Salute*, савршено прецизно оцртао управо оно

што се мени, много касније, збило: „Прочитао сам је, дакле. Не бих могао једноставније описати своје тадашње стање: Био сам запањен. А одмах да додам, јер и тога се такође веома живо сећам: Ништа нисам разумео.” И од те запањености и од тог неразумевања, временом, понављаним читањима, упорним дешифровањем, суочавањем са мукама и радостима других читалаца и тумача ове песме загонетке, кажем временом, постепено, песништво Лазе Костића улазило је у мене и постајало неодвојиви део мог доживљаја света, мог осећања језика и мог умевања песништва. Отуда, због тог дуготрајног дијалога, склон сам да Лазара Костића препознам и тамо, у мени или мом песништву, где он као да и није непосредно присутан. Можда би тачније било рећи да је у мени више присутан светитељ Лазар Костић него песник Лаза Костић. Али, ни овај други није занемарљив, с обзиром да се између њих двојице непрестано успоставља некаква присна расправа. Песник нам, на пример, шане на ухо: „пиши, калфа, тако и тако”, а светитељ: „пиши, синко, само онако како можеш и мораш”; опет песник: „ово је, шегрте мој, право песништво, учи се и ради исто”, а светитељ: „не, синко мој, ти сам мораш рећи шта је право песништво, јер ти га једини можеш створити”... Лаза и Лазар, као два неодвојива гласа, непрестано су одјекивали мојом празном, младалачки празном главом. Данас, кад је та глава нешто пунија, али довољно празна, склон сам да закључим како су ми Лазине и Лазарове распре донеле бар троструку добит. Реч је о три уверења, три става која живим и која исписујем својим текстовима, а они су, сви одреда, везани баш за тог двоглавог светитеља српског песништва, за песника Лазу Костића/светитеља Лазара Костића: са тим уверењима и са тим двоглавим светитељем осећам да сам код куће и да је у тој кући све на свом месту.

Тај двоглави светитељ, тако, постаје нека врста кућног бога српских песника.

Уверење прво: поезија је стварање смисла.

Уверење друго: поезија је стварање облика.

Уверење треће: поезија је стварање језика.

И у том смислу искуство Лазе Костића драгоцено је. Знамо са колико је пажње ишчитавао Вуков *Рјечник*, како је владао језиком и стилем народних песама, како је пажљиво умео да бира и процењује тропе и фигуре, али знамо и какву је страст за стварањем нових речи неговао (остало нам је доста таквих „лазеница“, а остало је и сведочанство да је, још као млад правник, радећи у новосадском магистрату прегнуо да искује нов језик администрације заснован на Вуковом начелу), како је волео кованице, каламбуре, игре речима, како је ломио устаљене језичке навике, кршио граматику, мењао речима род, скраћивао их, једним словом стварао играјући се. Њега су зато прогласили логоманом, па су се чак питали да ли су његове песме „доиста испеване српским, или су испеване хрватским или другим којим немуштим језиком“. Са Лазом Костићем имали су проблема сви они који нису били вољни да признају право поетског језика на самоопредељење до отцепљења. Данас, када је свест о посебности поетског језика толико изражена да се допушта чак увођење сасвим невербалних знакова, кад је поезија више него икад у служби стварања језика, име Лазе Костића мора се златним словима уписати у онај главни, светитељски родослов српских песника. То двоглаво чудо Лаза/Лазар Костић оставио је, дакле, дубокога трага у мени, у мом начину мишљења, мом схватању поезије и језика. У том смислу није он, наравно, једини, али сам склон да верујем да је од оних пресудних, оних најдо следнијих и најутицајнијих који нас (уз Кодера и Настасијевића, Растка и Црњанског, уз надреалис-

те и друге припаднике авангарде, закључно са нашим неоавангардистима) уверава у неопходност језикотвораштва и обликотвораштва као кључних одредница поетске производње. Другим речима, данашњи песник који се запутио назначеним путем није више у стању да просто транспонује метафизички универзум смисла, који би – истина, на други начин – могао постојати и без песништва, већ се њему као императив намеће непрестано истраживање језика и облика, непрестана игра стварања и стварање игре. Тек тако, кроз стваралачку игру, језик добија облик, облик гради смисао, а тај смисао постаје нови језик. Песник Лаза Костић показао је, дакле, како ово песничко тројство (језик – облик – смисао) може постојати само као израз Једног, како је оно Троједно и како је само у том облику истинско и трајно. Светитељство Лазара Костића увек изнова опомиње нас на то вечито песничко Свето Тројство, опомиње нас на то како се Тројство окупља у Једност, а Једност испољава као Тројство. Доктор Лазар Костић приказао ми се на Фрушком небу, једне ноћи, у лето, и ја сам знао да је оно двоглаво и двогласно биће Лаза/Лазар Костић сада заувек тамо, као свети Лазар Костић, светитељ српских песника. Своје светаштво он је, за живота, стекао страдањем. Лаза Костић је шибан песник, он је песник страдалник и такав представља непрестано упозорење српским песницима да буду спремни на мучење и жртве. Својим страдањем он светли одозго, са неба, где се успео.

А је ли, питаће се неко, он уопште тамо? Је ли Лазар Костић на небу? Јесте, одговарам теоријски; ако српских песника на небу уопште има, онда је Лазар Костић међу њима. Јесте, одговарам емпијски, он је тамо, јер је тамо виђен. Ја нисам једини коме се приказао, а нисам ни први. Нека ово моје сведочење потражи подршку у сведочењима

свих оних који су видели како нас, однекуд одозго,
посматра блиставо, махнито око светог Лазара Кос-
тића. Ако у том оку неко види сузу, нек не пропусти
да пита: је ли то суза бола или је суза радосница?

(У Матици српској,
Нови Сад 1991. године)

Милош Ковачевић
ХРВАТИ ИСТИНУ О СРПСКОМ
ЈЕЗИКУ ОКРЕНУШЕ НАГЛАВАЧКЕ

Готово да нема хрватског филолога који није домишљао и измишљао критеријуме о аутономности тзв. хрватског стандардног језика. У изналажење критеријума самосвојности тзв. хрватског стандардног језика свим се силама упрегла и Хрватска академија знаности и умјетности. Резултат тог нимало једноставног „напрезања”, чији је циљ доказати недоказиво, обзнањен је 2005. године у *Изјави Хрватске академије знаности и умјетности о положају хрватског језика* коју су сачинили „најугледнији хрватски лингвисти данас”. У тој изјави се, међутим, не говори само о „хрватском” него и о српском књижевном језику, и то потпуно произвољно, с истином окренутом наглавачке. Но, подсјетимо се суштинских дијелова изјаве.

„Хрватски је стандардни језик утемељен на новоштокавском нарјечју у битном био одређен најкасније у 18. стољећу. Тада је српски књижевни језик био старословјенски (староцрквенославенски) под утјецајем руске редакције или славјано-сербски, а тек се с Караџићевом реформом у 19. ст. нови српски стандардни језик радикално приближио хрватском стандарду. Хрватски стандардни језик и српски стандардни језик засновани су – сваки по властиту избору (хрватски најмање од 18. ст. српски тек у 19. ст.) – на блиским хрватским односно српским новоштокавским говорима, и имали су неовисне процесе стандардизације. Бошњачки је (босански) стандардни језик још у стварању, а тако и црногорски. Стога је хрватски језик, наиме стандардни језик, по својем постанку и развоју и о другима неовисан језик...”

Циљ је изјаве, то није тешко докучити, да се јавност убједи да су српски и тзв. хрватски књижевни језик по свом постанку и развоју "различити, међусобно „неовисни“ језици, и још к томе да је „хрватски стандардни језик“ најмање за један вијек старији од српскога, јер су тобоже ти језици „засновани – сваки по властиту избору (хрватски најмање од 18. ст. српски тек у 19. ст.) – на блиским хрватским односно српским новоштокавским говорима". И уз то се, готово експлицитно, подмеће теза да су Срби од Хрвата малтене преузели свој књижевни језик, или се при стандардизацији у најмању руку угледали на њих, јер „тек се с Карацићевом реформом у 19. ст. нови српски стандардни језик радикално приближио хрватском стандарду". Дато су саопштење академици крстили *Изјавом*, јер изјава ни на што не обавезује, а посебно не на поштовање научних чињеница, будући да је то изјава прије свега за новине, које, познато је, све подносе.

Пошто немамо много простора, ево у најкраћем непобитних чињеница које негирају све тврдње из наведене изјаве хрватског „пола туцета“ академика.

Прво, да су Хрвати свој данашњи књижевни (стандардни) језик, који они зову „хрватски“, преузели од Срба у 19. веку – недвосмислено показују *изјаве* и дјеловања тадашњих најзначајнијих хрватских филолога. Тако сам Људевит Гај, вођа илирског покрета, који је и најзаслужнији за хрватско преузимање српскога језика, године 1852. пише у загребачким „Народним новинама“ да су Хрвати *ирирлили српски језик*, док шест година раније у „Даници хрватској“ образлаже да тзв. илирски језик и није ништа друго него српски језик. Па којој изјави онда више вјеровати: оној данашњој коју „домишљају“ хрватски академици, или оној

ондашњој која одражава тадашњу хрватску филолошку стварност. А зар против ове данашње недвосмислено не говори и чињеница да је прво нормирање тзв. хрватског књижевног језика данашњег типа извршио Томо Маретић 1899. у својој граматици и стилистици, узимајући за корпус искључиво српске народне пјесме, приче и пословице, као и језик Вука Караџића и Ђура Даничића. Или можда данашњи хрватски „изјавитељи“ сматрају да су Вук и Даничић писали „хрватским језиком“?

Друго: није ли и пет хрватских филолога и књижевника, међу којима и најзначајнији хрватски писац Иван Мажуранић, потписало 1850. Бечки књижевни договор, у коме се првом реченицом каже да „*јеган* народ треба да има *јегну* књижевност“, па се дају правила новоштокавског „јужног нарјечја“. А о ком народу и о чијем језику се ради, јасно је већ на основу изабраног наречја за књижевни језик. Наиме, на годину дана прије тог договора Вук је дао јасну језичку диференцијацију Срба (сви штокавци, трију закона, тј. вера), Хрвата (сви чакавци и загорски кајкавци) и Словенаца (остали кајкавци).

Треће: није ли источнохерцеговачки дијалекат који је ушао у основицу Вуковог српског а и данашњег „хрватског“ књижевног језика српски!? Или пак „изјавитељи“ ХАЗУ сматрају да је дубровачки говор као интегрални дио источнохерцеговачког дијалекта – хрватски а не српски? Али шта ће онда са доказом, темељеном не једино на изјави, највећег дубровачког лингвисте Милана Решетара, који је јасно у(с)тврдио да је „Дубровник по језику увијек био српски“. Или можда „изјавитељи“ ХАЗУ мисле да тај Решетаров доказ могу негирати изјавом којој је еквивалентна она из садашњих хрватских средњошколских читанки да ускоци (а међу њима и Стојан Јанковић) нису српски него хр-

ватски јунаци, јер су тобож „ускакали са хрватског на турски териториј“?!

Четврто: „изјавитељи“ се не позивају на Дубровник и језик његове књижевности, јер им очигледно није био критеријално довољно хрватски, прије свега зато што је дио хрватске територије постао тек 1939. године, као и због тога што се пребројавање колико Хрвата има у Дубровнику – а што доноси у броју 7. за 1896. годину часопис „Дубровник“ – зауставило на броју четири: „један књижар, један књиговежа, један поп и један трговац“. Зато језички „изјавитељи“ ХАЗУ почетак „хрватског стандарда“ од Вука и не одмичу у 16. златни вијек дубровачке књижевности, него „до средине 18. стољећа“, до Андрије Качића Миошића и његовог *Разјовора ујодној народа словинскоја* (из 1756), и Матије Антуна Рељковића и његовог дјела *Сашир илиши дивји човик* (из 1762). При том се „изјавитељи“ ХАЗУ понашају као да нико та дјела читао није. А ко је год читао, морао је примијетити да Качићеви стихови углавном величају српску прошлост, пјевају о српској историји, и то у српском десетерцу. А „хрватство“ Рељковићево он сам негира пјевајући за Славонце у наведеном дјелу: „Ваши стари јесу српски штили, српски штили и српски писали“.

Осим тога, још прије тридесетак година Павле Ивић је доказао да Д. Брозивић – као утемељитељ хипотезе да почетак „хрватског језичног стандарда“ сеже до половине 18. вијека, а коју сада понављају академици ХАЗУ – негира сам себе, односно долази у контрадикцију са властитом дефиницијом стандардног језика као „нормираног“ и „функционално поливалентног“, јер те особине нема ни Качићев ни Рељковићев језик.

Пето: само уз заобилажење свих релевантних лингвистичких критеријума који се користе

за одређење идентитета једног језика – могуће је тврдити, како то „изјавитељи” ХАЗУ чине, да је тзв. хрватски књижевни (стандардни) језик „неовисан” језик о српском књижевном језику. Општепознато је, наиме, да се као критеријуми идентитета једнога језика незаобилазно узимају сљедећа три: *сѝрук-ѝурни* (који подразумева какав је по структури један језик), *ѝенейѝски* (од чега је настао) и *комуни-каѝивни* (колика је разумљивост са говорницима најблискијег језика). По сва та три критеријума тзв. хрватски стандардни језик0 подударан је са српским, а како и не би био кад је то само преименовани Вуков(ск)и српски књижевни језик. Дакле, „хрватски” није „неовисан” о српском. А како би и био кад, поновимо то, сам Људевит Гај каже да су Хрвати за свој књижевни језик пригрлили Вуков(ск)и српски књижевни језик. А што то сад није по вољи академицима ХАЗУ, е то је већ друга ствар. Или пак они мисле да једном изјавом могу поништити све лингвистичке критеријуме који им не одговарају, а самим тим и све резултате лингвистике као науке.

Вјероватније је да мисле да је довољно да као у не тако давној прошлости само подастру ниједном чињеницом неутемељену изјаву па да се са њом сагласе и српски филолози. Та су времена, на срећу, или на одумирању или су већ прошла.

(У: *Проѝив неисѝина о срѝскоме језику*,
Српско просвјетно и културно друштво „Просвјета”,
Просвјетино књижевно коло 6, књ. 16,
Источно Сарајево, 2005

Марко Недић КЊИЖЕВНИ КРИТИЧАР И ЊЕГОВ ЕСТЕТСКИ ИДЕАЛ

Поштовани пријатељи!

Уз искрену захвалност члановима жирија који су изабрали моју књигу *Чарање и ѿлешење ѿриче*, у издању „Филипа Вишњића“ из Београда, за ово значајно признање, изузетно је важно да већ на почетку истакнем да ми је веома драго што награда носи име књижевног критичара и есејисте Николаја Тимченка (1934-2004), чија личност и дело чине част српској књижевној критици и култури нашег времена.

Николај Тимченко био је један од најдоследнијих и истовремено у друштвеној јавности најмање експонираних тумача нових стваралачких путева српске књижевности друге половине претходног века. Иако је, по диктату политике, у изразито идеолошком времену наше културе, живео и радио у Лесковцу, а не у Београду или у Новом Саду, на пример, како би доликовало критичару његових опредељења и способности, његова критичка реч имала је одјека у свим срединама у којима се ценио аргументован аналитички и вредносни суд о тумаченим делима и важним поетичким променама кроз које је у другој половини 20. века пролазила наша књижевност. Стабилан и достојанствен духовни и етички профил овог критичара, његово познавање кључних теоријских начела модерне књижевности и психолошка и интелектуална чврстина његове личности, којом је превазилазио животне тешкоће кроз које је пролазио, омогућили су му да свет књижевности и уметности посматра из много шире и универзалније културолошке перс-

пективе од оне коју му је наметала идеологизована стварност.

Чињеница да је својевремено био активан сарадник часописа *Дело*, које је важило за модерно оријентисано књижевно гласило, затим *Савременика*, који је у почетку излажења неговао традиционалне књижевне вредности, доцније и часописа *Књижевност*, у којем су помириване могућне поетичке искључивости претходних гласила, веома је значајна за сагледавање потпунијег стваралачког портрета Николаја Тимченка. Као критичар изграђеног духовног сензибилитета, он се држао става да полазна тачка у оцењивању књижевних дела првенствено треба да буде њихова естетска оствареност. На основу те чињенице и на основу његових изворних критичких опредељења при тумачењу и оцењивању нових остварења српске књижевности друге половине претходног века, може се закључити да је његово основно мерило у оцењивању нових књижевних дела произишло из плуралистичке тежње да се она сагледају у потпуности својих унутрашњих односа, веза и међусобних условности.

Као критичар модерног духовног сензибилитета, он се држао начела да полазна тачка у оцењивању књижевних дела првенствено треба да буде њихова естетска оствареност, а не њихова припадност одређеном тематском, жанровском или каквом ванкњижевном усмерењу. Највећи број критичких тумачења стога је посветио ауторима који су доприносили унапређивању и модернизацији конструктивних принципа књижевног израза, Миодрагу Булатовићу, Данилу Кишу, Бориславу Пекићу, Драгославу Михаиловићу и другима. То га, међутим, није спречавало да, полазећи од препознатих уметничких вредности, кључног критеријума сваког објективнијег критичког процени-

вања тумачених књига и одређених књижевних појава, изузетне уметничке домете проналази и у књижевним делима оствареним стандарднијим наративним средствима, у делима Бранка Ђопића или Михаила Лалића, на пример, односно да и у њима открива много модерније конструктивне могућности него што се то потврђивало у дотадашњој књижевној критици.

Иако је дуго изгледало да име Николаја Тимченка у нашој књижевној јавности неће оставити онакав траг какав је заслуживало, трајни резултати његовог критичарског опредељења постале су његове књиге које се односе на модерне гласове у српској књижевности, као и на она остварења која су, упркос своје препознатљиве књижевне фактуре, култури свога времена даривала висока уметничка достигнућа. Нажалост, његове књиге су, као последица идеолошке епитимије у којој се задуго налазио њихов аутор, објављене тек после његове смрти. Сагледане у збиру, оне данас, захваљујући Задужбини „Николај Тимченко“ која је њихов издавач, сведоче о изразитој критичкој и методолошкој сигурности овог аутора, о тачним и аргументованим оценама које су пратиле његова тумачења књижевних појава и о његовом ставу да је дијалoшка култура и дијалoшка комуникација међу људима и међу писцима једна од незаобилазних основа спонтаног развоја стваралачке и уметничке мисли у књижевности и култури.

Дозволите ми сада да кажем неколико речи и о књижевној критици као значајној духовној дисциплини не само нашег књижевног времена, дисциплини која најчешће, у друштвеној и медијској стварности, не добија оно место у хијерархији књижевних и културних вредности које јој објективно припада

Најнепосреднија обележја која књижевни критичар Тимченковог кова уноси данас у своје текстове условљена су, поред духа времена који се спонтано укључује у сваки уметнички организам, на једној страни доживљајем књижевног дела као непоновљиве језичке и уметничке творевине и, на другој, критичкометодолошким опредељењем и могућношћу успешног обликовања личних критичаревих ставова о књижевности у форми критика, есеја и студија. Књижевно дело као специфично организован и функционално усмерен уметнички текст, и књижевна критика као својеврстан ауторски говор о њему, међусобно су комплементарни књижевни ентитети. Књижевна критика настоји да открије битне одреднице на уметнички начин индивидуализованог језика, да препозна и осмисли сврху и логику његове унутрашње организације и садржине, да наслути смисао постојања свеукупне уметничке структуре и њеног књижевног значења. И још више, да доспе до оних његових слојева који представљају његову поетичку доминанту, ону његову особину која у тематском, структурном и естетском смислу најодлучније обележава његов облик и уметничку оствареност. Некада се поетичка доминанта налази у изабраном предмету и садржини текста, у његовој складно развијаној и изведеној причи, у књижевним ликовима и њиховим међусобним односима, и то је у прозним делима најчешћи случај, некада у њиховом језику, стилу, ритму и њиховим специфичностима, некад у посебно осмишљеној композицији и морфологији текста, на крају у његовој семантичкој равни која обједињује све претходне слојеве и открива и потврђује њихов уметнички смисао.

Свако успело књижевно дело јавља се, дакле, као нова могућност изабраног предмета, као нова могућност композиције, језика, стила и значења и

ауторове способности да језичку материју успешно преобликује у уметничку структуру. У времену у којем живимо, у којем се више не апсолутизују нормативне поетике, свако појединачно књижевно дело зато и тражи посебна и својој посебности одговарајућа критичка мерила и методе. Савремена критика полазећи од самог текста као релативно самосталног стилског и обликовног реалитета произашлог из ауторових конструктивних и имагинативних способности и традицијског и поетичког низа на који се ослања, свој одговоран суд о делу гради на основу његовог претпостављеног или оствареног унутрашњег јединства. Другачије речено, виђење дела изнутра, без методолошке, генерацијске, поетичке и друге врсте искључивости, са жељом да се доспе до најзначајнијих слојева текста и његове уметничке остварености, како је то чинио и Николај Тимченко, данас представља примарни критички пут ка суштини његове вредности. Спољни разлози настанка књижевног дела укључују се у поље интересовања релевантне књижевне критике само уколико су функционално утрађени у његову структуру и у њен општији књижевни смисао, уколико језичким уметничким и обликовним средствима адекватно исказују дух, унутрашњу везу и сензибилитет књижевног времена у којем је дело настало и дух и сензибилитет времена на које се оно односи. Постојећу везу и условљеност између мањих јединица и целине текста данашњи критичар посебно испитује, упоређује и тумачи, јер и у њима види један од кључних разлога настанка књижевног организма и ауторове способности да језичку материју успешно преобликује у уметничку структуру.

У великом броју могућних критичких приступа у данашњем времену савремена критика нужно открива и наглашава оно што битно одређује

суштину књижевног текста, што мења устаљену творачку праксу одређеног књижевног периода и, у времену у којем и књижевност и критика све више губе ону врсту значаја коју су некада имале, а то је несумњиво данашње време, непосредно доприноси потпунијем разумевању тумаченог дела и развоју саме књижевности и културе у којој оно настаје. Такву критику писао је и Николај Тимченко, због чега смо му изузетно захвални.

(Тимченкови дани, Лесковац,
9. децембар 2017. године)

Јован Пејчић БЕСЕДА О МОЛИТВИ И МОЛИТВЕНОСТИ СРПСКОЈ

Поштовани скупе, браћо и сестре!

Молићвеност као појам и као стање долази из речи *молићва* као њеној основици и суштини, као простору ван којег молитва не доспева до свог језика, до значења. Према томе, прво начелно питање на које треба одговорити – јесте: Шта је молитва?

Одговори светих ови су:

Молитва је „отварање срца Богу“, „одговор на љубав Божју“, „сусрет с Богом лицем у лице“, „разговор и заједништво с Богом“. Молитва је, казује Јован Златоусти, „светлост душе, лечник страсти, небеска водиља... Она весели срце, успокојава душу, изазива страх од казне, учи смерности, доноси спознање греха; једном речју – украшава човека свим добрим, прекривајући душу различитим врлинама...“ За Јована Лествичника, молитва је „сапостојање и јединство човека и Бога“; за Евагрија Понтијског, она је „усхођење ума ка Богу“; за Пајсија Величковског, молитва је „светлосни зрак духовног сунца, почетак сопствене мудрости и откривање Божје“; за Светог Николаја Жичког, „молитва је додир душе с Богом“.

Молитва је, коначно, „сабраност која отвара човеково биће према висини, али и према другом човеку“. У временима лоше самоће, какво је наше доба – вели Павел Евдокимов – „једино под миром молитве човек може да разговара са другима, да покаже говор који је постао лице, поглед који је постао присуство“.

У *Сћослову йодвижничко-йносеолошком*, отац Јустин Поповић написао је: Молитва је „тихо пристаниште где време не ратује са вечношћу“.

Два значења има ова мисао аве Јустина. Она, прво, каже да у молитвама влада вечност сама; друго, да је молитвеност вечно стање човеково. У суштаствености и сажетости својој, одређење Светог Јустина Ђелијског сједињује, међутим, претходна два у ново и треће значење, у над-значење, које гласи: молитва је у *Једном* – време и Вечност, човек и Господ, немир и Мир. Јер, најпре, изговара је *човек* (богочовек у човеку); потом, човек је изговара из свога *немира* (из страдања, од воље); и коначно, изговара је он у *времену*.

У времену – то значи да је *исторично* све што долази из људи и *ог* људи: историја је судбина човекова овде на земљи.

Описао сам трансцендентни карактер молитве, али то није једина њена димензија. Мимо других стварности, молитва је и *шексѿ*, или најпре текст: човек који се моли пре свега је човек који се *изражава* – он се речима обраћа Богу, апостолима и арханђелима, светитељима, вишој сили, Другом. Као онтологију и циљ, ово обраћање има, при томе, и своју специфичну форму и стил, наиме следи закономности уз чију се помоћ успоставља као језичко-семантичко, као *есѿејско* биће.

Како, дакле – то је сада друго начелно питање – ствар молитве стоји са литерарнога гледишта?

У систему врста које изграђују појам књижевности, место молитве донекле је издвојено. Она је поетско-реторски жанр с извесним сталним својствима унутрашњег и спољњег порекла која јој, и онда када се јави као функционални елемент обухватније књижевне структуре, обезбеђују самостално постојање и деловање. Срж молитве по прави-

лу је лирска, а ту лиричност карактерише изразита осећајност, експресивност исказа и речи.

На другој страни, молитвени исказ беспривно је *ауџобиоџрафски*, с тим што је говор молитвеног *ја* на један апсолутан начин обележен, предестинисан топосом недостојности (молбени тон). Ова особина условљује да се природа молитве остварује „искључиво“ као *монолошка*.

Одавде почиње парадокс молитвеног жанра: то је монолог који се објективизује као *обраћање*, значи као *разџвор*, као макар унутрашњи *дијалоџ* – са Богом, са светитељем-заштитником, са својом душом, уопште са Другим.

Даље, извор поменуте *џрамаџичности* органски се преноси с ове на све друге њене равни, на језичко-стилску колико и на егзистенцијалну. То је разумљиво: вишепланост структуре молитве предредџена је утемељујућим значењским односом *човек – Боџ*, који, опет, са своје стране, подразумева двојну артикулацију света: како у теолошко-философском тако и у уметничком аспекту молитве.

Двојна артикулација о којој је реч проистиче из у суштини онтолошке опозиције *земља – Небо*, *време – Вечносџ*, *исџорија – Поезија*... Али у молитви као тексту ове овако бинарно дате стварности појављују се у свом *јединсџву*, као *виша синџеза* људског и божанског, историјског и безвременог, а елементи кроз које молитва као литерарна врста то постиже осведочују њен својеврсни историјски реализам.

Никаквога реализма, међутим, не може бити тамо где нема догађаја, где нема приче, где се узело време. Ако се, још, мисли на *исџоријски* реализам, конкретно време и познати простор избијају као нужни са-чиниоци, такоређи сигнали не само књижевно-молитвословнога обликовања, већ и *сџварностиа*, прагматично-повеснога, *уџи-*

лишарној слоја молбенога говора: несклоњиви фон свакога текста, па и молитве као текста, представљају писац и тренутак настанка текста: дух тога тренутка и карактер писца откривају друштвену улогу, значај и људска стремљења молитвеника.

Не треба се, према томе, питати има ли, поред синтагми о молитви као „вечности самој“ и „вечном стању човековом“, које смо нашли тумачећи схватање Светог Јустина Ћелијског – има ли, поред таквих синтагми, места за *историју*.

Знамо: све што је историјско, временско је – бива и пролази. У историји, само је пролазност вечна. Ако је молитва „тихо пристаниште где време не ратује са Вечношћу“, како говорити о молитви и историји?

Шта је историја?

Термин „историја“ значи: испитивање, испитивањем стечено знање, обавештење, наука, описивање, приповедање. Као наука, историја је организовано знање – истражује и систематизује радње људских бића које су се збиле у прошлости. По томе, вели Робин Колингвуд, историја је „прогрес ка рационалности, који је истовремено напредак у рационалности“.

Рационалности, међутим, па ни њеног напредка, нема тамо где власт не држе чињенице. Чињенице су највећа светиња историје – једино се њима она бави: открива их, проучава, повезује. Сва достигнућа и све грађевине историје као науке почивају на утврђеним и проверљивим чињеницама. Под силом узрока и последице, јер то је највиши закон њихова рађања, развитка и самопотврде у времену, чињенице историје постоје и трају – по заклетви историчара – као непомерљива сведочанства чији крајњи задатак јесте да у једној сукцесији без краја, у есхатону века и света, показује људском роду како настаје садашњост.

Чини ли то и молитва?

По патријарху српском Данилу Бањском, не постоји молитва која се, на путу ка Божијем услишењу, не удружује са чисто људским, земаљским чиниоцима. Ово сазнање, изнето у *Слову о кнезу Лазару*, утолико је важније што чини реалним закључак да општи молитвени дух српске средњовековне књижевности, да најфиније нити српске духовности иду подруку с историјом као са својом судбином, сведоком и знамењем.

Заиста, као у житијима и летописима, похвалама и записима, повељама и родословима, службама и канонима, тако се и у молитвама сачувала духовна, свештена, владарска, морална историја српског народа. Исписана узвишеним, празничним језиком, ова *молићвословна* историја плете се, кроз векове, све од самих вапаја и завета српских – Господу и угодницима његовим, светима света и српским светима, истини и правдољубљу Божјем и човечјему.

Разуме се, васпоставити дух и повесницу српске књижевности кроза само један вид њене присутности, кроз *молићву* и *молићвеност*, издвојити ту присутност и поћи за њом приметно је, али није немогуће и није без смисла: кад овладате целином, сваки њен део живо потврђује целосно биће предмета.

Са ове тачке гледано, карактер српских молитава указује се као тројствен: најпре у метафизичком, онда у етичком, на крају у народносном смислу. Међу мени познатим молитвама, нема ниједне која, прво, не слави хришћанску, општеправославну веру у Бога и у Њиме саздан свет. Друго, немамо молитвеника који се „на догледу Божјих светова“ предаје најопштијем и посебном, занемарујући људски лично и богочовечанско у себи. Треће, све српске молитве саздају свој космос и израз вазносећи светињу националног живота –

навек живу, борбену колико жртвену и покајну повесницу народну.

Из овога тројственог основа израстају сви молитвени текстови српског средњег века. У питању је духовно, православно, изворно историјско и културно наслеђе, оно које је *Законом правилом* и Немањиним молитвама за отечество започео Свети Сава, а наставили га краљ Стефан Првовенчани, Доментијан, Теодосије Хиландарац, краљ Милутин, Архиепископ Данило Пећки с ученицима, Јефимија, патријарх Данило Бањски, Јефрем монах, деспот Ђурађ Бранковић, патријарх Арсеније Трећи Чарнојевић, и уз њих многи данас непознати писци, по звању најчешће монаси.

Две одлике, при томе, прате најстарији слој српске молитвене књижевности. Прва је морфолошког порекла. У доба свога јављања и у првим вековима постојања, молитва код Срба, наиме, није самостално дело, није књижевна творевина по себи, већ сегмент, део веће целине – житија, повеље, службе... Друга структурна особина значајна је бар исто толико и гласи: писци молитава нису уједно и молитвеници.

Навешћу најизразитије примере. Тако, Свети Сава је аутор, а молитвеник је његов отац Велики жупан Стефан Немања у монаштву Симеон; у списима Доментијановим и Теодосијевим Свети Сава троструко се појављује у улози молитвеника: као принц Растко, као монах па архиепископ Сава, а онда, највише и пресудно, као Свети Сава; у житијима Данила Пећког молитвеници су краљица Јелена и њени синови-краљеви Драгутин и Милутин; Цамблаков молитвеник је краљ Стефан Дечански; у биографији коју је написао Данилов ученик молитвеник је цар Душан: први пут као краљевић, други пут као краљ, трећи пут као цар Душан Силни; исти поступак карактерише све списе о кнезу

Лазару: он је молитвеник, а састављачи су Данило Бањски и његови последници, по имену махом незнани...

Промену уводе Монахиња Јефимија и Димитрије Кантакузин. Од њиховога књижевног доба, од краја XIV, односно почетка XV столећа, у српској молитвеној књижевности влада начело потпуног јединства молитвеника и писаца молитава.

Треба, на крају, и то рећи: молитвени дух какав се уобличио у средњем веку, у српскоме се књижевноме стварању никада више није изгубио. У XVI, XVII, XVIII столећу Божидар Вуковић, Гаврил Стефановић Венцловић, Захарија Орфелин и Јован Рајић дали су незаменљив печат изворноме молитвеном изразу, док су XIX век обележиле, свака на свој начин, отаџбинске и личне молитве Карађорђева, Његошева, књаза Милоша Обреновића...

У прошлом, двадесетом веку, свој узвишени поетско-религиозни глас поменута баштина има у индивидуалним и националним молитвама таквих свештених и мирских великана српске цркве и књижевности какви су: Петар Кочић, владика Николај Велимировић (Свети Николај Жички), Бранислав Нушић, Иво Андрић, Исидора Секулић, ава Јустин Поповић (Свети Јустин Ћелијски), митрополит Амфилохије (Радовић), Ђуро Шушњић, епископ Атанасије (Јевтић), Светлана Велмар-Јанковић, Ранко Рисојевић, Новица Тадић...

Тако, молитвено српско наслеђе је – време и историја и, такође – вечност у времену и у историји.

Благослови, Господе, српске молитеље старог, новог и будућег века.

(Септембра 11. 2023. године у оквиру манифестације „Гирилицом“ Будва, Црна Гора)

Сунчица Денић ЈУБИЛАРНА ГОДИНА УЧИТЕЉСТВА У ВРАЊУ

Поштовани професори и учитељи, ђаци Учитељске школе у Врању, поштовани сарадници и студенти Педагошког факултета у Врању, драге колеге и гости!

Ове 2016. навршава се 70 година од почетка образовања учитеља у Врању. Сложићемо се: традиција од седам деценија није мала! Њоме ми нашу референтност и данас промовишемо као једну од највреднијих. Учитељска школа која је почела са радом 1946. године, пратила је својеврсну друштвену али и професионалну евалуацију; прерасла је најпре у Вишу педагошку школу, па Педагошку академију, да би 1993. године достигла ниво факултета, јединог и веома значајног не само за град Врање, не само за Универзитет у Нишу у чијем је саставу, већ за читаву земљу. Она, то стално истичемо, јесте својеврсна вишезначна стратешка образовна и научна тачка, граничан наш образовно-научни и културни браник који окупља младе са ширег региона наше, али и суседних земаља.

Генерација која може да нам служи за пример управо је данас са нама. Рекло би се да су овде представници једног од најуспешнијег периода овог заната. Они су сада пример, а о томе ћемо више од њих чути, како је могао учитељ, поред редовних обавеза и активности у остваривању наставног програма, да шири и развија идеју образовно-васпитног рада у свим сегментима живота деце, одраслих и старијих. Ово што ћемо од њих чути нису само сећања и успомене, мада ни то није безначајно, већ су и могући модели за савремене

учитељске, васпитачке и уопште наставничке генерације студената и њихових наставника.

Поштовани пријатељи, драге колеге,

У Србији имамо учитељске и педагошке факултете који су израсли на традицији образовања учитеља, на традицији учитељства и много више од једног века. Дакле, ако бисмо тако мерили капацитете и снагу на коју можемо да се ослонимо, били бисмо међу најмлађим (да не кажем, најмањим) званичним образовним институцијама ове врсте. И Јагодина, и Ужице, Сомбор и Београд, а нарочито Призрен, на пример, али и градови где те школе нису прерасле у факултете, имају дужу традицију од установе у којој смо ми данас. Но, не замерите ми ако, поучена старим рукописима и летописима, као и нешто мало доступним и прештампаним књигама које о томе говоре, да баш данас поменем и вежем традицију учитељства са нама месним и култним манастиром Светим Прохором Пчињским, у којем је кроз векове постојала школа за монахе. Поједини су, осим богослужбеног примењеног образовања, ширили опште учење, тј. поучавање писмености на терену. У 19. веку манастир је био центар из којег се ширила просвета на остала места. У селима око манастира било је више школа но у самом Врању, иако је Врање и тада било највећи културни центар у околини. Ни близина Скопља и традиције учитељства у њему, и тада обједињеног географског простора у облику Јужне и Старе Србије, није од мале важности за ову нашу актуелност.

На срећу, Врању је припало то јединствено регионално уједињавање и институционално утврђивање преко тада чувене Учитељске школе, до, рекла бих, опет, сада битног Педагошког факултета.

Честитам онима који су данас овде са највећим искуством!

Хвала Вам што сте подржали ову идеју, како бисмо направили лук од 70 година дуг, а широк, шарен и раскошан, баш као природа у мају!

У име Педагошког факултета у Врању, уз моју радост да смо се окупили овде, желим вам пријатан дан, успешан рад који ће бити утврђен рукописом и књигом!

Свима још једном честитам јубиларну седамдесету годину!

(Педагошки факултет у Врању
Универзитета у Нишу,
4. мај, 2016.)

Миливоје Павловић ДУШАН МАТИЋ КАО ПЕСНИК ОТВАРАЊА

Драги пријатељи, још и заувек пријатељи Душана Матића,

Има посве мало великих стваралаца нашег простора који су тако надахнуто и тако аутентично тврдили, и безумно, деценијама, доказивали како је Србија Европа и како је, такође, Европа усред Србије, као Душан Матић.

Нико се, од српских и европских модерних писаца, није толико ужасавао граница, свакојаким уосталом наших ограничења, као Душан Матић, тај култни исписник Десанке Максимовић, Растка Петровића и Милана Коњовића, исто, као и они, рођен 1989. године. Имао сам давно, и садашње задовољство, уосталом, да разговарам са Душаном Матићем, нашим легендарним професором слободе, антидогматизма, Србије и на Истоку и на Западу, једнако. И када се, и сада, присећам тих интервјуа од пре двадесетак година, увек ми се чини да је високи седи песник из Улице војводе Добрњца 26, са погледом на Ботаничку башту, упркос свима, а нашим свакојаким социјалним и културним околностима насупрот, одувек тежио за легендом Србије пре и после свега.

Али Србије толерантне, мудре, налик на Пијемонт.

Управо је Матић, што се често заборавља, понављао како се и кочија Кошут Лајоша - после пропасти мађарске револуције, пред налетом аустријске војске - затекла, спасоносно и заштитнички у Ђуприји на Морави.

Матић није само заживота биолегенда. Баш обрнуто, и сад, толико година после смрти најум-

нијег модерног песника српског, све се више и доследније показује, а богме и доказује, како је био у праву: Србија је усред Европе, и Европа се, исто, драматично, брани усред Србије.

Матић је, романтично и умно, писао како је Србија, ових давних датума, живела, писала и умовала усред аустроугарске, и уопште туђе, блокаде после 1908. године. Тада се, упркос свима, свакако читао Кнут Хамсун, а конфекцијска одећа стизала је из париских модерних магазина.

Никада Матић, најутицајнији наш мислилац, није био актуелнији, богатији, пророчански загледан у оно што се зове, и код њега такође, сутра.

Овде је, драги пријатељи, 26 Матићевих цртежа. Махом, из приватних колекција. Матић је, унеколико, био налик на Змаја: тако је усрдно и радосно расипао свој дар и своје виртуозно перо. Већ знате: 26 је магичан број Матићев. Становао је онде где га је, сем Драшка Ређепа и моје маленкости, походио још и Милосав Мирковић, и Бора Радовић, и Радован Поповић и Велимир Лукић, и Јован Христић, и Слоба Павићевић, у Улици војводе Добрњца, преко пута Ботаничке баште. И, исто се јасно види, 26 је број дељив са 13. Било је 13 надрелиста, међу којима Матић, јединствен и свакако непоновљив, заузима место на левој страни. Онде где је срце.

То срце се вечерас отвара пред вама, раскошно, богато, неописиво.

(Поводом изложбе цртежа
Душана Матића, Нови Сад,
11. новембар 1992. године.)

Драган Жунић

КЊИЖЕВНОСТ, СМИСАО И МЕРА

Поштовани чланови породице и пријатељи Николаја Тимченка, даме и господо, колегинице и колеге, драги пријатељи!

1. Част ми је да Вам се обратим у овоме тренутку, у овоме својству, у овоме граду и на овоме месту.

Настојим, попут многих од вас овде, да свој лични живот живим под високим, пространим и светлим сводовима уметности. Свој професионални живот, пак, проводим између тврдох зидова естетичких, културолошких, социолошких и херменеутичких истраживања уметности, у тесним и полумрачним „ћелијама“. То би требало да буде, ако јесте, такозвани срећни спој склоности и љубави, с једне, и професије и занимања, са друге стране. Посебно сам се бавио, и још се увек бавим, неким питањима античке естетике; утопијском идејом естетичкога хуманизма, а сада изградњом једне теорије естетске културе и историје култура из перспективе естетске културе; проблемима уметности у друштву односно друштва у уметности, укуса и образовања укуса; књижевности и идентитета, посебно националних, и односом национализма и српске књижевности; темом књижевности и сазнања и херменеутичким проблемима интерпретације симболичких творевина, пре свега уметности, а првенствено књижевности.

2. Књигу Причање смисла: књижевност и сазнање, за чије хитро уобличавање и појављивање захвалност дугујем уреднику издања, колеги Јовану Пејчићу, и издавачу г. Милану Арнауту, започео сам једним парадоксним исказом: „Књи-

жевност није форма сазнања. Књижевност може бити извор најдубљих сазнања о људскоме свету.“ Шта сам овиме хтео да поручим? Чини се да људи у својим вољним и невољним животима, шта год да раде или не раде, вазда, суштински, трагају за смислом и за мером (ако наговештени смисао већ не садржи и наслућену меру). И вазда тумарају (о чему бих могао и сам да посведочим сопственим малим случајем). Тако, док већина трага бесловесно, инстинктивно, неосвешћено, хватајући се посредујуће сламке изгубљенога циља и, углавном, сурогате непронађенога смисла, неки то тегобно трагање успевају (а да при томе нису бољи од претходних) да доведу до чулнога израза, до представе или до појма: у уметности, религији, философији. За разлику од потоњих, религије и философије, уметност онамо, до слутње смисла, слутње целине (али без губљења и занемаривања живе појединачности), доводи „целога човека“, са свим његовим духовним, душевним али и чулним моћима односно слабостима. Уметност, дубоко верујем, јесте један од најљудскијих начина трагања за смислом. Књижевност, као уметност јесте пут који води откривању најдубљих тајни човеков света и живота, али не на нивоу чињеница и појмова (што је посао методолошки суспрегнутих форми науке односно философије), већ на нивоу смисла. О томе прича књижевно дело. Истраживање књижевности чини се унеколико лакшим него истраживање других уметничких врста, али само стога што књижевност користи медиј језика, који сматрамо освојеним и присним јер је најближи свакодневном говору. Осим тога, често се чини да књижевност остаје у оквирима миметичкога, подражавалачкога поступка, који је већини, опет, наводно близак, јер његови резултати наликују нашим представама и искуствима из снакодневља. Варљиви утисци и

варљива нада! Наиме у овоме погледу књижевност представља исто тако сложен и загонетан предмет истраживања и интерпретирања као и друге уметности, чији се језици, додуше, морају нешто посредованије превести на дискурсивни, појмовни језик георије и науке. Јер, и књижевност је, као уметност високо трансформисана грађа света живота (ако је уметност), па захтева увек посебно припремљене, гупке и профињене поступке тумачења – ради разумевања смисла који је у њеним делима (и у садржини њиховој и у форми, тј. у трансформисаној грађи), из духа времена наслућен, и стваралачким преобликовањем, објективираан; или је пак наслућено и наговештено његово одсуство – апсурд; или се, коначно, његово идеолошко и маркетиншко кривотворење књижевно деконструише.

Далеко сам и од помисли да сам се приближио тајни интерпретирања књижевних дела ради разумевања смисла отеловљенога у њиховој садржини и њиховој форми: Ја сам само, можда несмотрено, закорачио у то подручје, годинама покушавао да на различитим мотивима и темама испитам ову велику могућност – разумевања смисла духа времена и смисла захваћенога књижевним делима; конкретније: смисла митологије, обичајности, нашега односа према повести, према даљој или ближој прошлости, и према оваквој или онаквој са времености; заправо, разумевања, ни мање ни више, него: смисла људскога избивања у свету. Претежак задатак! И ато су моја очекивања морала бити скромна. Ова књига је „извештај“ о тим мојим покушајима тумачења и разумевања.

Колико сам успео у својим настојањима, остаје читаоцима и критичарима књиге да процењују. Чланови жирија за доделу Награде „Николај Тимченко“ сматрали су оваква „високоризична“ књига заслужује ту награду. (Ја се, сада већ нескром-

но, надам да је она као онај „добар коњ“ који има стотину мана, за разлику од онога који има само једну.)

3. Мени одлука жирија, тј. додељивање ове награде, ипак представља потврду какве-такве ваљаности онога што радим. Али, представља за мене и част. Због чега би додељивање Награде „Николај Тимченко“ требало да представља, и мени представља, част?

Наиме, ја сам на основу бављења неким радовима Николаја Тимченка, и писања о њима, пре нешто више од две године, овде, у Лесковцу, на трибини о књижевном и мисаоном опусу Николаја Тимченка, између осталог, рекао да „и поред застрашивања и претњи, проглашавања за јеретике, па и нескривљених, неправедних патњи, јавно изговорене речи критике, оних најбољих, а то су они који мисле и делају у складу са умом, и њихов неугасиви ‘етички оптимизам’, ипак имају подстичућу снагу у отпору тиранији, властодржачкоме претпостављању личних интереса општем добру, њиховоме самопроглашавању за ‘месије’“, „дакле у „оспоревању ауторитарних моћи“, и да, својим личним примером, сам Николај Тимченко поручује да - и у немогућности умнога дијалога са властима и средином, при увиду у немогућност рационалнога уређивања света, и при животном избору повлачења уз усуд несхваћености – да чак и онда тихи рад ума има смисла, па, дакле, и онда када се привремено не види и не чује од естрадне буке псеудо-политике, псеудо-уметности, псеудо-философије и назови-живота.

Када о нечијем делу и о самој аутору изговорите и напишете онакве речи, онда вас добијање награде која носи његово име, поготову када ви сами нисте изложени свим оним професионалним и животним искушењима којима је он, нажалост,

био изложен, мора испунити осећањем почастованости. То осећање свакако је додатно појачано и свешћу о високим стваралачким и истраживачким дOMETИМА и угледу мојих претходника-лауреата.

4. А из таквога осећања почастованости про-исходе и најискренији изрази захвалности, које ја упућујем:

уреднику и издавачу ове моје књиге, њеним рецензентима, члановима жирија, онима који су о књизи говорили (данас посебно колеги и сараднику Предрагу Цветичанину) или ће говорити о њој, Задужбини „Николај Тимченко“, граду Лесковцу, и, наравно, свима онима који својим присуством данас, или – у спречености да непосредно присуствују свечаности – својим лепим жељама, честиткама и подршком, заправо исказују поштовање, овога пута посредством моје књиге, Николају Тимченко, и тиме свакоме духовноме напору који при-помаже у раскривању смисла нашега опстанка у оскудним временима, у посрнулим заједницама и у помућеним надањима.

Драго ми је што са свима вама могу да поделим задовољство због тога што ми је ова награда додељења, уз нескривену сету што онај чије име награда носи није могао имати сличних задовољстава. И дозволите ми да се са овога осветљенога и светлога места повучем у одавно изабрану сенку тихога рада на великоме духовном пољу, и невеликих очекивања.

(Тимченкови дани, Лесковац,
12. фебруар 2011. године)

Горан Максимовић ПУТОВАЊА СВЕТОГ САВЕ

Поштовани светосавски српски народе,
Драги грађани Приједора!

Познато је да у свијести сваког историјског народа постоји представа о најузвишенијој и незамјењивој личности, чије постојање и дјелатност прераста у симбол националне судбине и народносног идентитета, укорјењује се у темеље свеколиког државног стварања и постојања, у живу старину народне прошлости и поуздани путоказ будућности. Ако је то истина, а вјерујемо да јесте, онда је српски народ таквом свијетлом и узвишеном круном могао да овјенча само Светога Саву Немањића. Знамените и крупне личности из прошлости својом појавом и дјелом сачињавају непрекинуту и бескрајну књигу историје. Путују без путева и путеви се за њима рађају.

Према доступним историјским изворима Свети Сава је рођен између 1170. и 1175. године у благородној лози Немањића, као трећи и најмлађи син великог српског жупана Стефана Немање и "богољубиве" Ане (у монаштву Анастасије). На крштењу је добио вишезначно и звучно име Растко, које је по много чему најавило будући његов грандиозни "духовни узраст" и судбински значај за конституисање српске државе, цркве и нације. Црквена и културна историја Срба увелико је потврдила истину да је Свети Сава био по много чему први у своме роду. Двије његове мисије остале су без премца у нашој националној историји. Од године 1199. и састављања *Карејској шиика* постао је први српски писац и оснивач српске средњовјековне књижевности. Док је најзначајније његово књижевно дјело

Житије Светиої Симеона, написано као три почетне главе у оквиру *Синдучничкої тийика* 1208. године. Од године 1219. и проглашења у Nikeји аутокефалности српске цркве, био је први српски архиепископ и утемељитељ самосталне средњовјековне српске православне цркве.

Наведене далекосежне и племените националне мисије: црквена, државничка и књижевна, увелико су биле условљене још једном значајном особином, о којој ће у овој бесједи и бити нешто више ријечи. Свети Сава је био први наш велики путник, тако да се слободно може казати да је на путевима духовним и земаљским протекао читав његов живот. У младости је најприје обилазио и спознавао многе предјеле своје отаџбине, нарочито док је био управитељ Хумске земље (Поморавље, Дубочицу, Ибар, Рашку, Зету, Хум и Приморје). Прво велико и судбинско путовање Савино представља тајни одлазак у Свету Гору 1192. године и замонашење у руском манастиру Светог Пантелејмона. Пошто је убрзо прешао у грчки манастир Ватопед, Свети Сава је најприје затражио одобрење игуманово да пропутује и упозна читаву Свету Гору. Познато нам је да је обишао све светогорске манастире, те да се на крају успео и у само подножје Атоса, највећег светогорског врха, гдје је спознао истинску противурјечну љепоту медитеранске природе, али је ту осјетио и снажну духовну екстазу, која је сасвим била обузела његово младо, али истински побожно биће и највећим дијелом одредила његове касније животне и духовне циљеве.

У раној младости, Свети Сава је у кратком размаку, у два наврата посјетио и Цариград, тадашњи центар хришћанског свијета и православне духовности и културе. У другој византијској престоници, у егејском граду Солуну, године 1204. архиепископ Константин Месопотамит, каснији

велики Савин пријатељ и један од најодличнијих његових узора и покровитеља, посветио га је за архимандрита у цркви Свете Софије, која је важила за једну од најљепших тадашњих грађевина византијске архитектуре и читавог православног свијета. Очигледно је да се Свети Сава у Солуну осјећао пријатно и срећно, као да се налази код своје куће, те да му је овај знаменити и живописни медитерански град донио још много тога значајног и лијепог у животу. Други пут је допутовао у овај драги и блиски град петнаестак година касније, одмах по повратку из Никеје 1219. године, гдје је посвећен за архиепископа српског. Приликом тог другог боравка у Солуну, Свети Сава је радио на коначном редиговању рукописа *Номоканона*. Остало је записано да су приликом тог посљедњег сусретања, Сава Немањић и Константин Месопотамит, провели многе часове заједно у свеколиким дружењима и разговорима, највише о књижевности, о тадашњим свјетским збивањима, ратовима и политици, а нарочито о уређењу и управљању аутокефалном српском архиепископијом, за шта се Свети Сава као што знамо управо тада спремао, а што ће му касније бити од велике помоћи кад се вратио у Жичу и кад је организовао непосредни црквени живот на простору српске архиепископије.

Различити су били разлози бројних Савиних путовања, али је најчешће у њиховој основи била радозналост његовог духа и жеља да упозна нове и непозанте крајеве. Најчешће је то била његова намјера и истинска духовна потреба да се на светим мјестима укријепи у вјери и надахне у аутентичној Христовој постојбини, да се сусретне са блиским људима и просторима који су му били драги, али су га на путовања неријетко покретали и неки практични државни, национални и животни разлози и

циљеви. Једанпут је то било тражење у Цариграду дозволе за подизање манастира Хиландара, други пут дипломатско посредовање између Србије и њених сусједа Грка и Мађара, трећи пут мирење завађене браће Стефана и Вукана. Наглашавамо и то да су Савина путовања често била плод његовог обављања црквених мисија док је био на дужности архимандрита у Хиландару и Студеници. Најважније у том погледу је било његово поменуто путовање у Никеју 1219. године, када је тражио право за оснивање аутономне или аутокефалне српске цркве, као и бројна друга каснија путовања која је организовао док је обављао дужност првог српског архиепископа.

Можемо показати да је у тим бројним путовањима Свети Сава ишао библијским стазама. Обишао је Грчку, Палестину, Египат и Синај, а у два наврата 1229. и 1234. посјетио је и Свету Земљу. Видио је мјесто Христовог рођења Витлејем, а затим и Јерусалим и Христов гроб, био је на мирском Сиону, у гласовитој и у пјесмама опјеваној Гетсиманији, Јудејском подгорју, Јелеонској Гори, Галилеји, Јордану, Назарету, Таворској Гори и Никеји. Обилазио је многе и одличне цркве и манастире, међу којима је била и Лавра Светог Саве Освећеног у пустињи недалеко од Јерусалима. Као велики мисионар и просветитељ, као дипломата и државник, јер уистину је све то био, Свети Сава је на путовањима дочекиван са почастима, а заузврат је богато даривао богомоље и дијелио убогим, обнављао старе и подизао нове манастире (у Акри и Јерусалиму). О томе рјечито свједочи учени Доментијан кад описује Савин сусрет са јерусалимским патријархом Атанасијем, приликом другог путовања у Свету Земљу: "И по ранијој навици убогих и богатих стече се сав град чувши за долазак Преосвећеног. А патријарх га узе од цркве Господње, и са њим прими духовно

и телесно весеље, и тако оде у свој манастир, ка светоме Богословцу; и опет тамо сатвори радосно славље са братијом велике Лавре Светог Саве.”

Једна од највећих путничких жеља Светог Саве била је да посјети гласовиту и тада надалеко чувену Александрију, познату између осталог и по томе што је некада у њој живио апостол и јеванђелист Марко. Остварио је ту жељу тек на свом другом путовању у Свету Земљу 1234. године. Кад је из Јерусалима допутовао у тај славни и велики медитерански град дочекан је са највећим почастима. Примио га је са братским поштовањем александријски патријарх Григорије Први, који је био један од четворице васељенских патријарха. Иза тога је Свети Сава обишао више монашких насеља у либијској пустињи. Боравио је у Теби, Мареоту, Скиту, Суру, Египту и Каиру. Записано је да га је у Каиру са највећим почастима дочекао тадашњи египатски султан Малек Ел Ђамил, који му је обезбиједио и пратњу за путовање до Синајске Горе, на којој се, према библијском свједочењу у *Светом Исусу*, Свевишњи огласио Мојсију и саопштио му десет заповијести. У повратку је Свети Сава препловио узбуркано Сиријско море, прошао кроз малоазијске крајеве и стигао до Цариграда.

Савини биографи наводе да је тада намјеравао да опет посјети Свету Гору, али је одустао од те намјере, можда баш зато што је био болестан и што је наслутио да му се ближи тренутак вјечног упокојења, тако да је одмах кренуо у отаџбину, преко Бугарске, у нади да ће тамо стићи жив и да ће умријети међу својим најближим. Можемо казати да је и Савина смрт била симболична, како то великом путешественику и приличи, упокојио се у вјечности у бугарској престоници Великом Трнову 14/27. јануара 1235. године, да би његове земне остатке, српски краљ Владислав, Савин братић,

пренио у отаџбину и сахранио га у манастиру Милешеви 1237. године. Ни по окончању земног живота, Свети Сава, како је то записао његов први биограф Доментијан, није престајао да буде "светилник свога отачаства", тако да се његов светиљски култ веома брзо раширио по свим српским крајевима.

Земни остаци Светог Саве почивали су у Милешеви, показујући своје чудотворне моћи, све до 27. априла/10. маја 1594. године, када су га Турци, по наредби осиног а лаковјерног Синан-паше, однијели на Врачар у Београду и јавно спалили, вјерујући да ће тако заплашити српски народ и пољуљати његово светосавско опредјељење. Како то обично у таквим приликама бива тај сурови и безумни чин имао је супротно дејство и само је појачао култ Светог Саве међу Србима, а на мјесту ломаче Савини потомци су му саградили узвишени Храм, на понос и углед читавом хришћанству, чија звона данас оглашавају звуке православља гласније него икад, а на све четири стране овоземаљског свијета, те до самог неба гдје их може слушати и бесмртна Савина душа и сени свих његових и наших сународника.

Остало је записано да је Дан Светог Саве (Савиндан) прослављан као школска свечаност још 1735. године, јер су наречене године, на тај дан, ђаци у Сремским Карловцима били ослобођени наставе и позвани да се на свечаности моле српском просвјетитељу Светом Сави. Према неким претпоставкама исте те године је у манастиру Кувеждин на Фрушкој гори настао и текст „Светосавске химне“, а сачинио га је епископ вршачки и карловачки, Јован Глигоријевић. Данашњи текст углавном познајемо из једног преписа под насловом „Песн свјатитељу Сави Првом, архиепископу серпскому“ из Манастира Кувеждин из 1832. године. Препис је

сачинио јеромонах Силвестер Вучковић, а пронашао га је 1910. године у Хиландару прота Стеван М. Димитријевић. Култ Светог Саве нарочито је снажно почео да се шири у српском народу после 1775. године када га је Карловачки Синод уврстио међу српске народне свеце. Након тога су разне значајне институције националне културе и просвећивања осниване баш на Савиндан. Посебно овом приликом издвајамо двије међу њима: Српску гимназију у Новом Саду 1810. године, као и Матицу српску у Пешти 1826. године. Књаз Милош Обреновић је својом наредбом озваничио Савиндан као школску славу 1823. године. Одмах иза тога, од те треће деценије 19. вијека, Свети Сава је полако али сигурно улазио у бројне српске образовне институције, постајао је заштитник и покровитељ српских школа, као и званична школска слава. Најприје у Земуну 1812. године, а затим и у таковској Србији од 1841. године, када је кнез Михаило Обреновић законом утврдио обавезе свих школа да сваке године обиљежавају дан упокојења Светог Саве као своју крсну и школску славу. Тако успостављена школска слава Светог Саве почела је да се шири у осталим тадашњим српским земљама: Далмацији, Боки Которској, Црној Гори (под покровитељством књаза Данила Петровића Његоша од 1856. године), Херцеговини, Босни, Славонији, Срему, Барањи, Банату и Бачкој, по Старој Србији и Мађедонији. Познато је да је први нотни запис "Светосавке химне" оставио композитор Корнелије Станковић после светосавске прославе у Бечу 1858. године. Обиљежавање Савиндана као школске славе непрекидно је трајало све до 1945. године, да би у периоду комунистичке власти у авнојевској Југославији, Дан Светог Саве престао да се обиљежава као школска слава. Од деведесетих година 20. вијека тај драгоцен датум изнова је враћен у школске календаре

у Србији и Републици Српској, а са њим као да је изнова васкрснуо нови талас духовности и преданости српског народа своје вјековном идентиту и својој православној вјери.

Након Доментијана и Теодосија, који су још у средњем вијеку оставили вриједне текстове о Светом Сави, каснија српска књижевност, усмена и писана, често је на различите начине обрађивала лик овог нашег највећег светитеља. Управо је у Доментијановим записима по први пут наглашено стварносно утемљење народних предања о апостолским путовањима Светог Саве. На основу тога прота Стеван Димитријевић је и закључио да је „манастир Студеница био само свратишни кров Светог Саве, молитвено одмориште за духовно освежавање, а да је све време проводио у народу, у живој цркви“. Поменута усмена народна предања, претежно су имала форму поучних прича и пословица, као и бројних лирских пјесама. Међу силним дјелима, која су често знала бити сасвим неуједначена по умјетничком квалитету, али су увијек искрено била одана слављењу личности светитеља, посебно издвајамо надахнуте лирске пјесме Јована Јовановића Змаја, Војислава Илића, Алексе Шантића, Милоша Црњанског, Васка Попе, Миодрага Павловића, Матије Бећковића и сл.

Српско народно стваралаштво оставило је бројне вриједне записе о Светом Сави, а овом приликом посебно издвајамо приповијетку "Свети Сава и ђаво", коју је записао Вук Стеф. Караџић, а објављена у другом и допуњеном издању књиге *Српских народних њриповједака* (прво издање у Бечу 1853, а друго издање такође у Бечу 1870. године). Када је неком приликом путовао преко једне планине, Свети Сава је сусрео ђавола који није хрио да му одговори на Божији поздрав, нити на питање „како је“, већ му је казао да би желио да

ради „баштованлук“ само кад би имао „мршаве земље и каквог побратима“. Свети Сава му се понудио за ортака, а ђаво је то прихватио само под условом да увијек „начине уговор“ коме ће шта од урода припасти. И тако су засадили црни лук, па купус, кромпир, пшеницу и виноград, а грамзиви ђаво је сваки пут тражио погрешно и припадало би му оно што није доносило урод. Кад су садили лук тражио је да му припадне оно изнад земље, за купус је тражио оно што је порасло у земљи, за кромпир опет оно изнад земље, а за пшеницу оно што је у земљи. Кад су на крају засадили виноград Свети Сава му је понудио да одабере „чорбу или густижу“, а ђаво се опет преварио и затражио „густижу“, али се тада у јаду досјетио и у ону цибру је налио воду па је испекао ракију. Кад је то видио Свети Сава сркнуо је једном, други, трећи пут, па је благословио ракију и прекрстио се, а ђаво је на то узвратио ријечима: „Вала, баш то је стару лијек а младоме бијес“, али је након тога ишчезао и више се никад није појављивао тамо гдје је Свети Сава ходио или тамо гдје би чуо да постоје попови.

Наглашавамо овом свечаном приликом да је и српско црквено сликарство на достојан начин било инспирисано ликом Светог Саве, тако да су до данас, а према постојећим сазнањима српских историчара умјетности, сачувана 42 портрета која су настајала још у средњем вијеку, а налазе се као живописи у српским манастирима, у Милешеви, Студеници, Споћанима, Дечанима, Пећи. Најранији и данас најпознатији међу сачуваним Савиним живописима потиче из Милешеве, а настао је још за његовог живота највјероватније у трећој деценији 13. вијека.

Наглашавамо овом приликом да и касније, подједнако у доба робовања под Турцима, а затим и у потоњим временима, готово да није било нијед-

не српске цркве и школе без Савиног лика. Упркос различитим живописачким стилевима, који су нарочито доживљавали иновације у барокној епоси, иконографски лик Светог Саве сачувао је ону првобитну, добро познату средњовјековну основу, у којој је представљен као архијереј и као учитељ, издуженог и испошћеног лица, као просвјетитељ и философ, продуховљеног и благог погледа пуног разумијевања и љубави. Поред свега овога, важно је нагласити да је не само црквено, него и грађанско српско сликарство често обрађивало портрет и дјело Светог Саве. Када ово говоримо увијек имамо на уму магистрално уље на платну, ненадмашну умјетничку слику великог српског сликара Уроша Предића из 1921. године познату под називом „Свети Сава благосиља Српчад“.

Познато је да је са тих бројних путовања Свети Сава слао и многа писма, али су на велику нашу жалост у каснијим стољећима нестала и изгубљена. За сада нам је познато да је само једно од њих сачувано до наших времена и да представља можда и најстарије познато писмо у српској књижевности уопште. Упућено је из Јерусалима, највјероватније са његовог другог путовања у Свету Земљу (1234-1235), оцу Спиридону, игуману манастира Студенице, а испуњено је непосредним ријечима и мислима, искреном бригом и љубави за свој народ и цркву. У том писму Свети Сава јавља да је срећно са пратњом стигао у Јерусалим, али да је болестан и да ће чим се опорави и предахне кренути даље у свом поклоничком путовању. Том приликом преко гласника послао је игуману Спиридону лијеп поклон "крстић са Христовог гроба и појасић".

Можемо устврдити да су у помињаним бројним народним предањима достојно обиљежена Савина многа путовања, па су топоними са његовим именом раширени по многим српским краје-

вима: Савин крст, Савина трпеза, Савин камен, Савин бор, Савина глава, ријека Сава и читава наша питома и плодна Посавина, Савини извори, Савин лаз, Савинац, Савине вериге, Савине чесме, Савин кук и Савина вода, Савин лакат, Савин крш, Савино брдо, Савино врело, Савино поље, Савина и многи други. Све то нам казује да Свети Сава и данас путује у мислима својих потомака по српским земљама, те да нема ниједне стопе српске земље гдје га и у овом нашем времену, ако се добро загледамо, не можемо угледати и сусрести. Можда баш и зато, због те љубави према путовањима, у народним причама често је наглашавано да је бродарски занат био омиљен Светом Сави, те да је посједовао благородну моћ да умири немирно море и стиша олујне вјетрове, као што је посједовао снагу да потопи бродове на којима су пловили велики грешници.

Има ли тајне у том Савином опредјељењу да путује и упознаје нове земље? Ако се изнова присјетимо почетне мисли да велике и значајне личности из прошлости исписују бескрајну књигу историје, онда је јасно да тајне нема. Сава Немањић је само видио даље и боље од других. Гледао је кроз вијекове и вријеме. У путовањима је препознао начин да упозна друге, како би боље упознао себе и свој народ. Учећи нас да будемо радознали духом и отворени према свијету, да будемо срдечно дочекивани путници, учио нас је како да постанемо гостопримљиви и благородни, учио нас је како да будемо и останемо достојанствени и поштовани, јер само тако смо способни да спознамо вијекове и миленијуме, те да уђемо и заувјек останемо у породици одабраних и великих народа.

Увијек када смо кроз историју слиједили Савин пут били смо у љубави међу собом и поштовању са другима, а наша држава и народ живјели

су у тихом изобиљу поднебља које нам је подарено од Неба. То је свеколики услов да она српска књига историје и у будућности буде непрекинута и бескрајна.

Нека нам је срећан и благословен Савиндан!

(Светосавска академија у
Приједору, 26. јануара 2020. године)

Вељко Брборић
ДВА ВЕКА СРПСКОГ РЈЕЧНИКА
– СЕЋАЊЕ НА ЖИВОТ И
ДЕЛО ВЕЛИКОГ ВУКА

Поштоване даме и господо, браћо и сестре, уважени црквени великодостојници, поштовани званичници Републике Србије и града Лознице, поштовани учесници Скупа слависта и Научног састанка слависта у Вукове дане, драги ученици наших школа, поштоваоци лика и дела Вука Стефановића Караџића, српског језика, књижевности и културе

Организатори и домаћини овогодишњег 85. Вуковог сабора учинили су ми изузетну част када су ме позвали да будем овогодишњи саборски беседник. За професора који три деценије ради на најстаријој Катедри за српски језик у Србији, на Филолошком факултету у Београду, нема и не може бити веће части. Говорити у Тршићу, на тршићком саборишту, о творцу српског књижевног језика, о непоновљивом Вуку, о великом прегеоцу, страдалнику и жртвенику, подвижнику и хероју – који је српско национално обележје – јесте и велика одговорност. Шта рећи о ономе чији је лик са брковима и штулом, и за Србе и српски језик планетарним делом, отишао у легенду. Шта рећи о ономе чији лик знају сви образовани и сви Срби без школе. Нема грађана Србије ни у матици ни у расејању а да не знају за непоновљивог и јединственог Вука. Велики је број језичких стручњака широм света, посебно словенског, који су се Вуку дивили, Вука цитирали и о њему писали научне чланке и књиге. То је библиографија без броја.

Равно је два века, тачно двеста година, како је Вук Караџић издао капитално дело и једну од најзначајних и најцитиранијих књига српске културе – Српски рјечник. Српским рјечником и потоњим књигама, претежно народне књижевности, али и другим вредним делима Вук нас је увео у тада културну Европу. Тада је Србија, у романтичарском заносу ослобођења, захваљујући делима великог Вука и објављивању српске народне књижевности постала културни феникс Европе. Европа се дивила Србији, српском херојству, народној књижевности и култури. Вук је био радо виђен гост културних центара Европе и сабеседник најпознатијих и најутицајних личности. Вреди рећи да су то биле значајне године српске историје, то су и за Европу били велики и важни догађаји. Вук је из Беча променио слику о тадашњој Србији, био је језички и културни визионар целе нације.

Знала га је Србија и оспоравати, па и забрањивати, а Европа га је ценила и славила. Вук је тада био највећи српски Европљанин и европски Србин. Никада лакше српске књиге нису превођене на европске језике.

Србија се и данас одужује великом заслужнику, тако ево 85. пут заредом у Вуковом и нашем Тршићу, на Вуковом саборишту, у Подрињу, уз Троношу, с поносом и достојанством чувамо успомену на лик и дело незаборавног Вука, који се одласком у Беч жртвовао за национално и културно достојанство српског народа. Говорећи о Српском рјечнику, осмоструки академик и један од највећих српских лингвиста друге половине двадесетог века, Павле Ивић написао је и ову реченицу: „Чак се не може навести ниједно друго дело у историји српске културе које би одиграло већу улогу као прекретница, као полагање темеља” (поговор Рјечнику, стр. 19). Ми бисмо додали томе да – када је темељ добар –

остатак грађевине је сигурнији, лакше је бити неимар.

Није непознато да сваки народ има своје великане, своје препородитеље, преважне и незаобилазне појединце који га задужише за потоње векове и поколења. Ипак, мало је народа који имадоше такву људску громаду као што је код нас био тршићки геније. Вук је српско национално обележје, утемељен је у националну културу, па нико не спори да је уз Светог Саву и Његоша најзначајнија личност српске културе и српске историје. Оне културне историје коју су касније оснажили Тесла и Миланковић, Цвијић и Дучић, Белић и Андрић, Црњански и Селимовић, и други значајни умови – трајни понос Србије.

Вук је од полуписменог пастира из Тршића стигао до почасног доктора Универзитета у Јени, постао је члан неколико престижних европских академија, великог броја знаменитих научних друштава Европе, био је окићен златним медаљама и ордењем најзначајних културних центара тадашње Европе, вреди рећи и да је врло млад добио руску националну пензију. Био је и бескућник и сеобар, делом је обезбедио бесмртност.

Домаћинско и патријархално васпитање, завичајни одгој, национална свест, лична храброст и харизма, осећај одговорности и патриотизма навели су Вука да се ухвати у коштац са озбиљним националним и културним пословима и да Европи и Србији покаже шта смо и ко смо, како се понаша одговорно и озбиљно, саборно и сабрано и како се великим личним пожртвовањем и одрицањем може надоместити озбиљни културни заостатак и како се може надокнадити пропуштено, посебно ако знате колико вредите и ако имате шта показати другима.

Нога и штупа му нису дозволиле да ратује, па се одважио да из Србије оде у Беч и из Беча мења Србију и свест о Србији. Реформисао је српски језик и правопис, прикупио и забележио комплетно благо народне књижевности и спасио од заборава непроцењиву вредност наше историје и културе.

Ко је био Вук најбоље сведоче неспорни подаци из његове биографије: старином Дробњак из Петнице, рођен у Отоманском царству, умро у Хабзбуршкој монархији, педесет радних година провео је у Бечу, увек је истицао православну веру, супруга Ана Краус била је Немица, најбољи пријатељ и побратим Хрват и Словенац, на глави је носио турски фес, а остаће запамћено да је сахрањен са руским крстом. Учио нас је култури и саборима, не поделама и мржњи. Поштовао га је цео европски културни свет, посебно словенски и германски.

Вук је без премца у нашој културној историји – од његове сетве и данас убирамо плодове: написао је и објавио прву збирку народних песама, прву граматику српског језика, први речник нашег језика, прве рецензије, први српски буквар, био је први акцентолог и дијалектолог, био је увек први и најбољи. Н. Томазео је написао да је Вук обавио више послова него читава Академија.

Као илустрацију Вукове величине напоменућемо да су Иво Андрић и Меша Селимовић написали засебне књиге о Вуку.

М. Селимовић каже: „Случај, који ствара велике људе, довео је Вука на једно од највиднијих места наше историје. Кад већ, због болесне ноге и штупе, није постао четовођа ни погинуо у борби са Турцима, кад се због поодмаклих година није могао уписати у гимназију у Карловцима, дошао је 1813. године у царствујући град Беч, једну од главних европских метропола. Случај га је чувао за

важније задатке. Све остало после преласка у Беч није случајно” (Селимовић 1986: 17).

И поред свега Вук је био дуго критикован у Србији, понајвише у црквеним круговима, ни власт га није мазила. Остале су забележене и остаће запамћене све забране које му је удесила тадашња Србија. Међу забранама нашла се и она да се у Србију не смеју уносити књиге које су написане „по ортографији списатеља Вука Стефановића Караџића”. Знао је Вук критиковати и власт!

Када га је пред крај овоземаљског живота посетило педесетак ђака, за 76. рођендан и 50-годишњицу рада, Вук им је кратко рекао: „Моја је сва и голема плата ако сам добра народу учинио и ако се тим народ наш ухасни.” Ни мање речи, ни веће поруке!

Сабрана дела и целокупна сабрана и објављена Вукова Преписка представљају велико благо. Право је чудо коме је све Вук писао и ко је писао њему, чудо је и како је то сачувано. На тај начин добили смо драгоцену сведочанства о Србији тога периода, преко 11.000 страница текста и преко 7.000 писама. Истраживачима остаје да се тиме озбиљно баве, има ту свакојаким драгуља.

И зато је национална обавеза да чувамо дело нашег генија, да овде у Вуковом и нашем Тршићу, уз Вукову родну кућу и Вукову спомен-школу, уз помоћ Центра за културу Вук Караџић из Лознице и новоотвореног Образовно-културног центра Вук Караџић у Тршићу, уз помоћ Вукове задужбине, негујемо дело Вука Караџића, да чувамо и негујемо српски језик, да се старамо о српским обичајима и култури, да окупљамо ђаке и студенте, научнике и културне делатнике, домаће и стране слависте и да јасно кажемо како је Тршић важно место на свеукупној мапи Србије.

На два века од Вуковог Српског рјечника, тек минулог августа, Србија је била домаћин Светског конгреса слависта. Окупила је слависте из 43 земље, њих око 1200, практично из свих држава где има славистике као научне дисциплине. Специјална тема Конгреса био је Вуков Српски рјечник, Конгрес је пратила и изложба свих српских речника, она је од јуче, овде, у Тршићу.

Неки од светских слависта и данас су у Тршићу. Остаће запамћено да је пре неки дан, слависта из Индије рекао, по завршетку Конгреса, баш овде у Тршићу да постоји на једној реци у Индији свето место и да, ако га посетите идете у рај. После боравка у Тршићу он рече да то место неће тражити, јер је завет испунио у Тршићу. Мора ли нас Индијац учити да је Тршић свето место! Тако смо барем још нешто научили – остаје нам само да утврдимо градиво!

И да нагласим. Вук Караџић је реформатор српске ћирилице. Урадио је то по Аделунговом начелу и на идејама Саве Мркаља. Наша обавеза је да ћирилицу чувамо и негујемо. Легитимно је чувати и неговати језике националних мањина и стране језике. Али брига о ћирилици, матичном писму српског језика је наш национални приоритет. То је морална обавеза!

Стога не разумем и не могу разумети оне којима смета Закон о службеној употреби језика и писма, све неуређено се мора уредити, а оно што је национално и при том угрожено ваља штитити. Заштита и неговање ћирилице није забрана латинице. Шта је ту спорно?

И још нешто. Завичајност и лична одговорност обавезује ме да се осврнем и кажем још неколико не баш пријатних реченица. Почећу од Вукове тврдње да „на свијету нема љепше земље од Србије, ни љепшег мјеста од Тршића“.

Шта смо то ми, Вукови потомци урадили да Тршић, неспорно место свеколике природне лепоте, као и многа места по Србији и у Републици Српској остају без младости. Вукова школа у Тршићу је скоро без ученика. Српство је препуно школа које су пред затварањем, многе смо већ затворили, биће нам потребно више катанаца од школских табли. Број садашњих и будућих првака озбиљно је национално упозорење.

Шта смо урадили да Србија више није тако лепа, не бар као у Вуково време или ми данас мислимо другачије, посебно српска младост. Је ли главна идеологија младих у двадесет првом веку само да напусте Србију, посебно ако може са нешто школе и да се иде у бели свет. Ко ће читати и анализирати некада култну песму Алексе Шантића - Остајте овде.

Историја нас је научила да је Србија, пре сто година, на почетку двадесетог века, остала без младости, тада су је однели Балкански ратови и Први светски рат. У двадесетом веку смо лутали и ратовали, помало се и консолидовали, селили се и тражили нови идентитет.

После сто година, на почетку двадесет првог века, Србија поново остаје без младости – сада у миру. Одласком младих и најбољих ми остављамо нацију без будућности?

Свему томе допринео је и моћни свет. Можда смо нешто и грешили, има и наше кривице, али казна која је Србији намењена вишеструко премашује српску кривицу. Помагали смо другима унижавајући себе, другима смо давали национални идентитет, запостављајући свој.

Ипак, морамо веровати да ће се то поправити, то је важан задатак. Задатак је свих, институција и појединаца, да се о томе старају, брига о младима је сетва, од сетве до жетве има се шта радити и

нека тако буде. Зар није и Вук више пута рекао – не да се, али ће се дати.

Не могу да не кажем и ово. У Србији медији данас контаминирају свест. Нико не пише о томе да је Универзитет у Београду међу 2% најбољих на свету, па нација и не зна како се зове и како изгледа ректор Универзитета у Београду, али зато имамо свакодневне извештаје о „медијским иконама”, о „крешталицима, старлетима, неважним јадницима и најсумњивијим појединцима”, они су у свакоминутном и свакосатном директном преносу. Велики проблем Србије је таблоидизација и ријалитизација. То су процеси добро планирани и моћно осмишљени. Србија мора наћи снагу да им се одупре, не мислим да их ваља забранити, али Србија ће имати будућност ако такви садржаји постану ефемерни и ако се вратимо правим вредностима, а није тешко знати шта су нам приоритети. Зар се не може утицати и на укус нације, зар се не може, како рече Вук, одвојити жито од кукоља. Мало храбрости и добре воље води ка решењу.

И да закључим речима Ђуре Даничића, најбољег и највећег Вуковца, речима које је Даничић упутио омладини у Пироту, 1880. године.

„Што сам год радио, радио сам по дужности својој. И вас молим да чините сваки своју дужност. За отаџбину се не гине само на бојном пољу. За отаџбину се може умирати на сваком корисном раду. И оно што смо који узели на се, или што нам је пало у део, дужни смо радити свом снагом својом, свом крепосћу своје воље. И кад тако извршимо сваки своју дужност, онда ћемо одужити народу дуг који му дугујемо.” (Књига Ђуре Даничића 1976: 219).

У нади да ћемо колективно и појединачно „одужити народу дуг који му дугујемо” захваљујем вам се на пажњи, да Бог дâ да долазимо у Тршић,

да негујемо српски језик, да добро радимо, да се добру надамо и да нам се добрим врати.

Живи и здрави били – НА МНОГАЈА ЛЈЕТА.

(Беседа на 85. Вуковом сабору, Тршић, 16. 9. 2018. године)

Бранко Стојановић О ХУМОРИСТИЧКО-САТИРИЧНИМ ОСОБИНАМА КАПОРОВЕ ПРОЗЕ

Знано је да је Капор писац кога би требало опорезовати (ударити му глобарину звану ПДВ) због вишка духовитости, што понегде прелази у грохотан, но редовно безазлен, доброћудан смех. Те литерарне особине, којих и у књизи *Смрћ не боли* има у изобиљу, истицали су многи критичари и писци. А како и не би кад су управо те особине једна од прозних доминанти овога писца.

Већ поводом Капорове књиге *И грује љриче* (1973), Игор Мандић је записао: „Између носталгичних скица, пуних сјајних учачања и благе ироније којом поантира скоројевићевске менталитете, Капор је израстао у сатиричког писца који ме својом оријентацијом и капацитетом највише подсећа на Иља и Петрова”.

Покаткада се испод наоко лаких персифлажа Капорових крију и иронијско-циничне инвективе. Одлазећи нпр. у ратом захваћену Херцеговину, Капор је био принуђен да одговори на веома непријатна и злонамерна питања једне даме за коју „мир нема алтернативу”. „Дама је”, опет, пише Капор у цртици „Акација”, објављеној у књизи *Смрћ не боли* „припадала чувеном удружењу ‘Мајки у црном’, које нису никада ни имале деце”. А питање је гласило каквог уопште смисла има гинути за тамо неке кршеве где и нема ничега вреднога. *А зайишани ѿада одговор хишан даге*: – Не вреди жртвовати живот за комад земље! — рече акација гледајући свисока на комад земље у својој саксији.

Само када би му било до тога, Капор би из својих књига могао да изажме неколико свешчица одличних афоризама, *својих, ѿосвојејих* (у зна-

чењу: *прихвати́ти као своје*) и *шућих*. Ево неких, среда узетих из књига *Хачо*:

У времену мржње, најважније је не подлећи мржњи; Међутим, у највећој невољи су деца из мешовитих бракова! Испоставило се, наиме, да су им диде усташе, а деде четници;

Европа и Америка су васпитавале своју децу на Снежани и седам патуљака - ми на седам офанзива!;

Мада на мађарском Капор значи зачин, нећу да будем у свакој чорби мирођија;

Кратке приче за малу нужду! Дуже прозне форме за теже пробавне проблеме!

Имајући развијено и однеговано чуло за анегдоту, виц, досетку, језичке и фразеолошке обрте, а будући да његова „упијачка моћ је застрашујућа“ (Рајко Петров Ного), Капор се никада није устручавао да све што чује, види, што прочита и доживи, а што у себи садржи иоле комике, унесе у своје књиге, по принципу: шалу на страну, а хумор и смех у књиге. Иако би се дало расправљати о ауторству неких слободније парафразираних, цитираних или преиначених израза и реченица у Капоровој прози, он је све то сматрао општом својином, које никако није могао да се одрекне. Прича (или анегдота) која, у једном времену, кружи градом, *припада* и *ономе* ко је најлепше исприча и ко најбоље усклади њен стилематично-стилогени потенцијал са својом вокацијом, поетичким намерама и природом свога дара. Поводом утврђивања ауторства, помињући бомбоњеру која кружи као глава шећера, али и хумореску о њој која кола планетом, Капор у *Самцу* пише да ју је Сервантес први пут прочитао код једног непознатог бугарског хумористе у софијском „Стршљену“, а онда је у Тел Авиву, под својим именом, објављује Ефраим Кишон, потом Џорџ Микеш у Лондону, а затим је препливала

океан и, за једну Нову годину, нашла се у »Вашингтон посту», овога пута с потписом Арта Бакволда, чије је презиме, због погрешне транскрипције, код нас познатије као Бачволд. Поучна прича, и о (не) сумњивом ауторству и о транскрипцији.

(Бранко Стојановић, „О хуморисичко-сатитичним особинама Капорове прозе на примеру романа Елдорадо“. У: *Сйоменница академику Моми Кајору*, Академија наука и умртности Републике Српске, Бања Лука, „2013, ГрафоМарк Лакташи)

Драган Радовић ГМИТАР ОБРАДОВИЋ

Свет је овај дебелим засторима подељен на нас и њих, на наше и туђе, на сцене и гледалишта, на извођаче и посматраче, на створено и виђено. Једни би да се допадну другима, да стекну наклоност, популарност, разумевање, славу. Други би да стичу узор, да разумеју, да се поистовете, да славе... Када се застори помере, када се завесе подигну, почиње авантура стварања. На том фиктивном трагу одвајања, на тој невидљивој фолији између оствареног и остварења – настаје уметност.

Неке уметности чекају своју публику; стрпљиво, истрајно, па, као старо вино и старо злато, што више трају, више вреде. А неке ефемерне лепоте, ко вилини коњици, заблистају, и ако до чаробног споја са гледалиштем не дође, остају као празна сећања на потрошену снагу, проћердане моћи, прохујалу младост, испуштену прилику, неискоришћену шансу. Сведочанства на незауостављиве домашаје чувају пожутели папири, затурене архиве, прашњаве успомене.

На лелујавој барци што по бујичавој матици врлуда између обала Вечног и Тренутног, између настојања извођача и очекивања посматрача, плове они који се обраћају погледу, који видом спајају обале, гледањем мире супротности...

Уметници отплове, а дела им, ипак, остану.

Кад се нека велика звезда угаси, њена светлост још годинама путује кроз простор и време. Ова космичка истина често замени испразне и патетичне фразе о делу оних драгих људи који су нас оставили у неправедном животу да га истрошимо не узалудно свакодневље.

Умро је Гмитар Обрадовић, сликар. Његов атеље са врха Јужног блока у Лесковцу сада хладно гледа на парк и на споменик ослободиоцу. Овог августа, врели север гура своју даљину (на коју Гмитар није пристајао) и покушава да је, кроз замагљена стакла уметничке радионице, удене у недовршену слику што још на штафелају чека немиран, широк потез уметника. Уместо свих очекивања, црни кист ставио је тачку на недовршено.

Сценограф по образовању, дизајнер и сликар-пејзажиста са платнима изузетне колористичке раскоши, причао је своју ликовну истину заљубљен у природу, у првом реду у лепоте урбаних пејсажа, у раскош власинског приобаља, те у завичај – жупско село и богато шљивовско виногорје.

Предан, страсан и вредан, он је, ето, испричао своју повест, пружио дугу преко суморног неба које није успео да разведри – ни животом, ни топлом, духовитом речи, ни својим делом. Иза себе оставио је богат опус, завидан списак награда, много изложби, бројне пријатеље, децу за понос...

Оставио нам је и велику обавезу да студиозно, озбиљно, хладне главне, али страсно – гледамо на његова дела...

Он је сада у друштву оних којима се баве историја и наука. А историјом и науком баве се потомци како би вратили дуг и окајали грехе. Гмитру дугујемо ретроспективе, каталоге, монографије... И помене у души. Оне обичне, људске – помене по мери Гмитра Обрадовића.

(У Лесковцу, 2008. године)

Данило Коцић ИЗБОР

Бирајући људе с којима се дружимо, нехотице бирамо своју судбину, осликавамо свој карактер и исписујемо своју, али и туђе биографије!

Мера је једино кадра да из прошлости узме и запише суштину људске природе, одбаци сувишности и упути нас у вечиту тајновитост наше планете.

Избором отуђености и самозаборава, опредељујемо се за једну страну природе. Оно што понекад радим најближе је тишини. У тишини, као у другом свету, човек медитира, разврстава слике прошлости и чека нову тишину, да благосиља нови живот у новом свету!

Можда је, у ствари, читав наш живот, свет који нас окружује, део милосрђа, без објашњења, спојен са оним што се назива простором добра, али и пределима зла. Због тога је, ваљда, и разумљиво што је човек подељен између добра и зла, таме и светлости, баш као и у она далека, тајновита времена.

За најближе смо зрно песка у којем је саздан читав свет! Тек када будемо сазнали шта су урадили уметници затворени у своју усамљеност и своје стрепње, отпочињемо да им верујемо, да их уважавамо. Појављује се светлост на крају шумарка и почињемо да верујемо како смо на правом путу. Пролази страх, долазе нада и спасење, а онда се негде, из далека, на неком тек пробуђеном пропланку чује лавез дивљих звери, рађа се нова стрепња и тада почиње и наше ново рађање или умирање. Заувек смо или излечени или, пак, вечито рањени.

„Младост брза беше као мастило... Језичак на ваги беше младост... Смрт је плаћена унапред...

Жестока вечна надо... У снегу сличне вејавице беше младост. (Божидар Шујица).

- Цели живот је један велики апсурд! – помислих. Шта би се, на пример, догодило с нама да немамо прошлости, ни будућности, већ само садашњост у којој смо сами одговорни за себе и своју судбину. Можда се не би догодило ништа необично. Све теже бисмо проналазили књиге које бисмо читали до краја!

У једном дану старачких успомена, посматрам сенке без предмета и облака. У разумевању највеће тајне, тајне човека, исходишта и добра и зла, и подвале и подлости, и величини морала и неморала, трагам за својим коренима. Давно сам схватио да су наше судбине и ниске великих сеоба и опасности од духовног пропадања. Зато се вреди супроставити забораву, која је присутнија што нам је памћење краће.

Мој нови страх, у ствари, није нови. Све стрепње су нестале много, много раније. Тај свет страха из детињства као да је поново изронио у чудо. Из уснулог детињства, из удаљене прошлости, призивам родитеље да ми помогну. Њих нема!

Нестаје мој пут наде и пут снова! Само пожутеле фотографије и дуго, неправилно дисање!

(У Лесковцу, маја 2000. године)

Саша Радојчић У ЧИЈЕ ИМЕ ГОВОРИ ПЕСНИК?

Питање у чије име говори песник на први поглед као да спада у она питања која напросто провоцирају брз одговор: песник говори само у своје име; неко би, осетивши да се у питању крије још нешто, додао: данас, песник говори само у своје име. Тај одговор, а поготово његов додатак учињен из опрезности, ипак не бисмо смели да оставимо без даљих питања. Има нешто у њиховој брзини и лакоћи, што нас наводи да тражимо појашњења.

Реч данас сугерише да није тако било јуче, али сугерише и да је онај ко то изговара сигурнији у истинитост својих речи него што би био када би рекао увек и у свим временима. Јер, не само данас, неповерење према општим исказима представља облик разборитог отпора логици идентитета. И добро, ако је тако, како је ствар могла да стоји јуче, кадаје реч о томе у чије име говори песник?

Ако није говорио само у своје име, песник је говорио (и) у име неког колектива. У најмању руку, он је могао да полаже право да говори у име колектива, право да његов говор има општије важење. Тражећи примере, не морамо да идемо у веома старо доба, када је песник могао да говори - у име цркве, династије или свог добротвора и заштитника. Пре само 150-200 година, класицистички песник је могао да изговара универзалне етичке или метафизичке истине и да претендује да говори у име свих; могло би се сликовито рећи, као да је човечанство проговарало кроз песникова уста. Првоборци романтизма су нас потом научили да се „човечанство“ састоји од многих народности, и да се песник, одређен и омеђен језиком којим говори, не само обраћа одређеној публици с којом дели

језик, већ и да је заступа. Песник говори у име (свога) народа. Велику одговорност, дакле, песник носи на плећима и по класицистичком и по романтичарском схватању. Бити гласноговорник колектива - замислимо које варијације су ту све могуће, у зависности од тога како широко одређујемо колектив (нпр. као класу или као неку другу друштвену групу) - та идеја очигледно није у сагласју са кругом представа на које смо данас навикнути, и према којима је песник индивидуалист који говори у своје име.

У Дисовим двома за живота објављеним књигама песама срећемо не само говор модерне индивидуе (у збирци Утопљене душе), него и напор да се поново говори у име колектива (у збирци Ми чекамо цара). Када [тесму Јутарња идила започиње стиховима „Имао сам и ја веселих часова, / Није мени увек било као сада”, и када у Нирвани обухвата једним погледом целину актуелног и бившег бића („И све што је постојало икад. / Своју сенку све што имађаше, / Све што више јавити се никад, / Никад неће - к мени дохођаше”), Дис говори у своје име. Болно песниково Ја средиште је, извор и увир света његове песме. Но, у песмама из збирке Ми чекамо цара песник настоји да каже Ми. То што нам се чини да је са мање успеха умео да каже Ми него Ја, не долази толико одатле што би у начелу било теже певаги у име колектива него у своје име, колико заго што такво певање већ почетком двадесетог века личи на углавном закасниели рефлекс.

Наравно, изговарање Ја (или Ми) још ништа не мора да значи. Најважнији песник наше класицистичке традиције, сав у напору да искаже универзалне етичке истине, Стерија, своју најличнију песму, Надгровије које је наменио самоме себи, остварио је а да ниједном није употребио заменицу Ја. Са друге стране, у многим приликама када је хтео да говори Ми, испостављало се да његови

савременици нису били спремни да се с том заменицом поистовете. Заменице, рекосмо, још ништа не значе, песма није замена за нешто друго и важније, она је за песника прва и најважнија.

Ма како да говори, песник улаже себе целог. Али у чије име?

Данас се заступају најразноврсније идеје, па изгледа да је могуће тврдити чак и то да песник не говори више ни у чије име, да је он само обични артиста који вешто слаже стихове и песме које се више не тичу никога, не говоре никоме, и у којима песник, ни сам себи не верујући, мрмља нешто неодређено себи у браду (или се дере у ветар, резултат је исти). Али том екстремно скептичком ставу, коме на руку иду савремене филозофске теорије које од своје прагматичке нужде граде врлину, противи се песничка интуиција и песничко искуство. Да, не може се више бити гласноговорник, ма како уско одређене групе. Да, напуштена је илузија о јединству и целовитости Ја које проговара у некој песми. Да, између песме и Ја све упорније се успоставља однос узајамног заборављања - о чему уосталом имамо шта да чујемо и од Диса.

Песник данас говори у своје име. Али он то чини уверљиво само ако успе да Ја своје песме претвори у Ти, не у конкретно, него у неко могуће Ти. Ти које је Ја, свако од нас. Крајње индивидуално и опште у исти мах. У то име говори песник.

(Чачак, 21. мај 2004. године)

Миливоје Млађеновић О ПОЗОРИШНИМ УПРАВНИЦИМА

Управник позоришта има ону ретку особину коју позоришни уметници називају „инстинкт, интуиција“ и која је уочавана сасвим ретко код управника, какви су били Бојан Ступица или Мира Траиловић, на пример. Бранећи ту неухватљиву, интуитивну, индивидуалну особину управника позоришта, која није увек резултирала успешним „позоришним производима“, Милан Предић, предратни управник Народног позоришта у Београду говорио је: „Занимљив неуспех је опростив, незанимљив неуспех је неопростив“. Ова мисао подсећа на романтизиране типске ликове управника позоришта какви се могу пронаћи у делима наше и светске драмске баштине. Од свих угњетен, свим ветровима и олујама шибан управник позоришта, у коадима метатеатарске садржине, не би побудио самилост савремених заступника менаџмента у позоришту. Накострешили би се менаџери од искуства: зар то није призивање божанства Импровизације, хаоса и нереда као врховног начела управљачке технологије? Они удео интуитивног и инстинктивног у стратегији управљања позориштем не признају, сматрају да је чак унизило и нанело штету српском позоришту.

Да ли то значи да је управник позоришта пуки администратор? Већ је Станиславски упозоравао да позоришна администрација мора да буде постављена на своје место: „Али пробајте рећи то било коме менаџеру, директору позоришта, инспектору, ма коме писару, - они ће побеснети од такве јереси: тако се снажно укоренило у њима схватање да успех позоришта зависи од њих, од њиховог управљања“. Мира Бањац врло јасно разграничава

уметност управљања позориштем од дилетантског менаџмента: „Осећамо ту непоновљивост и по управницима позоришта, не као административним личностима, него као личностима које осмишљавају цео театар. Људи као Бојан Ступица или Мира Траиловић били су институције, од њих је почињало све“. И Патрис Павис сматра да је управник позоришта „ту како би подсетио да је администрација саставни дио стваралачког посла. То вриједи за састављање буџета, али и за креирање репертоара“.

Из позиције оснивача, или власника Позоришта добар је сваки онај управник позоришта који „не таласа“ - не захтева, и држи мир у кући. Управник позоришта је, углавном, на ветрометини свих удара: власти, јавности, позоришних уметника, али опрека глумац-управник је ипак најизразитија, најлогичнија, али и најпродуктивнија „Никад нисам волео управнике, не знам зашто“, карактеристичан је исказ глумца Ђорђа Јелисића: Столећима опањкавана професија глумца неодољиво подсећа на опозицију Фауста и Мефиста у драмским делима насталим на основу мита о Фаусту као парадигми знања којим може да се обујми цео свет.

Глумац и управник готово увек творе савез на почетку управничког мандата, а развргавају га када глумац (Фауст) прозре да је жртва Мефиста (управника) који наступа у име државе. Да ли би стога ваљало, можда, да управник позоришта буде политичар? Није се једном чуло како глумци, редитељи, писци подржавају намере да се управљање позориштем дадне у руке или професионалном политичару (обично без икакавих знања о позоришту, па чак и без личног афинитета, макар оне аматерске загледаности у театар), или, да се, у нешто безопаснијем виду повери глумцу, умет-

нику који се пришљамчио политици. Откуд таква противприродна снисходљивост, удвориштво, уметничких твораца? Рекло би се да се рађа из немоћи, из незнања, због одсуства било каквог позоришног система и културне стратегије. Вођени силном жељом за променом стања у позоришту, уметници пристају на све компромисе: „Па, ако ће он да нађе паре за представе, зашто да не.“ То је управо рефлекс уобичајеног третмана културе и уметности а за који су одговорни културни ствараоци који за два века трајања позоришта у Срба нису били кадри да властима и политици докажу важност и вредност позоришта.

О незахвалној улози управника позоришта говорио је и Петар Краљ: немајући могућности „да буде Зевс, односно да својим ауторитетом у колективу нешто решава“, управник је и „пред друштвом и пред позориштем крив“. Дакле, ту се разоткрива срж проблема на релацији глумци – управник. Све док управник не изради код државе добар и пристојан положај за глумце- репертоар, пре свега, јер „само на озбиљном репертоару може се изградити озбиљно позориште и озбиљан глумачки стил“ (Христић), догађаће се потреси, смене, сукоби, какве потврђује наша позоришна пракса.

Дакле, фигура управника утиче не само на управљање позориштем, већ и на његов естетски правац. Како мисли човек који се нашао на челу позоришта у Гетеовом „Фаусту“? Гетеов управник има све оне особине које и данашњи менаџер позоришта мора да има уму: тежи репертоару који ће му омогућити придобијање наклоности публике: „Да маси угодим, желим свакако, /јер она живи, живети не брани.“ Гетеов управник остварује сан сваког управника о сопственом приходу; до благајне је ред оних који жуде за позориштем, а потреба за овим видом уметности доведена је у исту равн

као потреба за „хлеб код пекаревих врата, за улазницу скоро ломи врат.“

Чини се да је данас, управнику позоришта доста да је лепорек, да својим дискурсом о мисији и значају позоришта зна да обрлати оснивача и спонзора, да је добар гост на сваком позоришном симпозијуму, да зна да се искобеља из прашуме прописа који су увек ненаклоњени позоришту, да уме да кукумавчи.

Отуда тврдња да нема уклетујег ни узалуднијег посла од управничког. Увек одговоран, увек крив за све, а без икаквих, барем не јавних, заслуга за успех установе којом управља. Ништа се значајније није променило вековима у театарској Србији. Исти онај туробни рефрен који Стерија пева Јоакиму Вујићу, оцу српског позоришног менаџмента, одзвања и данас: „Све што си народу дао, дао си бадава, С црном јоште штетом, трпећ много глад и оскудност.“ Такав је углавном, удес свих позоришних управника, осим ако се нису на дужи рок уортачили с политиком и властима. У свим осталим случајевима, власт одбацује управљаче „по истеку рока употребе“.

(У Новом Саду, маја 2005. године)

Белешке о ауторима беседа

Августин, Аурелије (354–130) владика хиспоски, најзнаменитији беседник на западу свога доба. Католичка је црква Августина прогласила свецем.

Андрић, Иво (1892–1975), књижевник, дипломата, члан САНУ и добитник Нобелове награде за књижевност (1961). Сабрана дела у 15. књига.

Бајазит I, Бајазид (1357. или 1360–1403), турски султан (1389–1402); дошао на престо после погибије свог оца Мурата I на Косову.

Бећковић, Матија (1939), књижевник, публициста, говорник. Академик. Сабрана дела у 12 књига.

Борисов, Инокентије (1780–1875) Херсонски епископ, знаменити руски беседник прве половине XIX века.

Босије, Жак Бенињ (1627–1704), француски католички свештеник, полемичар и историчар. Дела: *Расправа о универзалној историји, Историја промена прошесћанских цркава, Најробне беседе и проповеди*.

Брборић, Вељко (1962), доктор књижевних наука, професор универзитета. Књиге: *Правопис српској језика у наставној пракси, Правопис и школа, Правописне вежбе у настави* и друга дела.

Буда, Ситарта Гаутама (563–483. п. н. е), творац будизма, једне од најпознатијих религија на свету.

Велимировић, Николај (1880–1944), епископ охридски и жички. Богословију је учио у Београду, а Старокатолички богословски факултет у Берну, где је и докторирао из теолошких наука. Године 2004. црква га прогласила свецем. Сабрана дела у два тома.

Вуксановић, Миро (1944), књижевник, писац романа о речима у семољској трилогији, редовни члан Српске академије наука и уметности (САНУ). Ојавио је Сабрана дела у двадесет

и седам томова (романи, приповетке, поеме, огледи, беседе, портрети есеји...).

Гавриловић, Драгутин (1915–1945), мајор.

Ганди, Махатма (1869–1948) индијски политички и духовни вођа познат по ненасилној борби за независност Индије од британске владавине. Његова филозофија ненасиља инспирисала је много покрете широм света. Водио је историјске кампање, попут Марша соли, а проглашен је „оцем нације“ у Индији. Убијен је у атентату 1948. године.

Данојлић, Милован (1937–2022) српски песник, прозни писац, есејиста и преводилац. Академик. Аутор је већег броја дела.

Денић, Сунчица (1956), српска списатељица, доктор књижевности, професор универзитета. Књиге: *Решорика*, *Књижевно дело Манојла Ђорђевића Призренца*, *Опшће и лично*, *Српски ђисци на Косову и Меџохију (1871–1941)*, *Мера и ђривиг*, *Пројон и завичај Сунчице Денић* и друга дела.

Ђинпинг, Си (рођен 1953) актуелни председник Народне Републике Кине и генерални секретар Комунистичке партије Кине. Под његовим вођством, Кина је постала економски гигант; његова политика усмерена је на јачање националног јединства и глобалног утицаја. Иницирао је велике пројекте попут „Појаса и пута“ и спровео значајне унутрашње реформе.

Ђурић, Милош (1892–1967), класичан филозоф, филозофски писац, преводилац професор Универзитета и академик. Објавио преко 200 оригиналних радова. Превео Хомера (*Илијагу* и *Одисеју*) Платона, Аристотела, Есхила...

Ђунић, Драган (1952) књижевни критичар, есејиста и професор универзитета. Аутор је значајних студија. Његов рад је од значаја за разумевање савремене књижевне теорије.

Исус Христос Богочовек (4. године пре нове ере). Сишао је са небеса да би својим узвишеним начином живота, указао читавом роду на прави пут спасења људске душе. Родио се у пећини; Живео подвижнички у току свог 33 годишњег живота. Исцељивао болесне и васкрсао Лазара и Јаирову кћер. На Тајној вечери је Он сам прао ноге својим апостолима и тако свим апостолима и огромном броју великомученика-светитеља указао да страдалнички и подвижнички пут испуњен божјом

благодети прераста у узвишени светачки живот. Васкрсао је и узнео се на небо. Његова „Беседа на Гори“ је вероватно највећи и једини путоказ ка остварењу вечног живота.

Камимура, Хиконоја (1849–1919), знаменити јапански адмирал из руско-јапанског рата. Познат нарочито због борбе код Порт-Артура 8. фебруара 1904. године.

Карналути, Франческо (1879–1965) познати италијански адвокат. Аутор *Институције грађанској права у Италији* и других дела.

Кенеди, Џон Фицџералд (1917–1963) 35. председник Сједињених Америчких Држава (1961–1963). Потекло је из утицајне политичке породице и служио као морнарички официр током Другог светског рата. Убијен је у атентату у Даласу 1963. године.

Киплинг, Радјард (1865–1936), енглески књижевник, рођен у Бомбају, Индија. Аутор великог броја књига песама, приповедака и неколико романа (*Књига о џунли*, *Кин*). Добио 1907. Нобелову награду за књижевност.

Ковачевић, Милош (1953), професор универзитета. Дела: *Узрочно семантичко поље*, *Стилистика и графика стилских фигура*, *У одбрану језика српскога*, *Синтакса сложене реченице у српском језику*, *Стилске фигуре и књижевни текстови*, *Српски језик и српски језици* и друга дела.

Коцић, Данило је српски књижевник, новинар и хроничар. Аутор је дела која истражују друштвене и историјске теме, попут „Моравски записи“. Познат је по доприносу документовању локалне историје југа Србије.

Кочић, Петар (1873–1916), књижевни и национални борац против аустријске окупације Босне. Дела: *Јазавац прег судом*, *С њанине* и *испод њанине*, *Јауци са Змијања*.

Максимовић, Горан (1963), српски историчар књижевности, књижевни критичар, антологичар и професор Универзитета у Нишу. Књиге: *Умјетност приповиједања Бранислава Нушића*, *Маија Сремчевој смијеха*, *Домановићев смијех*, *Српске књижевне теме*, *Београд - Бања Лука*, *Идентичност и памћење*, *Кришчичка тозба*, *Заборављени књижевници*, *Казивање трага и групи ојлеги*.

Млађеновић, Миливоје (1959). Доктор књижевних наука, универзитетски наставник. Дrame: *Маестро*, *Гороцвећ*. *Студије: Сценске бајке Александра Појовића, Оглике драмске бајке, У замку замки*.

Наполеон I, Бонапарта (1769–1821). Рођен у Француској. Један од највећих војсковођа и освајача света.

Негришорац, Иван (1956), књижевник и професор универзитета. Књига-студија о неоавангардном српском песништву *Лејџимација за бескућнике, њесме Везници, Прилози*, роман *Анђели умиру* и друга дела.

Недић, Марко (1943) је савремени српски књижевни критичар и историчар књижевности. Објавио већи број књига. Несумњив је Недићев допринос разумевању српске модерне и авангардне књижевности.

Немања, Стефан (1114–1200), оснивач „светородне династије Немањића“ која је владала Србијом преко две стотине година. У том периоду Србија је прешла пут од мале расцепкане кнежевине до царевине и најмоћније земље на Балкану. Стеван Немања је владао од 1166. до 1196. када се на државном сабору у Расу одрекао престола у корист сина Стефана. Одрекавши се престола одлази у манастир Студеницу као монах Симеон, а затим у Свету Гору, где са сином Савом зида задужбину Хиландар, у којем је умро.

Његош, Петар Петровић (1813–1851), Владика и владар Црне Горе. Један од наших највећих песника. Дела: *Луча Микрокозма*, *Горски Вијенац* и *Лажни цар Шћејан Мали*.

Обрадовић, Доситеј (1742/43–1811). Средишна личност српске књижевности и културе XVIII века. Дела: *Совјешти зграваіо разума*, *Слово њоучијелно јосіодина Георіја Јоакима Целикофера*, *Собраније разних наравоучијелних вешчеј*, *Басне*, *Ејшка или Филозофија наравоучијелна*, *Мезимац* и друга.

Павловић, Миливоје (1947) књижевник, публициста и универзитетски професор. Аутор је значајних дела из области историје српске књижевности. Бави се проучавањем савремене српске литературе.

Палавестра, Предраг (1930–2014), доктор књижевних наука, академик. Дела: *Књижевност Млаге Босне*, *Доіма и уіојија*, *Послерајна срјска књижевност 1945–1970*, *Истјорија модерне срјске књижевности - злајшно гоба 1892–1918*, *Јеврејски јисци у срјској*

књижевности, Критичка књижевност, Књижевност – критика идеологије, Књижевност и јавна реч, Орале смо море, Крлежа у Београду и други олеги и друга

Пејчић, Јован (1951, Бошњаце код Лесковца) – критичар, историчар књижевности и професор универзитета. Уредник више књижевних листова и часописа. Објавио је 23 књиге, 4 антологије; приредио је и критичким коментарима опремио 33 дела српских писаца и научника.

Поповић, Јустин (1894–1979), архимандрит и доктор филозофије. Студирао у Петрограду, на Оксфорду и Атини. Један је од највећих српских духовних беседника. Дела: *Домаћика, Жишчија светиш* и друга.

Радојчић, Саша (1963), професор универзитета, књижевник и преводилац. Аутор запажених научних и песничких дела. Добитник значајних књижевних награда.

Радовић, Драган (1955), дипломирао на Филолошком факултету у Београду. Дела: *Добра Вога, Кујен њејл, Лесковац – ђурија наг светиом* и друга дела.

Свети Сава (око 1175–1235), први архиепископ српске земље, просветитељ и истакнута политичка личност свога времена. Ушао у црквену и народну традицију као свети Сава. Творац нашег средњовековног црквеног законодавства. Аутор *Службе светиој Симеона, Хилангарској тишица, Сјугеничкој тишица*.

Секулић, Исидора (1877–1958), приповедач, романсијер, есејиста, путописац, преводилац. Академик. Сабрана дела у десет књига.

Скарга, Петар (1536). Знаменити пољски беседник.

Скерлић, Јован (1887–1914). Доктор књижевних наука, професор, књижевни критичар и историчар књижевности. Сабрана дела у 14 књига.

Стојановић, Бранко (1948) песник и књижевни критичар. Објавио више научних дела монографског типа. Активан у области књижевне критике.

Томова, Ивана, мајка Петра II. Петровића Његоша.

Цицерон, Тулије Марко (106–43. п.н.е.), филозоф, државник и римски говорник. Утемељивач римског беседништва и латинског књижевног језика, Дела: *De oratore* (*О говорнику*), *Partitiones Oratoriae* (*Погела говора*), *De Inventione* (*О инвенцији*) и *gruīa*.

Чарнојевић, Арсеније III (око 1633–1706), патријарх српски од 1672. После пораза Аустријанаца у рату са Турцима повлачи се (1690) са аустријском војском и српским живљем преко Саве и Дунава. Постао је поглавар српске цркве у Аустрији.

Черчил, Винстон (1874–1965) британски премијер током Другог светског рата. Добитник Нобелове награде за књижевност. Као државник, играо је кључну улогу у савезничкој победи над силама Осовине.

Садржај

Уводна реч.....	7
Беседе.....	39
Беседе старог доба.....	41
Сидарта Гаутама Буда	
МНОШТВО И МАЊИНА.....	43
Исус Христос	
БЕСЕДА НА ГОРИ.....	45
Марко Тулије Цицерон	
О ВРЕДНОСТИ ПОЕЗИЈЕ.....	53
Аурелије Августин	
БЕСЕДА О СМРТИ.....	56
Свети Сава	
БЕСЕДА О ПРАВОЈ ВЕРИ.....	59
Арсеније III Чарнојевић	
ПОМОЗИ НАМ ИМЕНА ТВОЈЕГА РАДИ.....	63
МОЛИТВА ЗАСПАЛОМ ГОСПОДУ.....	63
XVII–XIX век.....	65
Петар Скарга	
О ЉУБАВИ ПРЕМА ОТАЏБИНИ.....	67
Жак-Бенињ Босије	
ПОСМРТНА БЕСЕДА.....	70
Наполеон	
НА АУСТЕРЛИЦУ.....	81
Доситеј Обрадовић	
СЛОВО НАДГРОБНО ПЕТРУ НОВАКОВИЋУ ЧАРДАКЛИЈИ... ..	82
Петар Петровић Његош	
ТЕСТАМЕНТ.....	84
Ивана Томова Петровић	
ОПРОШТАЈ ОД СИНА.....	86
Инокентије Борисов	
НА ВЕЛИКИ ПЕТАК.....	87

Савремено раздобље	89
Адмирал Камимура	
НА РАСТАНКУ	91
Винстон Черчил	
КРВ, РАД, СУЗЕ И ЗНОЈ	92
Џон Ф. Кенеди	
НЕ ПИТАЈТЕ ШТА ВАША ЗЕМЉА МОЖЕ ДА УЧИНИ ЗА ВАС	94
Махадма Ганди	
ВЕРУЈЕМ У ПРАВЕДНОСТ НАШЕГ ЦИЉА	97
Петар Кочић	
МОЛИТВА	99
Исидора Секулић	
КАРЕЛУ ЧАПЕКУ	100
ЈОВАН СКЕРЛИЋ	
ПОСЛАНИЧКИ ГОВОР	104
Николај Велимировић	
БЕСЕДА О ВЕЛИКОМ ИМЕНУ	106
Свети Јустин Поповић	
НА ПАРАСТОСУ БАНЕТУ НУШИЋУ	112
Радјард Киплинг	
АКО.....	115
Франческо Карналути	
УЗВИШЕНА БЕСЕДА.....	117
Мајор Драгутин Гавриловић	
У ОДБРАНУ БЕОГРАДА	119
Милош Ђурић	
БЕСЕДА О ПОЗОРИШТУ	120
Иво Андрић	
ПРИСТУПНА БЕСЕДА ПОВОДОМ НОБЕЛОВЕ НАГРАДЕ....	121
Матија Бећковић	
ДУЧИЋ У СОМБОРУ	126
Предраг Палавестра	
БАЛКАНСКА САМОЋА	129
Си Ђипинг	
ИСТОРИЈА ЈЕ НАША НАЈБОЉА УЧИТЕЉИЦА	132
Милован Данојлић	
ПОВОДОМ НАГРАДЕ	134

Миро Вуксановић	
БАЛАДА О НАЈДРАЖОЈ РЕЧИ	138
Иван Негришорац	
СВЕТИ ЛАЗАР КОСТИЋ	145
Милош Ковачевић	
ХРВАТИ ИСТИНУ О СРПСКОМ ЈЕЗИКУ ОКРЕНУШЕ НАГЛАВАЧКЕ	151
Марко Недић	
КЊИЖЕВНИ КРИТИЧАР И ЊЕГОВ ЕСТЕТСКИ ИДЕАЛ	156
Јован Пејчић	
БЕСЕДА О МОЛИТВИ И МОЛИТВЕНОСТИ СРПСКОЈ	162
Сунчица Денић	
ЈУБИЛАРНА ГОДИНА УЧИТЕЉСТВА У ВРАЊУ	169
Миливоје Павловић	
ДУШАН МАТИЋ КАО ПЕСНИК ОТВАРАЊА	172
Драган Жунић	
КЊИЖЕВНОСТ, СМИСАО И МЕРА	174
Горан Максимовић	
ПУТОВАЊА СВЕТОГ САВЕ	179
Вељко Брборић	
ДВА ВЕКА СРПСКОГ РЈЕЧНИКА – СЕЋАЊЕ НА ЖИВОТ И ДЕЛО ВЕЛИКОГ ВУКА	191
Бранко Стојановић	
О ХУМОРИСТИЧКО-САТИРИЧНИМ ОСОБИНАМА КАПОРОВЕ ПРОЗЕ	200
Драган Радовић	
ГМИТАР ОБРАДОВИЋ	203
Данило Коцић	
ИЗБОР	205
Саша Радојчић	
У ЧИЈЕ ИМЕ ГОВОРИ ПЕСНИК?	207
Миливоје Млађеновић	
О ПОЗОРИШНИМ УПРАВНИЦИМА	210
Белешке о ауторима беседа	215

